

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет соціальних наук
(повне найменування факультету)

Психологія
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

бакалавр
(ступінь вищої освіти)

на тему: Взаємозв'язок потребово-мотиваційної сфери жінки з її
самосприйняттям та особливостями міжособистісних взаємин
(назва теми)

Виконав(ла): студент(ка) 4 курсу,
групи СНз-112 сп

Спеціальності 053 Психологія
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)
Психологія

ЄМАНОВА К.С
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник ПИЛИПЕНКО К.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент КОВАЛЬ В.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет соціальних наук

Кафедра «Психологія»

Ступінь вищої освіти бакалавр

Спеціальність 053 Психологія

(код і найменування)

Освітня програма (спеціалізація) Психологія

(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« 25 » лютого 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

СМАНОВА Катерина Сергіївна

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Взаємозв'язок потребово-мотиваційної сфери жінки з її самосприйняттям та особливостями міжособистісних взаємин

керівник проєкту (роботи) к. псих. н., доцент ПИЛИПЕНКО Катерина Валентинівна

(науковий ступінь, вчене звання, ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

Затверджені наказом закладу вищої освіти від «25» лютого 2025 року № 64

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) «06» червня 2025 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) 116 сторінок, 15 рисунків, 2 таблиці, 32 джерела, 8 додатків

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань які потрібно розробити) на основі теоретичного аналізу наукової літератури проаналізувати рівні спіральної динаміки та адаптувати їх зміст для опису особистості, розкрити зв'язок із потребово-мотиваційною сферою особистості та особливостями міжособистісних взаємин і самосприйняттям; вивчити різноманітні підходи до розуміння жіночих архетипів, систематизувати їх для розкриття зв'язку із потребово-мотиваційною сферою особистості та особливостями міжособистісних взаємин і самосприйняттям; на основі емпіричного дослідження встановити зв'язок між рівнями спіральної динаміки та змістом жіночих архетипів, створити модель їх співвідношення; розробити анкетування та проєктивну методику для

виявлення мотивації та потреб жінки, виходячи з отриманих даних дослідження.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рис. 2.1. Вік учасників дослідження; Рис. 2.2. Матеріальні потреби; Рис. 2.3 Потреби в безпеці; Рис. 2.4. Соціальні потреби; Рис. 2.5. Потреби у визнанні; Рис. 2.6. Потреби у самовираженні; Рис. 2.7. Рівні задоволення потреб; Рис. 2.8. Рівень тривожності; Рис. 2.9. Рівень фрустрації; Рис. 2.10. Рівень агресії; Рис. 2.11. Рівень ригідності; Рис. 2.12. Самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка; Рис. 2.13 Вивчення его-станів (методика модифікована та адаптована Г.Пертико та Г.Кучерявою); Рис. 2.14 Ступінь вираженості архетипів; Рис. 2.15. Домінуючий архетип (за авторським анкетуванням); Таблиця 1.1. Узагальнююча таблиця архетипів; Таблиця 1.2. Узагальнююча таблиця рівнів спіральної динаміки, як характеристики особистості.

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	15.04.25	28.04.25
2	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	29.04.25	12.05.25
3	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	13.05.25	23.05.25
Нормок-ь	Стадник А.Г., доцент	02.06.25	03.06.25

7. Дата видачі завдання «25» лютого 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми та затвердження завдання на дипломний проєкт (роботу)	25.02.2025	
2	Збір матеріалу та вивчення літературних джерела дипломний проєкт (роботу)	01.03.2025	
3	Затвердження теми	15.03.2025	
4	Складання змісту	18.03.2025	
5	Виконання першого розділу	15.04.2025	
6	Виконання другого розділу	29.04.2025	
7	Виконання третього розділу	13.05.2025	
8	Формування висновків	23.05.2025	

9	Перевірка роботи керівником	27.05.2025	
10	Оформлення дипломного проєкту (роботи)	30.05.2025	
11	Нормоконтроль та перевірка на запозичення	03.06.2025	
12	Попередній захист дипломного проєкту(роботи)	05.06.2025	
13	Подання роботи на кафедру	06.06.2025	
14	Одержання відгуку та рецензії	07.06.2025	
15	Захист дипломної роботи	17.06.2025	

Студент(ка)

_____ Катерина ЄМАНОВА
(підпис) (Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Керівник проєкту (роботи)

_____ Катерина ПИЛИПЕНКО
(підпис) (Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 116 сторінок, 15 рисунків, 2 таблиці, 32 джерела, 8 додатків.

Об'єкт дослідження – мотиваційно-потребова сфера особистості.

Предмет дослідження – зв'язок між типами потреб та рівнем їх задоволеності із самосприйняттям особистості та особливостями побудови міжособистісних взаємин.

Мета дослідження – на основі проведеного емпіричного дослідження розробити анкетування та проєктивну методику для виявлення мотивації та потреб жінки.

Методи дослідження: аналіз та синтез – для розгляду складових об'єкта дослідження (при визначенні впливу спіральної динаміки та нео-юнгіанських архетипів на мотиваційно-потребову сферу особистості жінки); узагальнення – для визначення впливу архетипів на особистісні потреби та особливості міжособистісних взаємин; індукції і дедукції – при інтерпретації рівнів спіральної динаміки для оцінки потребово-мотиваційної сфери особистості; моделювання – для опису співвідношення рівнів спіральної динаміки із нео-юнгіанськими жіночими архетипами; психодіагностичні (Діагностика ступеня задоволення основних потреб (Метод парних порівнянь В. Скворцова); Самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка; Вивчення егостанів; Авторська анкета). Кількісна та якісна обробка результатів дослідження, середніх і відносних величин – для визначення рівня ефективності досліджуваних процесів; абстрактно-логічний метод – при узагальненні теоретичних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків і формуванні висновків та пропозицій.

АРХЕТИПИ, СПІРАЛЬНА ДИНАМІКА, САМОСПРИЙНЯТТЯ,
ПОТРЕБИ, МОТИВИ, МІЖОСОБИСТІСНІ ВЗАЄМИНИ

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ НЕО-ЮНГІАНСЬКИМИ ЖІНОЧИМИ АРХЕТИПАМИ ТА РІВНЯМИ СПІРАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ.....	13
1. 1. Теоретичні основи теорії нео-юнгіанських архетипів	13
1.2. Теоретичні основи теорії спіральної динаміки	56
Висновки до першого розділу.....	89
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОТРЕБОВО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ІЗ РІВНЯМИ СПІРАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ ТА НЕО-ЮНГІАНСЬКИМИ АРХЕТИПАМИ ..	92
2.1. Організація і методи дослідження.....	92
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	97
Висновки до другого розділу	105
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА АНКЕТУВАННЯ ТА ПРОЕКТИВНОЇ МЕТОДИКИ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТА ПОТРЕБ ЖІНКИ	108
3.1. Теоретичні основи проєктивних методик	108
3.2. Проєктивна методика для виявлення мотивації та потреб жінки.....	110
Висновки до третього розділу.....	112
ВИСНОВКИ.....	114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	117
ДОДАТКИ.....	121

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена швидкоплинністю інформаційних потоків і науково-технічним проривом, характерним для нашого часу. Це вимагає від сучасного психолога стрімкої адаптації до нових умов, нестандартних дій та швидкого опанування нових підходів і методів роботи. Гнучкість мислення, творчий підхід та сміливість використання нових інструментів підвищує рівень професійності та дозволяє в більш повній мірі відповідати на запит клієнта.

Теорія особистості має декілька варіантів інтерпретації, проте досі не має сталої форми чи затвердженої думки. Проте сама ідея дослідження особистості, як явища, стає все актуальнішою з кожним роком. Як зазначив Столяренко О.: «Проблема особистості – одна з найважливіших проблем, яка хвилювала людей як у глибоку давнину, так і в наш час. Людина, будучи частиною природи, вершиною розвитку органічного світу, водночас виступає в унікальній і неповторній формі як суб'єкт діяльності і спілкування, вона – будівничий і перетворювач соціального і предметного світу, творець духовних і матеріальних цінностей» [1, с.5]. Оскільки загальна психологія надає широкий простір для досліджень та не обмежує напрями у розгалуженні, останнім часом з'явилося декілька напрямів, які розширили та розвили минулі здобутки. Одним з таких напрямів є нео-юнгіанство. Теорія особистості в цьому напрямі розглядається, як мережа архетипів окремо чоловічих, та жіночих. Для кожної людини є нормальним виявляти прояви обох груп архетипів, проте для чоловіків ведучими є чоловічі, а додатковими – жіночі архетипи; в той час як для жінки ситуація складається рівно навпаки.

Особливу увагу слід приділити тому факту, що відокремлення поняття жіночої та чоловічої особистості не є новим в сучасній психології. Це новий напрямок, який набирає все більшої популярності серед дослідників та потребує вивчення. Вперше про це заговорили ще наприкінці минулого

століття. Ось, як це описує Варій М.: «Так, у праці Джин Бейкер Міллер «До нової психології жінки» (Toward a New Psychology of Women), що вийшла в 1976 році, було запропоновано новий погляд на психологію жінки, який поставив під сумнів основні концепції традиційних теорій. Приблизно в цей самий час соціолог Керол Гілліган (Carol Gilligan) займалася збором емпіричних даних, які відображали корінні відмінності в психологічному і моральному дозріванні жінок й чоловіків. На їх основі у праці «Іншим голосом» (In a Different Voice, 1982) вона виклала свої погляди, котрими також кинула виклик існуючим теоріям. Гілліган писала: «Якщо реальний досвід особистісного розвитку жінки не відповідає тому, про що пишуть у підручниках, то, як правило, офіційна психологія зараховує цю жінку до розряду тих, які підпали під психологічну деформацію. Однак ця різниця може вказувати і на обмеженість існуючих моделей людського розвитку, їхню невідповідність реальному життю». У контексті центрованого на відносинах підходу до структури психології жінки Міллер досліджувала три основні теми: культурне середовище, відносини і шляхи особистісного росту» [2, с.65].

Варто зазначити, що нові теорії особистості та старі мають спільний ґрунт – розгляду особистості, як цілісної системи, яка здатна змінюватись, розвиватися та трансформуватися протягом життя. Як зазначив Москалець В.: «Особистість поєднує в єдине ціле, у цілісну систему всі психічні процеси, стани і властивості: відчуття, сприймання, уяву, мислення, пам'ять, бажання, інтереси, мотиви, вольові зусилля, здібності, темперамент, характер і т. ін.» [3, с.8]. Слід додати, що соціальні явища також впливають на видозміну особистості, тому її розвиток по-перше, не можливий за межами суспільства, а по-друге, напряму від нього залежить, так як саме такі суспільні явища, як традиції, моральні норми, релігійні та культурні особливості мають суттєвий вплив на формування і розвиток особистості. Як пише Торба Н.: «Особистість категорія суспільно-історична. Поняття особистості багатопланове. Суспільна сутність та соціальна функції

особистості являються головним показником її характеристик. Особистість об'єкт досліджень тільки суспільних наук – історії, філософії, соціології, етики, естетики, педагогіки, психології.

Особистість – діяч загального розвитку, свідомий індивід, який займає певне положення в суспільстві і виконує певні ролі. Роль – це соціальна функція особистості (матері, батька – виховання дітей, роль керівника учбового закладу – керування колективом та організація процесу навчання та виховання)» [4, с.65].

Першим, хто описав явище архетипів був Jung C.: «Немає таких змін, які б давали результати протягом тривалого часу. Життя завжди ставитиме нові завдання. Звісно, існують певні дуже живучі колективні установки, які дозволяють вирішувати типові конфлікти. Колективна установка дає індивіду можливість безболісно влаштуватися в суспільстві, оскільки вона впливає на нього, як і будь-яка інша умова життя» [5]. Незважаючи на те, що кожна людина є неповторною, запити, з якими звертаються до психолога, зазвичай, прості й зрозумілі. До повномасштабного вторгнення, жінки зверталися за психологічною консультацією з такими запитом: проблеми в подружніх стосунках – непорозуміння, ризик розлучення, зрада; професійні проблеми – вигорання, неможливість просування по службі, втрата інтересу до професії; проблеми з батьками або дітьми – непорозуміння, відсутність емоційного зв'язку; вікові та екзистенційні кризи – «втрата себе», оцінка надбань та рівня життя, загублені таланти та ін. З початком війни цей список зазнав змін, проте всі ці теми не втратили актуальності для більшості жінок.

Тематика актуальних запитів нерозривно зв'язана із сучасним рівнем розвитку суспільства. Так як особистість людини не є сталою, а перебуває у постійній динаміці, виходячи із її запитів, можливо встановити маршрут її психологічного розвитку, спрогнозувати майбутні проблеми та кризи. Залежність між запитом людей та рівнем розвитку суспільства встановили Клер Грейвз та Кріс Кован, розробивши теорію спіральної динаміки. Дон Бек, Тедді Ларсен, та Фредерік Лалу поглибили її, розглянувши можливі

варіанти розвитку системи управління та відносин в колективі. У вітчизняній психології це питання вивчає Валерій Пекар. Проте сама тема є новою й потребує більш глибокого вивчення на рівні особистості, а не колективу, що й стало однією з задач дослідження.

Так як запити типові, можна припустити, що типові запити є наслідком наявності типових соціальних та особистісних ролей, архетипів. Говорячи про жінок, базових архетипів, запропонованих Карлом Густавом Юнгом, недостатньо, проте нео-юнгіанський напрям психології має більш детальний опис жіночих архетипів, виходячи з особистісних особливостей та соціальної спрямованості діяльності жінки.

Засновником теорії є Джин Шинода Болен – саме вона запропонувала систему архетипів, розкрила їх базове значення та описала прояви. Галіна Бедненко оновила дані про архетипи розширивши їх значення та розкривши більш глибокі психологічні мотиви проживання кожного з архетипів. Тема жіночих архетипів ще не отримала широкого розповсюдження, однак зарекомендувала себе, як перспективний напрям роботи в жіночих групах взаємо підтримки. Також робота з архетипами використовується в групах арт-терапії, психодрамі та інших психологічних напрямках, що розвиваються.

Хоча кожна з означених тем вже вивчена на деякому рівні, поки що ніхто не зробив спроби співвідносити рівні спіральної динаміки та жіночі архетипи, щоб знайти взаємозв'язки та використати їх для первинної діагностики клієнтки, що прийшла на консультацію, що і зумовило актуальність обраної теми курсового дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою є вивчення взаємозв'язку потребова-мотиваційної сфери жінки з її самосприйняттям та особливостями міжособистісних взаємин та створення анкетування для первинного опитування клієнтки на основі зв'язку між нео-юнгіанськими архетипами та рівнями спіральної динаміки.

Задля цього необхідно дослідити існуючі методи діагностики мотивації та потреб особистості; встановити зв'язок між мотиваційно-потребовою сферою і нео-юнгіанськими архетипами та рівнями спіральної динаміки.

Для цього у роботі сформовані та розв'язані наступні завдання:

- проаналізувати рівні спіральної динаміки та адаптувати їх зміст для опису особистості, розкрити зв'язок із потребою-мотиваційною сферою особистості та особливостями міжособистісних взаємин і самосприйняттям;
- вивчити різноманітні підходи до розуміння жіночих архетипів, систематизувати їх для розкриття зв'язку із потребою-мотиваційною сферою особистості та особливостями міжособистісних взаємин і самосприйняттям;
- знайти зв'язок між рівнями спіральної динаміки та змістом жіночих архетипів, створити модель їх співвідношення;
- розробити анкетування та проективної методики для виявлення мотивації та потреб жінки, виходячи з отриманих даних дослідження.

Об'єктом дослідження є мотиваційно-потребова сфера особистості.

Предметом дослідження є зв'язок між типами потреб та рівнем їх задоволеності із самосприйняттям особистості та особливостями побудови міжособистісних взаємин.

Методи дослідження. При здійсненні дослідження використовувались загальнонаукові та специфічні методи, такі як: аналіз та синтез – для розгляду складових об'єкта дослідження (при визначенні впливу спіральної динаміки та нео-юнгіанських архетипів на мотиваційно-потребову сферу особистості жінки); узагальнення – для визначення впливу архетипів на особистісні потреби та особливості міжособистісних взаємин; індукції і дедукції – при інтерпретації рівнів спіральної динаміки для оцінки потребою-мотиваційної сфери особистості; монографічний – для детального вивчення об'єкта дослідження; моделювання – для опису співвідношення рівнів спіральної динаміки із нео-юнгіанськими жіночими архетипами; середніх і відносних величин – для визначення рівня ефективності досліджуваних процесів; абстрактно-логічний метод – при узагальненні

теоретичних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків і формуванні висновків та пропозицій.

Наукова новизна дослідження. Хоча кожна з означених тем вже вивчена на деякому рівні, поки що ніхто не зробив спроби співвідносити рівні спіральної динаміки та жіночі архетипи, щоб знайти взаємозв'язки та використати їх для первинної діагностики клієнтки, що і зумовило актуальність обраної теми дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у вирішенні актуальних проблем, пов'язаних з первинною діагностикою жінки в ході роботи практичного психолога в умовах широкого розповсюдження інформації та зниження актуальності широко розповсюджених методів психологічної діагностики.

Апробація результатів роботи. Основні теоретичні положення доповідались на Щорічній науково-практичній конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів та студентів «Тиждень науки-2025» м.Запоріжжя.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст дипломної роботи виконаний на 116 сторінках комп'ютерного тексту, в тому числі 15 рисунків та 2 таблиці. Робота містить 8 додатків. Список використаних джерел складається із 32 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ НЕО-ЮНГІАНСЬКИМИ ЖІНОЧИМИ АРХЕТИПАМИ ТА РІВНЯМИ СПІРАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ

1. 1. Теоретичні основи теорії нео-юнгіанських архетипів

Архетипи були виділені, як «специфічні порушення», що неможливо пояснити «індивідуальною психологією». З плином часу це поняття змінилося та набуло спочатку більшої глибини, а потім було систематизовано: психологи виділили і розмежували різноманітні прояви архетипів. Ось так своє перше враження про архетипи описав Jung С.: «Ще в 1981 р. я помітив специфічні порушення у моїх німецьких пацієнтів в сфері несвідомого, котрі неможливо було пояснити індивідуальною психологією. Подібні неособистісні феномени завжди проявляються у сноведіннях в формі міфологічних тем, котрі можна віднайти у казках і легендах всього світу. Я назвав ці міфологічні мотиви архетипами; вони являють собою типічні стани і форми, в яких проживаються такі колективні феномени» [6].

Вивчення особистості, як явища, бере початок із необхідності людини зрозуміти саму себе, потім – близьких. Для психологів вивчення особистості, як такої, має більш складні завдання, наприклад: спрогнозувати її розвиток чи деградацію, визначити причини першого і другого процесу, виділити критичні моменти та знайти способи їх подолання, тощо. Юнг К.: «Більшість людей плутає «самопізнання» зі знанням своєї усвідомлюваної еґо-особистості. Будь-яка людина, яка має хоч якусь еґо-свідомість, не сумнівається в тому, що вона знає саму себе. Але еґо знає тільки свій вміст, і не знає несвідомого та його вмісту. Люди визначають своє самопізнання мірою знання про себе середньої людини з її соціального оточення, але не реальними психічними фактами, які здебільшого приховані» [7, с.3]. Саме пошуки дослідників допомагають хоча б частково знайти відповіді на

поставлені питання. Все більше актуальності набуває окреме вивчення жіночої і чоловічої особистості і на даному етапі розвитку сучасної психології, це простіше всього зробити через архетипи.

Говорячи про вивчення жіночої особистості, слід зазначити, що це непроста задача, адже необхідно не тільки відмовитися від «чоловічого», але й знайти «жіноче». Якщо із першим легко впорається навіть початківець, то із другим не впорається сама жінка. Тому, перш за все, варто задатися питанням: «Хто така жінка?», – тому що в сьогоденні єдина відповідь, яку ми маємо це: «Жінка – це не чоловік». На цю різницю яскраво вказує фізіологія, проте психологія досі не дає відповіді. Цим же питанням задається і Alprini G.: «Під час своїх пошуків, намагаючись змінити проекцію свого образу, жінки ризикують залишитися на межі прірви, порожнечі. Зростаюча здатність дивитися на порожнечу, єдиний простір, де жінки можуть позбутися традиційних ролей, насаджених у їхній свідомості, відрізняє кроки вперед, зроблені сучасними письменницями в деконструкції логоцентризму та буржуазної пам'яті, судини фіксованої жіночої ідентичності, на користь побудови нової жіночої пам'яті/ідентичності» [8, с.44].

Виходячи з того, що зазначає Ремесник Н.: «Я-концепція – продукт самосвідомості людини, сукупність усіх уявлень особистості про себе, важливий чинник детермінації поведінки. «Я-концепція» формується під впливом досвіду кожної людини. Ця система становить основу вищої саморегуляції людини, на базі якої вона будує свої стосунки з оточуючим світом» [9], слід сприймати жіночу особистість, як сукупність різноманітного досвіду особистого і суспільного, що піддається постійному переосмисленню та доповненню і складає одночасно і причину зовнішніх та внутрішніх подій, і їх наслідки. Повертаючись до теорії архетипів, слід доповнити, що на особистість впливають не тільки явні і усвідомлювані фактори, але й підсвідомі програми, а також ті самі «чоловічі» та «жіночі» прояви. Юнг К.: «Оскільки аніма є архетипом, що виявляється у чоловіків, то розумно буде припустити, що якийсь еквівалентний архетип повинен бути і у жінок; бо як

жіночий елемент є компенсацією чоловікові, так і чоловічий - компенсацією жінці...Компенсацією жінці є чоловічий елемент; як наслідок, її несвідоме несе у собі, так би мовити, маскулінний відбиток. В результаті виникає суттєва психологічна різниця між чоловіками та жінками, і я відповідним чином назвав фактор, що відповідає за створення проєкцій у жінок, словом «аніmus», що означає «розум» або «дух» [10, с.13].

Нео-юнгіанські дослідники поглибили теорію та додали їй об'єму. Важливо зазначити, що поділ на архетипи не означає типування особистості та обмеження шляхів її вираження – навпаки, це більш детальне розкриття кожної з граней індивідуальності та пошук шляхів розвитку. Як зазначає Relke J: «Взаємини між архетипами передбачають єдність і взаємозалежність частин «я», що становлять ціле» [11].

Розглядаючи жіночі архетипи, психологи мають шанс знайти відповідь на те саме запитання: «Чого хоче жінка?», та що важливіше, на питання – «Хто така жінка?». Але не як сталої форми особистості, а з урахуванням її динамічної природи та зміни періодів життя. Вивчення прояву жіночих архетипів дає змогу розібратися із усіма можливими ролями, що відіграє жінка за життя та отримати максимально продуктивний результат від кожної з них, таким чином, об'єднуючи всі прояви особистості в єдине ціле. Якщо жінка розуміє, яка роль для неї найважливіша на даний момент та має змогу прожити цей період свідомо – вона отримує можливість відчувати повноту та змістовність життя, незважаючи ані на матеріальні умови, ані на соціальні. Як пише Bolen J: «Якщо жінка «єдина сама із собою», потреба слідувати своїм внутрішнім цінностям спонукає її робити те, що дає задоволення і має значення особисто для неї, незалежно від думки інших людей» [12, с.36].

За основу типології найчастіше беруть образи богинь, як відомі і зрозумілі через міфи та легенди, однак нео-юнгіанці мають свої здобутки, ось так про це пише Iolana P: «Богиня, яка колись була для Юнга лише архетиповою теорією (божественна іманентність у теологічному сенсі), перейшла міст із психіки в реальний світ, оскільки різні форми Богині

розуміються як ті, що існують за межами психіки в природному світі (трансцендентні в теологічному сенсі) і активно шануються як трансцендент» [13].

Також існують підходи, де архетипи вказують на можливі ролі, але не називають конкретних імен. В цьому випадку інтерпретація архетипу дещо ускладнена, так як не має під собою міфу чи сталого змісту. Проте, саме ці первинні архетипи заклали основу для найбільш повної та точної типології, що існує на даний момент. Ось, як першооснову описує Sarisová: «Тоні Вольф, близька колега Карла Густава Юнга (а також його подруга й коханка), запропонувала модель чотирьох основних жіночих архетипів — Матір, Гетера, Амазонка й Медіум. Відповідно до її теорії, у кожній жінці є первинний архетип, який переважає й походить від її природи» [14].

Варто додати, що первинний архетип, чи ведучий архетип — не є сталими. Тобто, в різні періоди життя та різних життєвих ситуаціях буде проявлятися один із найяскравіше виражених архетипів, про це пише Сиротюк П.: «Ці архетипи представляють різноманітність жіночих ролей, які можуть зустрічатися у житті та культурі. Але важливо зазначити, що жодна жінка не обмежується одним архетипом; більшість людей виявляють різні аспекти різних архетипів протягом свого життя» [15].

На сьогоднішній день існує декілька типологій і майже кожна з них має свої недоліки. Наприклад, як зазначає Relke J: «Поділ архетипів на три сфери — підземного світу, землі та неба — зручний, але стикається зі звичайними проблемами з категоріями, тобто часто перетинаються» [11]. Але всі дослідники, незалежно від підходу та класифікації, згодні в тому, що архетипи не є сталими характеристиками особистості та змінюються, отже, вони є періодами життя жінки. Інколи проявлення архетипу може бути надмірним чи недостатнім, що призводить до порушення ролі або викликане неспівпаданням життєвого періоду і рольової поведінки жінки. Це описала Sarisová: «Тоні Вольф наголошувала на важливості процесу дозрівання. Через розуміння нашого головного архетипу ми можемо знаходити в собі

елементи інших архетипів, розпізнавати їх і приймати як свої. Бо якщо наша первинна структурна форма (як ще можна назвати архетипи) стає надміру домінантною, переважатимуть її негативні аспекти» [14].

Якщо звернути увагу на архетипи, як теорію розвитку особистості, то можна побачити побудову внутрішнього світу жінки – її сподівання, мрії, цілі, страхи, тощо. Врахування домінуючого архетипу допоможе визначити істинні мотиви особистості, спрогнозувати можливі проблеми та відхилення. Особливо важливо те, що опис особистості через архетипи буде максимально актуальним і багаторівневим, ось як про це пише Сиротюк П.: «Архетипи у психології відіграють важливу роль у формуванні ідентичності та поведінки людини. Вони можуть мати вплив на різні аспекти життя, такі як стосунки, кар'єра, розвиток особистості та інші» [15].

На даний момент найбільш системною та повноцінною типологією архетипів є схема, запропонована нео-юнгіанською дослідницею Джин Шинода Болен. Вона пропонує 7 жіночих архетипів: 3 залежних богині, 3 незалежних і 1 алхімічна. Далі вони будуть розглянуті за раніше означеними критеріями. Кожен з архетипів розглядатиметься окремо, проте буде зазначено, як кожен з них може розвиватися (якщо залишається ведучим протягом всього життя) або змінюватися на інший, що розкриє теорію особистості через нео-юнгіанські архетипи, як систему, та представить особистість, як динамічну структуру.

1.1.1. Залежні богині – архетипи доньки, дружини, матері

Структурними особливостями особистості для означених архетипів є залежність від чоловіка, тобто: несамостійність, вразливість, потреба в керівництві і захисті. Жінки із ведучими архетипами залежних богинь завжди прагнуть знайти іншу людину для задоволення власних потреб. Не маючи пари, така жінка відчуває себе неповноцінною, вразливою та беззахисною. Для кожного з означених архетипів, особистісна реалізація жінки потребує

наявності чоловіка, як образу більш сильної та досвідченої людини, що здатна піклуватися, захищати, направляти та підпорядковувати. Volen J: «Вразливих богинь три – Гера, богиня шлюбу; Деметра, богиня родючості; і Персефона, відома також як Кора, або Дівчина, володарка підземного світу. Ці три богині уособлюють архетипи традиційних жіночих ролей – дружини, матері та дочки. Вони спрямовані на близькі стосунки та їх добробут залежить від наявності значного близького зв'язку. Вони висловлюють потребу жінки у приєднанні» [12, с.137].

Основною мотивацією для архетипів залежних богинь є виконання традиційних жіночих ролей – одруження, народження дітей, підкорення чоловікові, піклування про дім і сім'ю – саме в цьому жінки означених архетипів бачать свою місію та знаходять сенс життя. Для кожного з архетипів мотивація набуває своєї специфіки, але вона завжди ґрунтується на взаємодії з чоловіком. Першопричиною будь-якої дії, рішення чи вчинку є стосунки з чоловіком, підпорядкування своїй «жіночій» функції. Жінка із ведучим архетипом залежної богині завжди керується колективними потребами сім'ї чи персональним інтересом чоловіка, від якого залежить, її потреби та інтереси співпадають із вищезазначеними. Volen J: «Потреби їх архетипів – одружуватися (Гера), вирощувати дітей (Деметра), бути залежною (Персефона, чи Кора). Для таких жінок особисто значимим можливо виконання традиційних жіночих ролей» [12, с.137].

Важливо зазначити, що розвиток особистості в межах залежних архетипів цілком можливий, більше того – він абсолютно гармонійний та повноцінний. Якщо жінка не розвиває інші архетипи, та перебуває виключно у межі залежних – вона має широкий діапазон можливостей для досягнення власного щастя, спокою та розвитку. Залежні архетипи представляють собою узгоджену систему розвитку особистості жінки, представляючи їй можливість послідовно чи паралельно розкрити всі три ролі та переходити від одного архетипу до іншого, не відчуючи при цьому внутрішнього дискомфорту, емоційного болю чи відчуття неповноцінності. В цьому

випадку першим розкривається архетип Кори, трансформуючись у Персефону, яка послідовно залучає Геру і Деметру. Таким чином дівчина переходить від архетипу доньки, залежної від батьків до архетипу дружини, залежної від чоловіка, а після народження дитини – до архетипу матері, залежної від дитини. При такому життєвому сценарії, розвиток особистості жінки вичерпується роллю матері і дружини, яка повністю розчиняється у потребах сім'ї та інтересах чоловіка і дітей.

Психічне здоров'я жінок, домінуючим архетипом яких є будь-яка з залежних богинь, на пряму залежить від стосунків із партнером-чоловіком, вони ж обумовлюють відчуття щастя та задоволення. Для кожного з архетипів є свої критерії щастя, проте вони завжди залежать від поведінки та ставлення партнера-чоловіка. Наприклад, для жінки з ведучим архетипом Гери, найголовнішим є подружнє життя і гармонійні стосунки з чоловіком; якщо вона стикається з ризиком або фактом подружньої зради, така ситуація здатна зруйнувати життя жінки. Похитнути її здоров'я фізичне та навіть психічне. Оскільки мотивацією до життя та діяльності у жінок залежних архетипів є схвалення з боку партнера-чоловіка, відсутність позитивної реакції від нього є значущим приводом для розвитку психічних захворювань та психологічних відхилень. Volen J: «Коли в жіночій душі переважають архетипи Гери, Деметри чи Персефони, близькі стосунки є мотиваційною силою більшою мірою, ніж власні досягнення, незалежність чи нові переживання. Увага зосереджується на інших, а не на зовнішній цілі чи внутрішньому стані. Тому жінки, які відповідають цим богиням, уважні та сприйнятливі стосовно інших. Їх мотивує винагорода за близькі відносини – любов, схвалення, увага» [12, с.137].

За наявності сприятливих умов, психологічного впливу чи інших значущих факторів, жінки залежних архетипів здатні віднаходити та розвивати в собі архетипи інших груп – це і стає шляхом розвитку особистості в рамках даної теорії.

Архетип доньки – Персефона

Архетип Персефони, на думку автора, є найцікавішим та найскладнішим для проживання та оцінки. Перш за все, цей архетип включає в себе три ролі, різні за напрямом дії, проте взаємозалежні. Перша роль – незаймана дівчина, діва, дочка. Друга – темна богиня, тінь, прихована небезпека. Третя – володарка царства мертвих; дівчина, що стає жінкою. Серед архетипів залежних богинь саме Персефона проходить шлях трансформації та розвитку особистості, по черзі розкриваючи всі три ролі.

Структурною особливістю особистості при домінуючому архетипі Персефони є підкорення та слухняність. Для цього типу особистості характерна безконфліктність, податливість у всьому. Джин Шинода Болен поділяє цей архетип на дві частини: Кору – дівчинку і доньку та Персефону – володарку царства мертвих і дружину. Слід зауважити, що цей архетип передбачає трансформацію, яка і стає розвитком особистості, проте вона не є гарантованою. Boelen J: «У богині Персефони було два аспекти: дівчинки (Кора) та володарки підземного царства. Ця двоїстість проявляється у вигляді двох архетипічних моделей поведінки. Жінки можуть перебувати під впливом одного з цих двох аспектів, можуть переростати з одного в інший або мати в своїй душі і Кору, і Володарку» [12, с.220].

Архетип Кори є першим архетипом із котрим стикається кожна жінка, від народження. Як він буде розвиватися – залежить від індивідуальних особливостей кожної окремої жінки, проте архетип Кори – початковий. Він розкривається, як архетип доньки, що повністю залежить від батьків, підкоряється правилам, виконує ті обов'язки та накази, що отримує від близьких. Кора не має власної думки: її думка не враховується, або вважається неважливою. Потреби та бажання Кори також визначаються батьками, рівень їх задоволення залежить від можливостей опікунів. Так як Кора – незаймана дівчина, що не має життєвого досвіду, її оберігають та захищають. Сиротюк П.: «Жінка-дитя символізує невинність, чистоту, легковажність та вічну молодість. Цей архетип найчастіше асоціюється з

молодою і незайманою дівчиною, яка безтурботно дивиться на світ і живе із відкритим серцем» [15]. Природньо в архетипі Кори дівчинка перебуває від народження до початку статевого дозрівання.

Мотивація Кори – любов та схвалення від дорослих і батьків. Саме тому Кора схильна підкорюватись, слухняно виконувати вказівки та не схильна конфліктувати чи сперечатися. Volen J: «Якщо структуру особистості задає Персефона, це привертає жінку не діяти, але перебувати під впливом інших людей – бути податливою у вчинках і пасивною у відносинах» [12, с.220]. Так як мотивацією є зовнішній фактор схвалення, розвиток особистості проходить при частковому або повному ігноруванні внутрішніх потреб. Таким чином, якщо домінуючим архетипом залишається Кора, дівчинка, а потім і жінка, проживає життя, нічого не знаючи про себе, не маючи своїх бажань, не відчуваючи своїх потреб. Часто причиною такої ситуації стає надмірна опіка з боку батьків, зокрема – матері. Так як дівчинку надто довго вважають «маленькою», пригнічуючи її потяги до самостійності та незалежності – вони приймає таку стратегію поведінки, повністю віддаючись під контроль домінуючої особи.

Розповсюдженням наслідком подібної ситуації є «втеча» від надмірно опікаючих батьків заміж. Але, майже завжди, така втеча є лише «змінною декорацій», адже дівчина не має досвіду власних рішень та не стикалася з їх наслідками, тому змінює одного опікуна на іншого: батьків – на чоловіка. Volen J: «Кора була «безіменною дівчиною»; вона присутня в юній дівчині, яка не знає, хто вона є, і ще не усвідомлює своїх бажань та сил. Більшість юних жінок проходять через фазу існування Кори перед тим, як одружаться або оберуть кар'єру» [12, с.221].

Незалежно від того, чи було заміжжя «втечею», саме в цій точці пролягає процес розвитку особистості: для жінки є можливість перейти з архетипу Кори до Персефони, відокремивши себе від батьків та усвідомивши свою нову роль. Звертаючись до міфу, після повернення з підземного царства, Персефона могла або залишитися іграшкою, яку передавали одне

одному їй мати і чоловік, або набути власної сили та знайти своє місце в житті. Перехід від пасивного спостереження до активних дій і є розвитком особистості в межах даного архетипу.

Сам розвиток особистості від Кори до Персефони можна назвати зустріччю із «темною богинею», або «тінню». Так як жінка, перебуваючи в архетипі Кори схильна до накоплення внутрішнього напруження, через неможливість висловити свою незгоду або супротив, трансформуючись у Персефону, вона набуває вміння використовувати свою слабкість, податливість та м'якість для досягнення власних цілей та виконання бажань. Звичайно, такий перехід не дається легко та майже завжди спричиняє внутрішній дискомфорт та спричиняє емоційні страждання. Iolana P: «Робота з Темною Богинею часто призводить людину до точки психологічної деконструкції. Урок Персефони (і урок всіх Темних Богинь) полягав у тому, що без слабкості та страху не можна по-справжньому пізнати силу та мужність. Вона вчить нас, що ми здатні як на велику любов і співчуття, так і на велике зло та жахливу силу. Темна Богиня показує нам наші слабкості, наші недоліки та наші сильні сторони. Вона зруйнує існуючі парадигми і надають шлях до перебудови себе наново – цільної та завершеної як особистості – наділеної силою» [13].

Процес розвитку особистості в межах архетипу Кори-Персефони спричиняє зміну мотивації. Якщо Кора прагне отримати любов від опікуна, то Персефона має тримати баланс між двома важливими для неї соціальними ролями: доньки та дружини. Relke J: «На індивідуальному рівні для жінок також відділення матері необхідно для того, щоб стати незалежними дорослими жінками і матерями» [11].

В тому випадку, коли жінка прагне одночасно збереження стосунків з матір'ю та розвитку стосунків з чоловіком, їй доводиться пристосовуватися до двох опікунів і отримувати від обох схвалення і любов. Водночас, Персефона має страх втратити підтримку хоча б від одного з опікунів, тому вдається до маніпуляцій та хитрощів. Високий рівень напруження спричиняє

фрустрацію, емоційну нестабільність, схильність до істерик, розпачу та депресивних станів. Жінки, домінуючим архетипом котрих є Персефона, досить часто потерпають від домашнього насилля і не звертаються по допомогу, або покинувши – повертаються до агресора, так як знаходяться від нього не тільки в емоційній, але й матеріальній, фінансовій та соціальній залежності. Щоб відгородитися від агресії, знаходитися в безпеці та отримувати бажане, жінки цього архетипу вдаються до брехні, приховання фактів і грошей, маніпулювання, в тому числі – сексуального. Volen J: «Нещирість, спритність, брехливість та маніпулювання представляють характерні потенційні проблеми для жінок-Персефон. Відчуваючи себе безсилими і залежними від інших, могутніших людей, можуть навчитися отримувати те, що хочуть, непрямым чином. Вони здатні вичікувати сприятливий час для дії або використовувати лестоці. Вони можуть говорити лише частину правди або повністю брехати – скоріше, ніж прямо протистояти іншій людині» [12, с.242].

В сучасному світі все менше жінок залишається в архетипі Кори-Персефони більше, ніж це необхідно. Тобто, по досягненню 11-12-ти років, дівчинка починає розвивати інші архетипи (зазвичай, незалежних богинь) і частково повертається до базового архетипу, коли зав'язує подружні стосунки і перетворюється з Кори на Персефону, опановуючи нову роль. При гармонійному і здоровому розвитку особистості, жінка переростає цей архетип і розвиває в собі Геру – дружину і партнерку. Іще одне повернення до базового архетипу може статися із народженням дитини, коли жінка вразлива і повністю підпадає під контроль чоловіка. В більшості випадків такий регрес змінюється розвитком архетипу Деметри – матері, тоді жінка переключає свою увагу на дитину і підпорядковує своє життя під потреби дитини. Пізніше, коли дитина перестає бути центром уваги і більше не потребує стільки часу – жінка розвиває в собі інші архетипи (зазвичай, незалежних богинь). Таку послідовність можна вважати здоровою і гармонійною, так як особистість проявляє необхідну психологічну гнучкість,

адаптуючись до нових умов, проте не ігнорує власні потреби і цілі. Relke J: «Навіть Персефона повинна залишити свою матір, щоб виконати свою зрілу функцію як весна, щорічно з'являючись з підземного світу. Навіть Велика Богиня-Мати, Деметра, як і всі матері, має навчитися відпускати свою дитину» [11].

Патологічний сценарій розвитку особистості через архетип Персефони має два напрями. Перший – це відмова від трансформації з Кори в Персефону: така жінка ніби «завмирає», довіку залишається маленькою дівчинкою без власних вподобань та повною залежністю від зовнішнього заохочення. Це не означає, що така жінка не матиме сім'ї або залишиться із матір'ю на все життя (хоча такі випадки трапляються) – Кора може мати всі необхідні атрибути соціального та сімейного життя, проте не перебувати там розумом, серцем і душею, проживаючи пусте життя, в якому немає ані крихти від неї самої. Volen J: «Інші жінки залишаються в основному «дівчатами» протягом усього життя. Вони не обов'язкові у близьких відносинах, у роботі чи в здобутті освіти, навіть якщо насправді можуть перебувати у близькому зв'язку, мати роботу чи навчатися у коледжі чи в аспірантурі. Хоч би що вони робили, вони не сприймають це як повністю «реальне». Вони перебувають у позиції вічної юності та нерішучості щодо своїх бажань чи майбутньої ролі, коли «виростуть», у позиції очікування, що щось чи хтось перетворить їхнє життя» [12, с.221].

Другим патологічним сценарієм є повернення від будь-якого іншого архетипу (включаючи незалежних богинь) до первинного – Кори, через травму, нещасний випадок чи емоційне потрясіння. Єдиною і достатньою умовою такої ситуації є пасивність особистості, яка виявляється у діях, рішеннях, емоціях, тощо. Інколи жінки, що постраждали від насилля чи трагічної втрати близької людини, втрачають волю до життя, ніби здаючись і підкорюючись будь-яким зовнішнім умовам, та віддаючись під опіку першого, хто запропонував допомогу. Volen J: «Пасивність і залежність – корінь проблем багатьох жінок, оскільки докільля посилює архетип і не дає

розвиватися іншим аспектам особистості» [12, с.221]. За наявності сприятливих умов, надання допомоги психолога і психіатра, можлива корекція обох патологічних сценаріїв, але успішність терапії завжди залежить від індивідуальних особливостей особистості.

Здоровим розвитком особистості з базового архетипу Кори є трансформація у Персефону та поступовий розвиток архетипу Гери – дружини, партнерки, соціально значущої жінки та радниці.

Архетип дружини – Гера

Коли жінка проходить переродження від дівчини до дружини, завершуючи трансформацію із Кори в Персефону, її особистість набуває нових рис, тому що збільшується кількість соціальних ролей, що має відігравати жінка. За типологією Джин Шинода Болен, архетип дружини представлений Герою. Цей архетип розкриває жіночу особистість не тільки як частку власної сім'ї, але й як суспільну одиницю. Гера прагне здобути партнера та закріпити стосунки з ним, таким чином задовольняючи декілька внутрішніх потреб. Boelen J: «Коли Гера є її архетипом, наречена у день свого весілля може відчувати себе подібною до богині. Майбутній шлюб викликає в неї передчуття виконання та завершеності, що наповнює її радістю» [12, с.148]. Природньо архетип Гери розкривається у віці 20-25 років, коли молода жінка починає замислюватися про шлюб та повноцінні стосунки із зобов'язаннями та майбутнім офіційним оформленням.

Інші дослідники описують цей архетип, використовуючи інші назви, наприклад «Гетера» чи «Коханка», розкриваючи його більш детально. Жінка, структуру особистості котрої, складає Гера, зосереджує свою увагу на пошуках чоловіка та встановленні з ним кріпких стабільних стосунків, що забезпечать її майбутнє. В ході цього процесу образ жінки трансформується, набуваючи необхідних рис, щоб сподобатися конкретному чоловікові, задовольнити його потреби, укріпити наявний між ними зв'язок. Sarisová: «Для Гетери пріоритетом є якість стосунків зі своїм партнером. Вона

орієнтована на чоловічий світ. Напрямок, куди вона вкладає свою енергію, — це партнер і його добробут» [14].

На відміну від Кори-Персефони, якій важливо просто мати опікуна і захист, Гера потребує офіційного положення, тому завжди наполягає на шлюбі, як гарантії безпеки і взаємних зобов'язань. Для Гери це не просто формальність — це соціальне положення, важлива роль, яку необхідно відігравати з гідністю. Важливо зазначити, що архетип Гери наділяє жінку відчуттям єдності з чоловіком, коли кожний в парі є продовженням одне одного, тому вчинки одного неодмінно відбиваються на репутації іншого. Гера прагне вийти заміж за гідного чоловіка, який має положення і владу — вона, на відміну від Кори, не погодиться на першого, хто проявить увагу. Bolen J: «Коли жінка, основна потреба якої — бути дружиною, входить у пов'язані зобов'язаннями близькі відносини, більшість створеного архетипом Гери сильного бажання бути дружиною задовольняється. Але вона все ще відчуває потребу одружитися. Їй потрібні престиж, повага, гарна репутація, які приносить їй шлюб, і вона хоче бути визнаною як «місіс Така-то». Вона не хоче просто жити разом, навіть у тому віці, коли такі союзи не засуджуються. Вона наполягає на формальному одруженні» [12, с.148].

Так як структуру особистості при домінуючому архетипі Гери становить необхідність «бути дружиною», вона доповнюється двома виразними ролями, що розкриваються через сексуальний аспект та соціальну взаємодію. Сексуальність жінки-Гери сформована і спрямована на потреби партнера: жінка набуває зовнішніх і внутрішніх рис, які чоловік вважає привабливими, щоб задовольнити його потреби і запобігти зраді. Важливо зазначити, що сексуальні прояви жінки, ведучим архетипом якої є Гера, можуть бути різноманітними та яскравими — такі жінки ведуть повноцінне сексуальне життя, не обмежують сексуальні дії ані свої, ані партнера. Для жінки такого типу особистості інтимні стосунки є не тільки способом взаємодії з партнером, але й способом впливу на чоловіка. За думкою Гери, саме вона надихає чоловіка на успіх у соціальному житті. Сиротюк П.:

«Коханка символізує пристрасть, сексуальність, привабливість та жадобу. Цей жіночий архетип у психології представлений сексуальною привабливою жінкою, що пробуджує потаємні бажання та фантазії» [15].

Соціальною складовою цього типу особистості є необхідність мати вплив, керувати та отримувати повагу. Якщо архетип Персефони потребує лише схвалення, то Гера жадає поваги і визнання авторитету. Водночас це розповсюджується і на партнера, і на суспільство. Щодо партнера, жінка-Гера направляє всю свою увагу і енергію на розвиток чоловіка в обраній ним сфері. Така жінка бере на себе забезпечення побуту, вивчення і дотримання етикету, виконання всіх обов'язків, що допоможуть партнеру здобути необхідний соціальний та фінансовий рівень. Sarisová: «Вона підтримує психологічний розвиток чоловіка та веде його через його чоловічі обов'язки до формування цілісної особистості» [14]. Щодо суспільства, то архетип Гери наділяє жінку необхідністю підтримувати високу планку сім'ї, демонструючи її досягнення, як дружини і партнерки. Для жінки цього типу особистості важливо отримати підтвердження власної успішності від оточуючих, таким чином вона самостверджується, привласнюючи успіх чоловіка собі, та підкріплюючи цю впевненість. Сиротюк П.: «Співачка символізує виразність, комунікацію, емоції та пристрасть. Цей архетип зображується як жінка, що володіє могутнім голосом та емоційним впливом на інших» [15].

Мотивацією для жінки, ведучим архетипом якої є Гера, становить надійність стосунків. Саме взаємини з партнером є для такої жінки водночас результатом зусиль і мотивацією для подальшого розвитку. Sarisová: «Отже, свій потенціал Гетера реалізує, підтримуючи потенціал чоловіка, що на практиці набуває різних форм залежно від напрямку самореалізації її партнера. Для Гетери найважливіше — це форма і якість стосунків із ним, інші обставини для неї не істотні й не важливі» [14].

Неодмінною складовою цього типу особистості є відданість. Гера не зраджує свого чоловіка, вона здатна підтримувати його довгий час, незалежно від обставин, виконуючі свої функції дружини, наскільки б важко

це не було. Bolen J: «Архетип Гери забезпечує здатність створювати зв'язок, бути відданим і вірним, терпіти і підтримувати партнера у важкий період. Коли Гера постає в душі жінки основну силу, то зобов'язання, які вона бере, не залежать від обставин. Якось вийшовши заміж, вона має намір залишатися в цьому становищі «у здоров'ї та хворобі, у багатстві та бідності» [12, с.150]. Виходячи з цього, слід зазначити, що власну успішність жінка цього типу оцінює через успішність чоловіка, а також якість взаємин. Надихаючи чоловіка, піклуючись про нього, задовольняючи його потреби архетипічна Гера чекає на взаємність – на повагу з боку чоловіка, на його позитивну оцінку її роботи, визнання її досягнень та цінування зусиль. Та перш за все – на подружню вірність. Sarisová: «Так само, як Мати турбується та піклується про свою дитину, Гетера піклується про об'єкт своєї любові. Для нього вона є джерелом натхнення, розуміння, похвали, підтвердження, підбадьорення та розваги» [14].

Гармонійним шляхом розвитку особистості жінки із ведучим архетипом Гери є перехід до архетипу матері – Деметри. Такий сценарій є найбільш розповсюдженим, так як в більшості шлюбів рано чи пізно з'являються діти і жінка переносе свою увагу з чоловіка на дітей. Однак це не означає, що домінуючий архетип зміниться. Інколи жінка зберігає ведучий архетип Гери і в більшості випадків це не стає патологією, так не призводить до негативних наслідків. Sarisová: «Для Гетери материнство й турбота про своїх дітей не є пріоритетом.[...] У сімейній динаміці матері-Гетери можуть постійно зосереджуватися на стосунках зі своїм партнером, надавати їм перевагу над стосунками з дітьми» [14].

Серед патологічних проявлень архетипу Гери можна зазначити два основних варіанта: втрата партнера та втрата власної особистості. Так як основним мотивом жінки цього типу є подружнє життя – втрата партнера фізична, психологічна чи емоційна стають трагедією. Bolen J: «Гера як архетип, насамперед – сильне бажання жінки бути дружиною. Жінка із сильним архетипом Гери відчуває фундаментальну порожнечу у житті без

партнера» [12, с.148]. Якщо партнер помер чи загинув, жінки цього типу або довго не починають інших стосунків, зосереджуючись на вихованні дітей, змінюючи домінуючий архетип на Деметру; або знаходять іншого чоловіка, щоб не залишатися наодинці до віку.

В тому випадку, коли жінка цього типу особистості стикається із подружньою зрадою, її наповнює гнів та жага помсти, але спрямувати їх на чоловіка вона не має змоги, тому переадресовує його суперниці або дітям. Так як Гера залежна від свого чоловіка морально, емоційно, фізично і матеріально, в неї немає можливості виказати свою незгоду чи продемонструвати гнів самому чоловіку, адже тоді вона може втратити всі матеріальні блага та підтримку від нього. Volen J: «Богиня Гера не виражала свого гніву Зевсу через його зради. Біль, який вона відчувала, будучи відкинутою ним або приниженою його любовними зв'язками, вона переводила в мстиву лють, спрямовану на іншу жінку або її дітей від Зевса. Архетип Гери привертає жінку переносити вину зі свого чоловіка, від кого вона емоційно залежна, на інших» [12, с.151]. Не може вона й отримати допомогу ззовні, адже постраждає соціальне обличчя і образ ідеальної дружини в ідеальному подружжі буде втрачено. Тому емоційний розрив стосунків, подружню зраду та інші можливі подружні проблеми жінка цього типу проживає наодинці з собою, що супроводжується фрустрацією, депресивними станами, істерією та параноїдальними настроями.

Другим варіантом патологічного прояву архетипу є втрата особистості, як наслідок надмірної турботи про чоловіка і задоволення його потреб. На відміну від Персефони, яка ще не виявила своїх потреб, тому керується чужими – Гера знає про свої внутрішні і зовнішні потреби, але ігнорує їх, зосереджуючись на партнері. Sarisová: «Темна сторона переважає, коли Гетера повністю втрачає себе в чоловікові й перестає підтримувати зв'язок сама з собою. Вона живе не для себе, а для чоловіка. Її уявлення, бажання й потреби відходять на другий план. Вона ставить життя партнера вище за своє» [14]. В такому випадку Гера поступово втрачає авторитет в суспільстві

і повагу чоловіка. Результатом такої деградації може стати зміна домінуючого архетипу на Персефону і повернення до повної мовчазної залежності від чоловіка, незважаючи на його поведінку і вчинки; або на Деметру і зосередження на дітях і їх добробуті, в цьому випадку жінка майже втрачає інтерес до чоловіка, не зважає на зради, та присвячує себе материнській ролі.

За наявності сприятливих умов або в разі терапії, жінку з домінуючим архетипом Гери можливо психологічно підтримати, допомогти їй знайти баланс між власними інтересами, потребами чоловіка і дітей та соціальними проявами. Важливою складовою терапії стане пошук шляхів для зняття внутрішньої напруги та зниження рівня фрустрації. Оскільки жінка цього типу особистості має внутрішні перешкоди для безпечного виходу агресії, психологічна допомога матиме на меті складання нових патернів поведінки. Volen J: «Сучасну Геру легко впізнати. Сяюча наречена, що прямує до свого нареченого – це радісна Гера, яка передчуває здійснення своїх мрій. Обдурена дружина, яка виявляє, що у чоловіка існує любовний зв'язок, і палаюча люттю до іншої жінки – це Гера сварлива. Жінка-Гера втілюється в незліченних жінках, які були і є «Місіс», – зазвичай незаймана до шлюбу або принаймні до заручення, потім протягом десятиліть віддана дружина – поки не стане вдовою» [12, с.153]. Гармонійним розвитком особистості є розкриття архетипу матері – Деметри.

Архетип матері – Деметра

Жінка, в структурі особистості якої, домінуючу позицію займає Деметра, спрямовує свою діяльність, перш за все, на ідеї материнства. Цей архетип дуже природній для жінки, він розкриває її суть, як тієї, що дає життя, як фізичне, так і духовне. Relke J: «Архетип матері, за Юнгом, що відноситься як до чоловіків, так і до жінок, набагато легше зрозуміти, і він виражає себе культурно та особисто в ролях справжньої матері та різних богинь-матерів та духовних постатей» [11]. Важливо зазначити, що материнство в цьому випадку сприймається масштабно, та не обмежується

тільки народженням і вихованням власних дітей. Жінки із таким типом особистості воліють піклуватися про навколишніх, незважаючи на їх вік, стать, та ступінь рідства. Водночас, слід розглядати цей архетип комплексно, враховуючи і позитивні аспекти, як то турбота, опіка, надання захисту, зацікавленість в об'єкті піклування, так і негативні – схильність контролювати, керувати, обмежувати. Ці риси є невід'ємними складовими одного цілого, яке розкриває структуру особистості цього типу. Sarisová: «Для архетипу Матері характерна турботлива і захисна поведінка. Вона підтримує інших у розвитку, надаючи безпечне середовище та простір. Вона добра, мудра і співчутлива. Реалізується через керування об'єктом своєї турботи та його зміцнення» [14].

Природньо, цей структурний елемент особистості починає набирати силу у віці 20-25 років, або коли жінка вперше замислиться про бажання народити дитину. При гармонійному розвитку особистості, архетип Деметри стає ведучим на період вагітності та кілька перших років життя дитини. В цей час жінка спрямовує всю увагу на догляд за дитиною, можливо, частково або повністю ігноруючи інші свої потреби, або потреби оточуючих людей. Після того, як дитина стає більш самостійною, та не потребує цілодобової опіки, ведучий архетип жінки може змінитися, таким чином, зміщуючи напрям уваги і головну мотивацію особистості. Однак в деяких випадках, Деметра може стати ведучим архетипом незважаючи на наявність чи відсутність дітей, а також їх вік. Якщо жінка із домінуючим архетипом Деметри в структурі особистості з якоїсь причини не може завагітніти, то вона починає сприймати оточуючих, як своїх дітей, піклуючись про них, намагаючись контролювати їх, та керувати ними. Volen J : «Деметра – архетип материнства. Вона представляє материнський інстинкт, який здійснюється через вагітність, через фізичне, психологічне чи духовне харчування та виховання інших. Цей могутній архетип може вказати наступний напрямок життя жінки, значно впливає на близьких їй людей, а також визначає схильність жінки до депресії у випадку, якщо її потреба

виросувати і виховувати відкидається – або що-небудь перешкоджає її здійсненню» [12, с.183].

Основною мотивацією жінки цього типу особистості є визнання й схвалення, що досягається через опіку й турботу про інших. Деметра бажає стати незамінною, тою, що необхідна, тою, без якої неможливо прожити. На відміну від Гери, яка має на меті розвиток свого чоловіка, укріплення його положення і, як наслідок – власне визнання, Деметра прагне безпосереднього укріплення власного авторитету: це вона вирішує, хто правий, а хто ні; це вона розподіляє свою турботу; це вона керує всіма і від всіх отримує любов і подяку. Volen J : «Жінка з сильним архетипом Деметри пристрасно бажає бути матір'ю, а ставши нею, відкриває для себе цю роль як самореалізацію, як здійснення себе. Коли Деметра представляє найсильніший архетип у душі жінки, бути матір'ю – найважливіша роль та функція її життя» [12, с.184].

При гармонійному розвитку особистості в рамках цього архетипу, жінка спрямовує власну діяльність на турботу про дитину, а потім – і близьких: чоловіка, родичів, інших членів родини. Вона знаходить радість у піклуванні про оточуючих, отримуючи у відповідь любов та вдячність. Коли діти виростають, жінка-Деметра в гармонійному стані, спрямовує діяльність на інших людей: друзів, колег, сусідів, учнів, пацієнтів, тощо. В рамках позитивного прояву архетипу це дає більш емпатичне ставлення до людей, щире зацікавлення в їх проблемах, прагнення допомогти та турботу. Така гармонійна Деметра може стати незамінним працівником у соціальній службі, школі, дитячому садочку чи інших закладах, які працюють з дітьми та матерями. Sarisová: «Архетип Матері проявляється не тільки у сфері материнства. Він проникає як у партнерські, дружні взаємини, так і в робочу сферу. Тобто материнський об'єкт — це не «лише» дитина, це можуть бути учні, пацієнти, клієнти, а також установа або компанія» [14].

Важливо зазначити, що інколи архетип Деметри приймає незвичний прояв і характеризується фіксацією на ідеї материнства, як такої. Тобто, жінка прагне народити дитину, незважаючи на зовнішні обставини,

матеріальні чи соціальні умови, а також на наявність чи відсутність чоловіка. В цих випадках жінка може шукати партнера виключно для вагітності, а подальші стосунки з ним її мало цікавлять. Якщо партнер залишається поряд, та допомагає піклуватися про дитину, жінка-Деметра не заперечує, але при його відсутності – не страждає. Volen J : «Для жінки-Деметри заміжжя, саме по собі, не є основним пріоритетом, як для жінки-Гери. Більшість «Деметр» хоче одружитися головним чином для того, щоб мати дітей» [12, с.201].

В негативному прояві жінка із ведучим архетипом Деметри має дві форми прояву: жертва і кат. Ці форми проявляються одночасно і спрямовуються на оточуючих. Сиротюк П.: «Мати – цей архетип символізує рідкісну жіночу силу, що створює життя, мудрість, опіку та підтримку. Він часто асоціюється з материнством, родючістю та життєдайними силами природи. Мати може бути представлена як благородна і жертвна, але також як пожираюча і руйнівна» [15]. Деметра в руйнівному аспекті схильна до проявів гіперконтролю та агресивного керівництва об'єктом опіки. Це пов'язано із взаємозалежністю між матір'ю і дитиною: якщо дитина більше не потребує турботи, то мати не потрібна, її функція більше не виконується, отже, вона не отримає більше ані любові, ані подяки. Саме тому руйнівна Деметра намагається якомога довше залишати дітей «маленькими», посилюючи їх залежність від матері. Sarisová: «Темна сторона Матері полягає в її залежності від людини, про яку вона піклується. Це може проявлятися як надмірна тривожність, а також відсутність впевненості в силах опікуваного і в його спроможності впоратися й без неї. Таким підходом мати губить і себе, і дитину, якій вона не дає стати самостійною і яку постійно прив'язує до себе» [14].

Домінуюча мати, яка схильна до агресивного керування і тотального контролю, психологічно катує дитину, втручаючись у її життя на всіх рівнях і будь-якими способами. Volen J : «Проблеми, з якими стикаються жінки-Деметри, дуже типові: попадання у становище жертви, втрата влади та контролю, прояв гніву, депресія» [12, с.207]. Слід зазначити, що такий прояв

Деметри не завжди залежить від наявності чи відсутності емоційної відповіді від дитини. Так доросла донька чи син можуть поважати мати, піклуватися про неї, допомагати та вважати її частиною свого життя. Проте така залученість до життя «дитини» здається жінці-Деметрі недостатньою, тому вона намагається отримати свою порцію уваги, в цьому випадку керуючись виключно своїми інтересами, а не благом дитини. Sarisová: «Темна сторона також може проявлятися в надмірному командуванні, керуванні, а також у формі постійного надання непроханих порад. Так Мати тримає повний контроль над дитиною, з-під якого дуже важко звільнитися» [14].

Другою негативною формою є жертва, вона проявляється, коли жінка із ведучим архетипом Деметри, відчуває виснаження і спустошеність: вона стільки часу, сил і енергії спрямувала на дітей, але не отримала жаданої відповіді. Внутрішня потреба піклуватися про оточуючих, спонукає жінку до максимальної самовіддачі, інколи на шкоду собі. Жінка, структуру особистості якої становить Деметра, часто ігнорує власні потреби, не зважає на стан здоров'я, матеріальні та емоційні проблеми, якщо її допомоги потребує хтось з близького кола. Volen J: «Жінка-Деметра, не здатна сказати «ні», стає надмірно завантаженою, а потім – виснаженою та апатичною або обуреною, скривдженою та розсердженою. Якщо вона відчуває, що її експлуатують, вона, як правило, не висловлює це прямо, виявляючи при захисті своїх інтересів ту саму нестачу наполегливості, яка змушувала її говорити «так», коли вона мала сказати «ні». Замість того щоб висловити свій гнів чи наполягти на тому, щоб щось змінилося, жінка-Деметра, найімовірніше, ігнорує свої почуття чи відчуття, вважаючи їх невеликодушними, та працює з ще більшою напругою» [12, с.210].

Деметра, що стала жертвою власної надмірної жаги до опіки, втрачає себе: вона більше не має інтересів, хобі чи захоплень, окрім піклування про дітей; вона ігнорує симптоми захворювань, інколи замовчуючи реально існуючі проблеми, тільки для того, щоб не турбувати оточуючих та не втрачати своєї ролі ідеальної матері. Така жінка, зазвичай, не має роботи або

не проявляє до неї інтересу, її соціальні зв'язки обмежені тими, про кого вона піклується, та тими, хто згоден сприймати її опіку. Sarisová: «Особистість, що поглинена архетипом Матері іноді проявляється у відстороненні від самої себе, від своїх потреб та амбіцій. Самореалізація відбувається тільки в ролі матері і ні в якій іншій сфері. Також може настати й самовідчуження в сенсі ігнорування власних потреб та бажань за рахунок турботи про дітей» [14].

Серйозні патологічні прояви Деметри трапляються не так часто, значно розповсюдженіший є випадок «сумуючої» Деметри: в цьому випадку жінка не проявляє агресії до оточуючих, але сама психологічно страждає від відчуття непотрібності. Зазвичай, це трапляється, коли діти виростили, а інших об'єктів опіки не трапилося – жінка не має, про кого піклуватися і ніби «горює» за втраченою дитиною. Volen J: «Коли жінка наприкінці середнього віку стає депресивною, скривдженою та розчарованою через те, що її дорослі діти емоційно чи фізично віддалилися, вона перетворюється на сумуючу Деметру. Страждає відчуттям втрати та звуженням сфери своїх інтересів [12, с.190]».

За наявності сприятливих умов або вдалої терапії, для жінки з ведучим архетипом Деметри є два варіанта розвитку. Перший – це змінити ведучий архетип і переключитися на інші види діяльності, наприклад, кар'єру чи шлюбні стосунки, творчість, тощо. Ось, як це описує Young-Eisendrath P.: «Юнг стверджував, що основним завданням індивідуації у другій половині життя є компенсація одностороннього розвитку особистості в першій половині життя. Індивідуація, що розуміється в даному випадку, як успішна інтеграція несвідомих комплексів у свідому ідентичність, і розвиває діалектичний зв'язок між індивідуальною та архетиповою реальностями, у середньому віці має типовий набір характеристик. У різних людей ці характеристики можуть набувати різних форм, але стосуються вони двох сфер людської діяльності: переживання втрат та самооцінки. У середньому віці, при постійному відчутті внутрішньої напруги, пов'язаної з «втраченим часом і втраченими можливостями», люди особливо схильні до депресії через

страх можливих втрат. Змінюється сприйняття людиною самої себе та інших, особливо близьких людей: їхня могутність і можливості виявляються набагато меншими, ніж очікувалося. Страх втрати, розставання та розриву, що особливо сильно виявляється у жінок, загострює відчуття безпорадності та безнадійності щодо майбутнього» [16, с.96].

Другий – це пройти внутрішню трансформацію Деметри, що полягає в усвідомленні власної вразливості та відсутності необхідності бути ідеальною матір'ю, тобто, завжди відповідати на запит про допомогу. А також у здоровому відстороненні від дітей із розумінням, що зв'язок з ними збережеться назавжди. Така жінка залишається із домінуючим архетипом Деметри довіку, але більше не страждає відчуттям непотрібності та спустошення. Sarisová: «В житті матері є два найбільші й найважчі завдання. Перше — зрозуміти, що я ніколи не буду ідеальною. Тому що досконалість — це божественна якість, не властива людям. Друге завдання — це болісне відсторонення від своїх дітей і визнання того, що я їм більше не потрібна» [14].

1.1.2. Незалежні богині – архетипи амазонки, радниці, жриці, музи

Архетипи залежних богинь розкривають типові для жінки ролі – доньки, дружини, матері. Деякі жінки на все життя обирають для себе вищезазначені архетипи, як основні, поступово змінюючи домінуючий. Але ці ролі не є вичерпними, так як різноманітність життя та соціального досвіду сприяє хоча б частковому опануванню інших соціальних ролей та комплексному розвитку особистості.

Якщо в структурі особистості жінки домінує архетип залежної богині – її розвиток, внутрішня мотивація, а також особливості побудови міжособистісних взаємин завжди будуть керуватися необхідністю укріплення взаємозв'язку із чоловіком (батьком, сином, партнером, тощо). Для жінок, основу особистості котрих складають архетипи незалежних богинь,

первинним є власний розвиток, власна думка, та узгодженість зовнішніх дій із власними внутрішніми потребами. Незалежно від домінуючого архетипу, всі жінки хоча б частково стикаються із архетипами незалежних богинь, протягом життя – це є природним шляхом розвитку особистості. Завдяки цим архетипам, жінка набуває вмінь саморефлексії, самоспостереження та саморегуляції. Volen J: «Богині-діви представляють незбагненну для чоловіка або зовсім ізольовану від нього і існуючу за власними законами частину жіночої натури, якої немає до представників чоловічої статі [12, с.35].

Архетипи незалежних богинь представляють собою розвиток особистості жінки, як окремої одиниці, цілого, а не «половинки», що додається до чоловіка. Розвиток цих архетипів дозволяє жінці відчувати себе повноцінною, сильною і незалежною, ці відчуття проявляється через усвідомлення власних потреб, мотивів, цілей та актуальних напрямів розвитку. Незалежні богині уособлюють свободу, незалежність і творчість жінки. Volen J: «Три богині-діви грецької міфології – богиня полювання і Місяця Артеміда, богиня мудрості та ремесла Афіна, богиня домашнього вогнища та храму Гестія – представляють у жіночій психології такі особистісні аспекти, як незалежність, активність і свободу від родинних зв'язків» [12, с.32].

Розвиток особистості жінки через архетипи незалежних богинь торкається таких напрямів як: вивчення власної особистості, усвідомлення необхідності встановлення зв'язку із самою собою; постановка та досягнення цілей, реалізація талантів, творчий розвиток; вміння конкурувати, змагатися і перемагати. Ці напрями розкриваються через трьох незайманих богинь: Гестію, що уособлює внутрішній світ і творчі домагання; Афіну, що символізує інтелектуальний розвиток, та Артемиду, що панує над конкуренцією та незалежністю. Volen J: «Афіна і Артеміда – це архетипи, орієнтовані зовнішній світ і досягнення, Гестія уособлює зануреність у внутрішній світ. Ці три богині є втіленням глибинних спонукань жінки, яка розвиває свої таланти, переслідує власні інтереси, самостійно вирішує

проблеми, що прагне самовираження і успіху в суспільстві або веде споглядальне життя» [12, с.34].

Іще один архетип, що буде розглянуто в даному підрозділі – це Афродіта. Ця богиня не належить до жодної групи та виступає, як самостійний архетип, що символізує творчість і творіння, як спосіб вираження себе. Естес К.: «Одні кажуть, що творче життя полягає в ідеях, інші – у звершеннях. Але схоже, що здебільшого вона полягає у самому бутті. Адже творчість – не віртуозність, хоча сама по собі віртуозність теж чудова. Творчість - це любов, така величезна любов до чогось чи когось – до людини, образу, ідеї, землі чи людства, що коли вона нас переповнює, залишається тільки одне – творити» [17, с.264].

Архетип амазонки – Артеміда

Архетип Артеміди об'єднує в собі кілька архетипів: амазонку, сестру, бунтарку, тощо. Всі ці архетипи поєднані основною ідеєю незалежності та свободи. Volen J.: «Артеміда, богиня полювання та Місяця, персоніфікує незалежність жіночого духу. Як архетип, вона дає жінці право переслідувати свої власні цілі в обраній нею області» [12, с.47]. Цей опис влучно доповнює Andrews V.: «Жінки-Артеміди володіють проникливим розумом мисливця та відомі своїм терпінням, спостережливістю та здатністю зосереджуватися на цілі. Коротше кажучи, вони з'ясовують, як влаштований світ, а потім навчаються, як «працювати зі світом» [18, с.74].

Природньо архетип Артеміди проявляється із початком статевого дозрівання, в віці 11-14 років, коли дівчинка вчиться конкурувати, змагатися та вперше пробує агресію, як метод вирішення проблеми. Volen J.: «Артеміда прокидається в жінці не тільки завдяки первозданній природі. Те саме відбувається, коли наші дочки змагаються у різних видах спорту, вирушають у табори для підлітків, подорожують та їдуть на навчання до інших країн у рамках програм студентського обміну» [12, с.57]. В деяких випадках, архетип проявляється пізніше, наприклад, якщо дівчина за своєю природою тиха, та не схильна до змагань як в спорті, так і в соціальному житті, рано виходить

заміж, то переходить від архетипу Персефони одразу до Гери, залишаючи Артеміду в «сплячому» стані. Volen J.: «Жінка, яка рано вийшла заміж, часто відразу ж переходить від ролі дочки (архетип Персефони) до ролі дружини (архетип Гери) і нерідко відкриває для себе Артеміду лише після розірвання шлюбу, коли вперше залишається на самоті. У такий момент вона може відчувати небачену досі свободу і виявити, що й сама може добре проводити час» [12, с.55].

Якщо структуру особистості складає архетип Артеміди, жінка керується, перш за все, ідеями свободи, незалежності та конкуренції. Вона прагне самостійно ставити цілі та досягати їх, часто не звертає уваги на соціальні норми, сімейні традиції та інші обмеження як психологічні, так і моральні, соціальні та етичні. Для жінки із домінуючим архетипом амазонки, найважливішим є самостійність у всьому. Sarisová: «Архетип Амазонки характеризується незалежністю, самостійністю, націленістю на досягнення та ефективність. Це також організованість, конкретність, упорядкованість, акцент на порядок, світ реальності. Нею рухає успіх, самореалізація» [14].

Основною відмінністю незалежних богинь від залежних є спрямованість жінки на власний розвиток без потреби в сторонній оцінці та схваленні. Так мотивацією Артеміди є максимально продуктивний саморозвиток та досягнення найкращих результатів в обраному виді діяльності. На відміну від жінки з домінуючим архетипом Гери, для якої необхідне схвалення з боку чоловіка, активна Артеміда здатна відчувати задоволення від усвідомлення ситуації успіху, досягнутого за її власними правилами та нормами, без зовнішньої оцінки та схвалення. Sarisová: «Вона незалежна від чоловіків у тому сенсі, що їй не потрібен психічний зв'язок із ними, щоб бути задоволеною та мати змогу розвиватися» [14].

Так як основною мотивацією особистості є успішність, інші люди, незалежно від статі, сприймаються як «спортивне знаряддя» або «інструменти» оцінки власної успішності через змагання з ними. Конкуренція виступає ведучим методом проявлення особистості в

міжособистісному спілкуванні. Саме через конкуренцію жінка з домінуючим архетипом Артеміді оцінює саму себе та навколишніх: на її повагу заслуговують тільки ті, що виявились кращими за неї, інших вона не сприймає, як рівних і не розглядає для спілкування. Sarisová: «Архетип Амазонки не реалізується через стосунки з іншими, її розвиток не базується на душевному зв'язку з людиною. Партнери часто сприймаються скоріше як суперники. Амазонка націлена на зовнішнє, на об'єктивні успіхи, яких хоче досягти сама» [14].

Розвиток особистості із домінуючим архетипом Артеміді проявляється через еволюцію міжособистісних стосунків. Спочатку жінка цього архетипу вважає конкурентами всіх, пізніше, самостверджуючись, вона відмовляється від конкуренції із жінками, проте посилює змагання із чоловіками. Активні Артеміді стають вірними і чуйними подругами для жінок. Часто саме Артеміді очолюють центри психологічної допомоги, соціальні служби, клуби та психологічні групи для жінок, що пережили домашнє насилля чи постраждали від чоловічої агресії будь-якого типу, виду і форми. Для домінуючої Артеміді інші жінки є сестрами, про яких необхідно піклуватися, яких слід захищати та направляти. В цій ролі Артеміда може проявити себе як чуйна, уважна, співчутлива співрозмовниця, яка вислухає найінтимніші таємниці та допоможе здолати найскладніші проблеми. Сиротюк П.: «Сестра символізує близькість, співпрацю, взаємодопомогу та інтимність. Цей архетип зображується як жінка, що підтримує та розуміє інших, забезпечуючи емоційний зв'язок та солідарність. Сестра може також символізувати справжність, чесність та відданість» [15].

Наскільки жінка цього архетипу м'яка і терпляча до жінок – настільки ж жорстка і агресивна до чоловіків. Розглядаючи цей архетип, слід особливо уважно розглядати його тіньову сторону, хоча вона може продемонструвати жіночу особистість із неприємного та навіть небезпечного боку. Sarieddine M.: «Тінь функціонує для представлення вподобань людини, які вона приховує, або активно, або несвідомо. Порівняно з іншими архетипами та

іншими аспектами людської психіки, Юнг найменше обговорював тінь у своїх офіційних працях. Цей брак інформації цілком природно створює труднощі в повному розумінні цього конкретного архетипу; однак його визначення все ще корисне для роздумів і дискусій про існування та відкриття тіні» [19, с.17].

Артеміда проявляє яскраво виражений фемінізм, який може набувати руйнівних форм та радикальних проявів. Домінування цього архетипу в структурі особистості спричиняє глибоке переживання чужого болю й вивільнення агресії в бік того, хто цей біль завдав. Артеміда виступає за свободу самовираження, рівноправність та рівність в суспільстві. При патологічному розвитку, це може проявлятися через агресивне ставлення до чоловіків в цілому, радикальний фемінізм, зміну сексуальної орієнтації, тощо. Хоча в основі цих проявів лежить саме жага справедливості і піклування про слабких. Sarisová: «Темна сторона Амазонки прагне боротьби, у якій вона реалізується. Проте йдеться не про здорову конкуренцію, а про утвердження своєї позиції та влади» [14].

Патологічним проявом архетипу є схильність до агресивної конкуренції із всіма, незалежно від статі, соціальної ролі, емоційної близькості, тощо. Така поведінка бере початок із болісного відчуття нерівності чоловіка і жінки: Артеміда відчуває себе слабкою в «чоловічому» світі, тому прагне стати настільки сильною, щоб здолати будь-якого чоловіка. Таке змагання може починатися з професійної сфери, але пізніше захоплює всі види міжособистісних стосунків. Як наслідок – патологічна Артеміда втрачає друзів, близьких, не може зав'язати тісних стосунків, та відчуває самотність. Sarisová: «Темна сторона Амазонки полягає в тому, що вона може підходити до різних ситуацій і розв'язання проблем «по-чоловічому». Вона може надміру хотіти рівнятися з чоловіками, у її поведінці почнуть проявлятися бездушність, егоїзм й агресія» [14].

Продуктивним розвитком особистості із домінуючим архетипом Артеміди є набуття відчуття самоцінності без потреби сторонньої оцінки.

Якщо архетип розвивається гармонійно, особа навчиться продуктивної конкуренції, яка не буде призводити для самознищення та руйнування стосунків з оточуючими; розвине вміння оцінювати власні переваги і недоліки, реагувати на них адекватно; встановить тісні зв'язки із жінками, задля взаємної підтримки та дружби. Важливо зазначити, що архетип Артеміді при його гармонійному розвитку, допомагає жінці у творчому та професійному зростанні, адже навчає стійкій витримці, вмінню переживати поразку та успіх однаково продуктивним шляхом. Volen J.: «Жінка відчувається цілісною, не відчуває потреби в чоловікові-захиснику, переслідує свої власні інтереси і вибирає сферу діяльності, не потребує чоловічого схвалення» [12, с.49].

Іще одним важливим надбанням особистості під дією цього архетипу є самостійність. Так як Артеміда прагне до самоцінності без прив'язки до чоловічої оцінки, вона навчає жінку самостійно вирішувати свої проблеми, долати перешкоди та розвивати таланти.

Жінка із цим домінуючим архетипом не звертається по допомогу, не апелює до «жіночої слабкості», а прагне самостійності, незалежності й рівності у всіх сферах життя. Volen J.: «Зосередженість і наполегливе прагнення мети допомагають Артеміді досягти успіху. Цей архетип дозволяє самостійно, без сторонньої допомоги досягти потрібного результату» [12, с.51].

Продуктивний розвиток архетипу призводить до позитивної трансформації жінки. Незалежно від віку, в якому жінка відкрила в собі цю частину особистості, архетип Артеміді розкриває величезний потенціал творчої енергії, що проявляється через усвідомлення себе, як самостійної і незалежної одиниці, яка не повинна узгоджувати своє життя із чоловіком, дітьми чи рідними, та має повне право на самовираження через набуття нової професії, зміни роду діяльності, творчі починання, тощо.

Пробудження цього архетипу майже завжди приносить незворотні змін в житті жінки і її оточуючих. Сиротюк П.: «Повстанка символізує

протистояння, непокору, революцію та трансформацію. Цей архетип зображується як жінка, що відмовляється слідувати традиціям і стереотипам, борючись за свою індивідуальність та свободу виразу. Повстанка може також символізувати креативність, сміливість та готовність ризикувати» [15].

Архетип радниці – Афін

Архетип Афін дещо перетинається з архетипом Персефони: Кора розкриває стосунки доньки і матері, Афіна – доньки і батька. На відміну від матері, батько цінує доньку не за сам факт її наявності, а за успіхи і досягнення. Афіна, здебільшого, розкриває роль жінки, що виросла з батьком, яких хотів сина, але був вимушений виховувати доньку. Саме тому жінки, домінуючим архетипом котрих є Афіна, перш за все цінують професійні якості, особисті досягнення та повагу, знецінюють емоції та зневажають жіночу слабкість. Ця структурна особливість особистості формує так звану «емоційну броню», що захищає жінку від проявів емоцій та блокує сексуальні потяги. Bolen J: «Афіна з'явилася на сцені Олімпу в блискучих золотих обладунках. І насправді життя «в броні» – характерна риса будь-якої жінки-Афін. Інтелектуальний захист береже її від відчуття болю – як свого власного, так і болю інших людей. Під час емоційної бурі або у важкій битві вона залишається недоступною почуттям, спостерігаючи, відзначаючи, аналізуючи те, що відбувається, і вирішуючи, як їй діяти далі» [12, с.81].

Жінка, структуру особистості якої складає Афіна, спрямовує всі свої сили на кар'єрне зростання, професійні досягнення та особисті успіхи. На відміну від Артеміді, Афіна не прагне змінити правила чоловічого світу – вона воліє грати за цими правилами та вигравати. Структурною особливістю особистості цього типу є блокування сексуальних потягів – їх Афіна вважає перешкодою, тому не використовує свою красу або «жіночі слабкості», як інструмент впливу ані в професійному житті, ані в соціальному. Афіна будує міжособистісні взаємини на правилах рівності, гідності й чесності. Bolen J: «Як архетип, Афіна представляє жінок, що мають логічний склад розуму і керуються швидше розумом, ніж серцем» [12, с.70].

Основною мотивацією архетипу Афіни розвиток і вдосконалення, але на основі дотримання традиційних цінностей та загальноприйнятих правил. Афіна вимагає від оточуючих дотримання правил доброчесності, до себе вона пред'являє ті самі вимоги. Так як жінки цього типу особистості відмовляються від емоцій або добре їх контролюють, їм досить просто працювати в чоловічому колективі, очолювати його, задавати тренди та направляти роботу. Така жінка може і бажає працювати на одному рівні з чоловіками, особливо, якщо має керівну посаду. Сиротюк П.: «Лідерка символізує лідерство, авторитет, відповідальність та вплив. Цей архетип зображується як жінка, що має силу керувати іншими, мотивувати та організовувати колективні дії» [15].

Архетип Афіни природньо розкривається в віці 23-25-и років, коли молода жінка завершує навчання та розпочинає кар'єрний шлях. За умови гармонійного розвитку архетипу, Афіна допомагає жінці розподіляти час між роботою і особистим життям, будувати продуктивні професійні стосунки та не приносити в кар'єрне життя особисті проблеми. Така жінка здатна обіймати керівні посади, не зловживаючи владою, враховувати інтереси всіх членів колективу, розподіляти робочі задачі, керуючись професійними поглядами, а не особистими вподобаннями, тощо. Гармонійна Афіна проявляє себе, як реформаторка, лідерка та мудра керівниця. Сиротюк П.: «Реформаторка символізує зміну, прогрес, інновації та соціальну справедливість. Цей архетип пов'язаний із жінкою, яка працює на благо суспільства, покращуючи його структуру, підтримуючи рівність та справедливість» [15].

Патологічні прояви архетипу мають два основних шляхи: цілковита втрата емпатії та трудоголізм. Обидва прояви розвиваються тоді, коли жінка цілковито концентрує увагу на роботі, ігноруючи інші сфери життя. Фіксованість на професійних досягненнях, посилює «емоційну броню» і жінка починає керуватися виключно кар'єрними цілями і амбіціями – інші вважає недоцільними й недоречними. Таким чином, патологічний прояв

архетипу спричиняє відмову від жіночності будь-якому її прояві: жінка не зав'язує близьких стосунків, не народжує дітей, втрачає співчутливість і не проявляє людяність до оточуючих – люди в її очах стають ресурсом, інструментом, та більше не представляють собою особистісної цінності. В такій якості розкривається негативний образ жінки, що втратила жіночність, але не стала чоловіком. На відміну від патологічного розкриття архетипу Артеміді, де жінка впадає в радикальний фемінізм, та не втрачає емоційної складової, патологічна Афінa відмовляється від всіх емоційних проявів, вважаючи їх перешкодою на шляху до розвитку. Така ситуація неминуче призводить до професійного вигорання та нервового перенапруження. Sarisová: «У крайніх випадках цілеспрямованість може спричинити трудовоголізм та саморуйнівну поведінку, що призведе до вигорання» [14]. Жінка з патологічним розкриттям архетипу Афінi, що обіймає керівну посаду, стає деспотичною й занадто вибагливою: на її думку ніякі особисті обставини не можуть заважати роботі, навіть хвороба чи смерть близької людини.

Зміна архетипу Афінi, як домінуючого архетипу, передбачає встановлення балансу між професійним зростанням та особистим життям. Така жінка стає талановитим керівником або особистим радником, часто знаходить своє місце в політиці чи державних установах. Якщо жінка із домінуючою Афінною в якості професійної діяльності обирає науку, то активно підтримує новітні технології, розробляє інноваційні методи в науці і техніці. Сиротюк П.: «Творець символізує інновації, технології, винахідливість та креативність. Цей жіночий архетип в психології зв'язаний із жінкою, що створює нові рішення, технології або відкриття, які змінюють світ» [15].

На більш пізніх етапах, така жінка часто засновує власну компанію або будує продуктивні партнерські стосунки із чоловіком, що розділяє її погляди. Разом вони утворюють союз, на засадах чесності, прозорості і професійності, що повністю позбавлений сексуальних міркувань чи потягів. Жінка-Афінa

добре вміє розрізняти роботу і особисте життя. Партнер-чоловік цінує таку колегу за розум, досвідченість та прагматичне мислення. Bolen J: «Проникливість Афіни дає жінці можливість ефективно діяти у ситуаціях, де важливі політичні чи економічні міркування. Вона може використовувати свою здатність мислити стратегічно для того, щоб або просувати свої власні проекти, або бути компаньйоном-радником успішного честолюбного чоловіка» [12, с.76].

Архетип Афіни в структурі особистості дає змогу жінці навчитися оцінювати себе як дорослу людину й професіонала. Дорослість, як така – взагалі є основною якістю жінки-Афіни, вона проявляється у здатності стратегічно мислити, приймати рішення, брати на себе відповідальність, поратися з наслідками. Асексуальність підходу цього архетипу розкриває потребу жінки бути перш за все людиною, а не «матір'ю» чи «дружиною». Це не заважає гармонійній Афіні будувати особисті стосунки, виходити заміж, народжувати та виховувати дітей. Така жінка, навіть після довгого перебування у декретній відпустці, добре знає, що має життя, крім сімейного. Relke J: «Афіна – аніма верховного бога, яка народжується безпосередньо з чоловічої психіки, не проходячи через болісний досвід народження жіночого тіла. Її народження божественне, не запламоване безладдям, приниженням та болем смертного народження. Їй навіть не доводиться терпіти приниження та залежність дитинства. Подібно до Ісуса і Будди, які виявляють дорослу мудрість і здібності в ранньому дитинстві, вона позбавлена принижень залежності і з'являється в міфі як доросла: могутня, мудра і мужня (Морфорд і Ленардон, 2003, с. 158)» [11].

Архетип жриці – Гестія

Цей архетип є найскладнішим у розкритті і розвитку. Якщо структуру особистості жінки складає Гестія, вона може бути байдужою до соціального життя, професійних досягнень, матеріальних цінностей, тощо. Найважливішою формою міжособистісних стосунків для неї є узгодження внутрішніх потреб із зовнішнім світом. При цьому домінуючому архетипу,

особистість концентрується на власному внутрішньому світі, ігноруючи чи не приділяючи достатньо уваги спілкуванню з іншими людьми. Bolen J: «Гестія концентрується на своїх суб'єктивних внутрішніх переживаннях. Вона повністю поглинена медитацією» [12, с.110].

На відміну від інших архетипів, розкриття архетипу Гестії залежить не від віку жінки, а від зовнішніх обставин життя. Інколи занурення у внутрішній світ спричинено вродженими особливостями особистості, тоді навіть в дитинстві така жінка буде проводити більше часу на самоті, не проявляючи інтересу до спілкування з іншими дітьми, групової діяльності, встановлення міжособистісних зв'язків. В інших випадках Гестія просинається в жінці під час переживання складних життєвих обставин і може бути результатом вимушеної самотності, наприклад: загибель близької людини, імміграція, втрата працездатності, тощо. В деякому розумінні, Гестія – це Деметра без дітей, точніше, коли вона є матір'ю для самої себе. Colombos A.: «Архетип матері проявляється в нескінченній різноманітності аспектів. Це може бути зв'язок із нашою біологічною матір'ю, мачухою, нянею, родичкою, старшою подругою, свекрухою чи навіть далекою предкою» [20, с.94]. Гестія відчуває зв'язок з іншими жінками, але не потребує його соціального вираження.

Жінка із цим домінуючим архетипом схожа на стару жінку, що має великий життєвий досвід та свідомо уникає суспільства, не бажає бути його активним членом, прагне усамітнення та спокою. Важливою особливістю цього типу особистості є позитивне проживання самотності, тобто, жінка свідомо відмовляється від зовнішнього світу на користь внутрішнього. Сиротюк П.: «Стариця символізує старість, досвід, мудрість та співчуття. Цей жіночий архетип часто асоціюється з бабусею, вчителькою або наставницею, яка передає свої знання та досвід наступним поколінням. Стариця може також символізувати внутрішню гармонію, духовність та вічні цінності» [15].

Головною мотивацією жінки цього типу особистості є пізнання себе, встановлення внутрішньої гармонії, перебування у комфортних для себе умовах за рахунок максимального відокремлення від зовнішніх умов і обставин. Інколи Гестія фізично дистанціюється від людей, переїжджаючи у безлюдну місцевість, але частіше така жінка зменшує кількість міжособистісних взаємин до мінімального рівня: вона не покидає рідних, проте спілкується з ними тільки в межах необхідності; це в рівній мірі може стосуватись як дітей, так і батьків, колег, знайомих, тощо. Така потреба в самотності бере початок із внутрішнього відчуття відчуженості – Гестію не розуміють, а вона не прагне пояснювати, їй значно легше віддалитися. Часто жінка із цим домінуючим архетипом усамітнюється через глибокі переживання: навколишній світ приніс їй стільки болю, що вона прагне максимально скоротити своє торкання із ним, щоб не відчувати біль знову. Тому Гестія часто приносить в жертву соціальні зв'язки, залученість до суспільного життя, кар'єрні перспективи, занурюючись у світ невідомого, ірраціонального, духовного. В деяких випадках, під дією цього архетипу, жінка повністю присвячує своє життя релігії чи релігійній організації. Sarisová: «Така жінка стоїть між відомим і невідомим, між раціональністю та ірраціональністю. Для неї характерна належність до невідомого. Її чутливість може бути тягарем, тому що те, що вона сприймає й що відбувається всередині неї, зазвичай важко передати» [14].

При цьому типі особистості, жінці психологічно важко будувати міжособистісні взаємини, так як спілкування із людьми може провокувати високий рівень внутрішнього напруження, призводити до фрустрації. Гестії важко вдається встановлювати соціальні зв'язки так, щоб не страждати при цьому. Sarisová: «Великий виклик у цьому напрямку для такої жінки — це побудувати власні межі, а потім їх дотримуватися» [14].

Ще одним проявом патологічного розвитку архетипу є втрата відчуття реальності, зневага або нерозуміння правил і норм спілкування. В цьому випадку жінка, під керівництвом Гестії, може стати ізгоем, її буду вважати

дивною, чи навіть божевільною. Слід зазначити, що в таких випадках зневажне поводження бере початок не у агресії, а у надмірній внутрішній концентрації: така жінка просто забула, як контактувати з іншими людьми, бо не має до цього ані тяги, ані потреби. Sarisová: «Тіньовими аспектами архетипу Медіум можуть бути поглиненість інтуїцією й несвідомим. Медіум чутлива до негативних і темних сторін ситуації, на які вона не соромиться вказувати. Це може дратувати її оточення. Іноді вона виходить за рамки соціальних норм у сенсі «таке ж не говорять». Це може зробити її неприємною для деяких людей, вони можуть вважати її дивною» [14].

Крайніми формами негативного прояву цього архетипу є істеричність чи аутичність. Надмірна емоційність, нервові зриви та істерики спричинені загостреним сприйняттям зовнішнього світу особистістю. Всі події, люди і обставини, що оточують Гестію, мають на неї значно сильніший вплив, ніж на інших, тому жінки із цим домінуючим архетипом, переживають це глибоко і болісно. Надмірний рівень емпатії може стати причиною переносу чужого болю на себе, як результат – втрата розмежування між своїм болем і чужим. Sarisová: «Медіум усе навколо сприймає загострено, особливо несвідоме. Вона духовно спрямована, з дуже високим рівнем емпатії, яка може повністю її поглинути» [14].

Аутичність є іншою формою патологічного прояву архетипу, яка спричиняється попереднім глибоким переживанням болю чи горя. В цьому випадку жінка із вираженим архетипом Гестії поринає у внутрішній світ, ігноруючи оточуючих, незважаючи на їх потреби чи діяльність. Для такої жінки її внутрішній світ стає більш важливим, ані ж зовнішні обставини життя. Bolen J: «Орієнтована всередину себе і поглинута власними турботами, Гестія може стати емоційно відокремленою та неуважною до тих, хто її оточує» [12, с.111].

При гармонійному розвитку архетипу, Гестія дає жінці можливість пізнати себе, як особистість, встановити свої потреби, дізнатися про бажання та потяги. Гестія навчає жінку прислухатись до себе, відокремлюючись від

інших. Така самотність не є патологічною чи болісною – це вміння відпочивати від зовнішніх негараздів, відновлюючи внутрішній емоційний та психологічний баланс. Якщо особистість розвиває в собі архетип Гестії, то вона вчиться проживати істину духовності, не пов'язану ані з релігією, ані з правилами зовнішнього світу і спрямовану лише на внутрішні потреби жінки. Сиротюк П.: «Жриця представляє духовність, мудрість, загадковість та таємничість. Цей архетип асоціюється зі знавцем таємних знань, провідником між світами, наставницею або цілителькою. Жриця може також символізувати внутрішню інтуїцію та духовне пробудження» [15].

Продуктивне проживання цього архетипу, вчить жінку не тільки відновлюватись після життєвих негараздів, але й поважати чужий життєвий простір: вона розуміє ціну гармонійної самотності, тому не порушує психологічні кордони інших людей, поважаючи їх право на відокремлення. Sarisová: «По відношенню до чоловіків Медіум буває відмінним співрозмовником, який вміє вислухати» [14]. Слід зазначити, що розвиток цього архетипу благотворно впливає на будь-яку суспільну діяльність, адже дає жінці змогу внутрішньо переоцінити всі події; як наслідок – прийняти виважене рішення, яке піде на користь всім сторонам. Таке занурення у внутрішній світ дає особистості змогу спокійно оцінити будь-яку ситуацію, проблему чи переживання, відокремивши їх від егоїстичних намірів, надмірної емоційності чи занадто прагматичного сприйняття. Таке нейтральне ставлення відкриває для жінки шлях до мудрості й гармонійності через узгодження зовнішніх обставин із внутрішніми ідеалами. Bolen J: «Якщо в жінці пробуджено архетип Гестії, над нею не владні ні інші люди, ні прагнення до результатів, ні жадоба до володіння, ні спокуса владою. Вона відчуває себе цілісною, будучи такою, якою вона є» [12, с.112].

Враховуючи вище зазначене, необхідно додати, що далеко не кожна жінка відкриває і розвиває в собі цей архетип. В деяких випадках протягом всього життя, ця частина особистості так і залишається у «сплячому» стані, це найбільш характерно для жінок із домінуючими архетипами залежних

богинь – в їх внутрішньому світі просто не залишається місця для особистих переживань. Хоча б часткове відкриття Гестії, накладає відбиток на особистість жінки і стає безповоротним кроком у її розвитку. Bolen J: «Відчуженість та відокремленість, властиві архетипу Гестії, наділяють жінку мудрістю. Вона подібна до стариці, що бачила і через багато що пройшла, з цілісною душею і характером, пом'якшеним стражданнями» [12, с.113].

Архетип музи – Афродіта

Архетип Афродіти є окремим та не відноситься до залежних чи незалежних богинь. В рамках цієї роботи він не буде виноситись до окремого розділу, так як метою дослідження є розгляд теорії особистості, а не дотримання конкретної класифікації. Афродита, на думку Джин Шинода Болен, представляє собою алхімічну богиню, що поєднує в собі всі інші архетипи та відповідає за творчу діяльність, адже створення нового неможливе без вивчення і засвоєння старого. Bolen J: «Афродіта спонукає жінок здійснювати творчу функцію і дії, що її породжують» [12, с.263].

Жінка, структуру особистості якої становить Афродіта, являє собою «музу», що спонукає оточуючих, але перш за все – себе саму, до творчого акту. В даному випадку творчість слід розглядати широко, не обмежуючись певним видом діяльності, а сприймати акт творіння, як образ мислення та життя. Афродіта знаходиться в творчому пошуку весь час існування – вона прагне знайти нові шляхи вирішення старих проблем, тому постійно перебуває в русі, як фізично, так і психологічно. На відміну від інших архетипів, які характеризуються певним рівнем стабільності проявів, Афродіта завжди непередбачувана і спонтанна. В деякому розумінні, архетип Афродіти передбачає поєднання всіх інших архетипів та використання найбільш актуального для певної конкретної ситуації. Така жінка легко маніпулює іншими, при цьому, вкрай складно піддається зовнішньому контролю. Сиротюк П.: «Чаклунка символізує магію, зілля, таємниці природи та трансформацію. Цей жіночий архетип в психології зображується як могутня та таємнича жінка, що володіє надприродними здібностями та може

маніпулювати реальністю. Вона може також символізувати внутрішній голос, інтуїцію та творчість» [15].

Архетип Афродіти, як структура особистості, спонукає жінку на пошук самої себе через побудову міжособистісних стосунків задля взаємного розвитку. На відміну від Артеміди, яка схильна до жорсткої конкуренції з чоловіками і сестринських стосунків з жінками – Афродіта легко встановлює емоційний зв'язок з особою будь-якої статі. Також вона не схильна до емоційної фіксації, як Деметра, тому легко переходить від одних стосунків до інших. Афродіта не має психологічної залежності від зовнішньої оцінки чоловіком, як Гера чи Персефона, тому здатна до здорової саморефлексії, але без болісних проявів, як у Гестії. Volen J: «Для Афродіти близькі стосунки важливі, але не так, як довгострокові зобов'язання вразливих богинь. Афродіта, завершуючи свій зв'язок, прагне зародити нове життя. Цей архетип виражається і фізичним статевим зв'язком, і творчим процесом» [12, с.252].

Основною мотивацією цього типу особистості є саморозвиток через акт творіння. Для Афродіти побудова міжособистісних взаємин є одночасно мотивом, засобом і метою – через них вона пізнає світ, саму себе та спільно з партнером (незалежно від його віку і статі) створює нове. Взаємини для Афродіти – це спосіб пізнання світу, тому вона воліє встановлювати якомога більше зв'язків із якомога різноманітними особистостями. Слід зазначити, що жінка із цим домінуючим архетипом дійсно спонукає оточуючих до розвитку та самовдосконалення. Сама ж жінка-Афродіта не прагне залишатися надовго в одних і тих самих стосунках, тому часто змінює партнерів. Ця особливість однаково стосується як ділових, так і особистих стосунків. Сиротюк П.: «Муза символізує натхнення, творчість, мистецтво та гармонію. Цей жіночий архетип в психології зображується як жінка, що надихає інших на великі діяння, стимулюючи їх творчість та розвиток. Муза може також символізувати підтримку, взаємодію та духовність» [15].

При гармонійному розвитку архетипу, жінка навчається використовувати всі інші архетипи та змінювати домінуючий, залежно від

актуальної задачі чи ситуації. Афродіта навчає жінку бути одночасно всіма богинями, як залежними, так і незалежними, запозичуючи у них сильні сторони і позитивне розкриття. Розвиток жіночої особистості через архетип Афродіти передбачає побудову міжособистісних взаємин на засадах спільної продуктивної діяльності, тісного емоційного зв'язку та творчого розвитку. Bolen J: «Афродіта становить величезну силу зміни. Завдяки їй відбувається тяжіння, поєднання, запліднення, виношування та народження нового життя. Абстрактний творчий продукт може бути представлений як натхнення сполука двох ідей, що в кінцевому підсумку дає народження нової теорії» [12, с.267].

При негативному розвитку архетипу або патологічному розкритті, особистість із домінуючою Афродітою, стає схильною до легковажної поведінки, випадкових статевих зв'язків та саморуйнування. Іншим патологічним проявом є схильність до маніпулювання людьми і втрата відчуття близькості у взаєминах. Така жінка керується виключно власними інтересами, ігноруючи потреби та бажання навколишніх, проте мімікрує до оточення задля задоволення власних соціальних, матеріальних, емоційних чи інших потреб. Наслідком такої поведінки часто є агресивна поведінка з боку оточуючих, зокрема – чоловіків. Так як темна сторона Афродіти не схильна до подружньої вірності, частим проявом негативного розкриття архетипу є сексуальна розбещеність та розпусна поведінка. Сиротюк П.: «Русалка символізує спокусу, небезпеку та ілюзію. Цей жіночий архетип зображується як приваблива і таємнича морська істота, яка зводить з розуму мореплавців своїм співом та красою» [15].

Архетип Афродіти майже не змінюється, так як, в деякій мірі, є фінальною трансформацією інших архетипів. Природньо архетип Афродіти може розкритися у будь-якому віці, так як це залежить не від вікової зрілості, швидкості самопізнання та опанування інших жіночих ролей в рамках описаної типології.

Таблиця 1.1.

Узагальнююча таблиця архетипів

Архетип доньки – Персефона	
Структура особистості	Дівчинка, що повністю підкорюється матері. Жінка, що рано одружується та змінює опікуна з матері на чоловіка. Розкривається від народження до періоду статевого дозрівання (11-14 років). Безконфліктність, виражена потреба в захисті. Відсутня або слабка вираженість власних інтересів, домагань, пріоритетів. Виражений страх самотності, пов'язаний із відсутністю можливості піклування про саму себе. Емоційна, фінансова, соціальна залежність від партнера
Мотивація	Здобути схвалення від опікуна, задля відчуття безпеки і комфорту
Розвиток особистості	Перехід від Кори до Персефони – освоєння нових соціальних ролей (жінки, та матері) та пробудження власних інтересів. Позитивний перехід – до розвитку архетипів Гери, Деметри. Негативний – «завмирання» в ситуації безправності та безініціативності
Психопатологія	Незрілість та інфантильність, схильність до надмірної емоційної реакції, розпачу, фрустрації, істерик, маніпулювання оточуючими, як єдина можливість вираження протесту
Зміна особистості	Усвідомлення себе, як самостійної одиниці, відокремлення своєї особистості від фігури матері, чоловіка, тощо. Відчуття своїх потреб, пробудження амбіцій, формування власних бажань та потягів
Архетип дружини – Гера	
Структура особистості	Жінка, що не відокремлює себе від партнера, та вважає їх союз – найвірнішим способом проживання. Природньо розкривається в віці 20-25 років, коли жінка відчуває необхідність побудови стабільних стосунків із обов'язковим одруженням. Зацікавленість партнером, потреба у спільній діяльності, соціальній реалізації, як подружжя. Необхідність формування соціально привабливої маски для оточення, спрямованої на демонстрацію успішності подружнього життя. Сприяння розвитку партнера, так як через його успішність проводиться оцінка власної. Вірність, відданість, схильність до збереження стосунків за будь-яку ціну
Мотивація	Здобути схвалення партнера та оточення, задля відчуття власної успішності. Здобуття статусу, поважного положення в суспільстві, створення соціально позитивного образу
Психопатологія	Ревнощі, схильність по прихованій агресії, невміння виражати біль та гнів. Агресивне маніпулювання оточуючими, створення хибного враження про взаємини, приховування або спотворення фактів. Самотність, як результат потягу до ідеального образу для оточуючих
Зміна особистості	Здатність створювати і розвивати міжособистісні взаємини на засадах поваги, взаємопідтримки, тісного емоційного зв'язку. Усвідомлення власної унікальності та відокремлення себе від партнера, як в оцінці негативних так і позитивних рис. Створення внутрішньої опори задля самостійної оцінки успіху без прив'язки до партнера чи його дій
Архетип матері – Деметра	
Структура особистості	Жінка з емоційною фіксацією на материнстві і без вираженої прив'язки до партнера. Природньо розкривається в віці 20-25 років, коли жінка замислюється над материнством. Внутрішня необхідність мати об'єкт опіки, як єдиний шлях

	самореалізації. Схильність до контролю, емоційного шантажу, надмірної опіки та порушення особистих кордонів підопічних. Виражена необхідність бути корисною, соціально значущою та мати повагу і любов оточуючих, але перш за все – об'єкта опіки
Мотивація	Піклуватися про кого-небудь, щоб відчувати свою значущість та укріплювати владу. Створювати навколо себе атмосферу піклування та турботи задля відчуття власної цінності і затребуваності
Розвиток особистості	Розкриття архетипів незалежних богинь або повернення до архетипу Гери, як зміна фокусу емоційно значущих стосунків. Позитивний перехід до архетипу Афіни чи Афродіти, через пробудження кар'єрних амбіцій та самореалізацію через творчий акт. Негативний перехід – емоційна фіксація на об'єкті піклування, відчуття самотності та покинутості через відсутність емоційного відгуку від підопічного
Архетип радниці – Афіна	
Структура особистості	Жінка, що спрямовує всю свою діяльність на професійні досягнення та кар'єрні амбіції. Природньо розкривається в віці 20-25 років, коли жінка закінчує навчання та переходить до професійної діяльності. Великі амбіції, високий рівень професійної мотивації, емоційна відчуженість, знижена емпатія. Вміння будувати довгострокові професійні та особисті союзи на засадах чесності і гідності. Асексуальність та відмова від жіночності в професійному житті
Мотивація	Укріпити владу і авторитет через професійні досягнення виключно чесним шляхом, дотримуючись всіх правил і суспільних норм
Розвиток особистості	Підвищення рівню емпатії через розвиток міжособистісних взаємин на засадах спільних інтересів, встановленні емоційного зв'язку. Позитивний перехід здійснюється через розвиток інших архетипів (Гери, Афродіти, тощо), спрямованих на розвиток емоційної сфери. Негативний перехід посилює емоційну «броню», призводить до підвищеного напруження, трудового, самотності
Психопатологія	Критично низький рівень емпатії, аутичність, істеричність, трудовий і професійне вигорання
Зміна особистості	Розширення сфери інтересів, підвищення емпатії. Досягнення високого професійного рівня, саморозвиток через творчість та правильне планування. Усвідомлення необхідності всебічного розвитку та зниження внутрішнього напруження через відмову від надто суворих вимог до себе і оточуючих. Розвиток комунікаційних навичок та вміння працювати в команді, а не на самоті
Архетип жриці – Гестія	
Структура особистості	Жінка, цілковито занурена у внутрішній світ. Розкривається за умов розвитку навички саморефлексії, комплексній психологічній роботі або в наслідок життєвих подій, що спрямовують увагу на переоцінку цінностей. Відчуженість, підвищена емпатія, схильність глибоко переживати будь-які зовнішні події, здатність співчувати. Віддання переваги внутрішнім переживанням і абстрагування від подій зовнішнього світу
Мотивація	Підтримувати внутрішній емоційний баланс через саморефлексію та саморозвиток
Розвиток особистості	Зниження рівня тривожності та внутрішньої напруги через напрацювання внутрішньої опори. Набуття вмінь психологічного

	захисту та встановлення психологічних кордонів. Позитивний перехід – розвиток міжособистісних взаємин та вмінь без шкоди для себе комунікувати з людьми. Негативний перехід – посилення самотності та відчуження, втрата психологічних, родинних і соціальних зв'язків
Психопатологія	Надмірне занурення у внутрішній світ, апатичність, асоціальність
Зміна особистості	Розвиток комунікативних навичок та встановлення тісних емоційних зв'язків із близькими. Набуття навичок емоційного самоконтролю, підвищення емоційної стабільності, зниження тривожності. Вміння встановлювати психологічні кордони та дотримуватися їх. Усвідомлення можливості використання високої емпатії для суспільного блага, робота з людьми, самореалізація
Архетип музи – Афродіта	
Структура особистості	Жінка, що спрямовує всю свою діяльність на творчий процес, ставиться до всіх подій та міжособистісних взаємин, як до творчого акту. Розкривається за умови розвитку творчих здібностей та комунікативних навичок. Архетип являє собою симбіоз інших архетипів та розкривається у вмінні змінювати домінуючий архетип згідно ситуації або актуальній проблемі
Мотивація	Створити нове через саморозвиток та натхнення
Розвиток особистості	Встановлення глибоких емоційних стосунків задля спільної творчості, розвиток вміння зберігати емоційний зв'язок та міжособистісні взаємини довгий строк. Позитивний перехід – використання сильних якостей інших архетипів продуктивним шляхом; негативний – маніпулювання людьми, зловживання довірою
Психопатологія	Сексуальні девіації, розбещеність, аморальність, істеричність
Зміна особистості	Набуття емоційної врівноваженості через творчий розвиток і емпатію. Зниження напруги та встановлення емоційного балансу через розвиток довготривалих міжособистісних взаємин як професійного, так і особистого характеру.

1.2. Теоретичні основи теорії спіральної динаміки

Теорія спіральної динаміки дає змогу прослідити розвиток людини, родини, організації, компанії чи будь-якого іншого об'єднання людей. Ця теорія є не першою спробою це зробити, як зазначає один з послідовників спіральної динаміки Ф. Лалу: «Абрахам Маслоу в своєму дослідженні простежив, як розвиваються потреби людини від базових психологічних потреб до самоактуалізації.

Інші дивляться на розвиток через призму світогляду (серед інших — Гейсера), когнітивних навичок (Піаже), цінностей (Грейвз), морального розвитку (Кольберг, Гілліган), самоздійснення (Левінджер), духовності (Фаулер), лідерства (Кук-Гройтер, Кік-Гройтер), Торберта і так далі» [22,

с.47]. Дана теорія досліджує розвиток через залежності від внутрішнього рівня свідомості та типу цінностей.

1.2.1. Загальна характеристика рівнів спіральної динаміки

Спіральна динаміка, на даному етапі свого становлення, досліджує різноманітність соціально-психологічних показників всередині групи людей. За її допомогою можна проаналізувати наскільки потрібно великий чи маленький колектив – від родини до корпорації чи навіть країни. Спіральна динаміка розподіляє всіх членів досліджуваної групи на рівні: для кожного рівня властиві свої специфічні властивості, як то цілі, цінності, страхи, ставлення до влади й колективу, рівень творчих та побутових потреб, тощо. Такий аналіз може показати, що інколи навіть близькі люди (наприклад, члени однієї сім'ї) можуть обіймати різні рівні через те, що мають різні внутрішні мотиви до діяльності і життя загалом. Д. Бек пояснює це так: «Умови життя окремої людини знаходяться під впливом чотирьох факторів:

- Час. Одночасно ми знаходимося в різних епохах. Фізик у Женеві живе в іншій епосі, ніж афганський селянин, який не має доступу до освіти, телефону чи інтернету.

- Місце. У сучасному світі «місце» це рукотворне довкілля – робочі місця та спільноти людей, що проживають поруч.

- Проблеми. Наші умови життя можуть бути особливими для якоїсь країни, наприклад, голод у певній її частині, або особливими для окремого індивідуума, наприклад, хвороба. Спільні для Землі великі проблеми, скажімо глобальне потепління, можуть зачіпати все людство.

- Соціальні обставини. І нарешті, у кожного з нас є власне місце, соціальний статус, генетична спадщина, інтелектуальний та фізичний потенціал» [23, с.95].

Слід зазначити, що кожен з рівнів – це не сталий стан розвитку особистості чи колективу, а поточний період розвитку. За наявності

сприятливих чи несприятливих умов, людина (або колектив) може вільно рухатися по рівнях, як в сторону ускладнення, так і в сторону спрощення. Найбільш простою аналогією можна вважати ведучу діяльність: дитина розвивається і змінює провідну діяльність, в залежності від власного рівня розвитку та зовнішніх умов. На відміну від біологічного розвитку, психологічний не є обов'язковим, тому, за теорією спіральної динаміки, особа може залишатися на певному рівні скільки завгодно довго, чи взагалі його не залишати, якщо не матиме для цього причин.

Вітчизняний психолог Пекар В. вважає рівні спіральної динаміки «картиною світу» людини, яка зумовлює її життя та діяльність: «Картина світу є фільтром, через який пропускається все, що людина бачить, чує і відчуває. Вся ця інформація певним чином інтерпретується. Те, чому немає місця в картині світу людини, може бути відфільтровано і не дійти до свідомості. Фільтрація відбувається несвідомо: підсвідомість натренована у первинній обробці інформації певним чином» [24]. Картина світу окремої людини залежить від безлічі умов і постійно змінюється під дією як зовнішніх, так і внутрішніх чинників.

На думку В. Пекаря, існує дві основні складові переходу з рівня на рівень: «Є дві складові — зовнішня та внутрішня. З одного боку, багато в чому визначальну роль відіграють умови життя. З іншого боку, є можливості свідомості людини і, що важливо, її власні прагнення розвитку (або відсутність таких прагнень). Без цього внутрішнього спонукання людина легко застрягає в першому ж світі, що забезпечує їй мінімальний зовнішній комфорт і може залишитися там назавжди» [24].

Може скластися враження, що рівні — це типування людей, але це не так. Рівень — це поточний стан, який відображає дійсність на даний момент, як зазначив К. Кован: «[Розвиток] людини, — одного разу зауважив Грейвз, — являє собою процес, що розгортається або раптово виникає, що характеризується послідовним підпорядкуванням старих систем поведінки новим системам вищого порядку». Очевидно, що ми маємо потужне і

динамічне мислення, здатне переналаштувати себе, утворити нові системи у відповідь на зміну умов життя і навіть створити в глобальному масштабі нові організаційні схеми та функції, про які не чули ще десять років тому» [25, с.143].

Теорія спіральної динаміки передбачає зростання особистості і одночасне ускладнення її життя. Під ускладненням мається на увазі не погіршення умов, а розширення можливостей – переходячи з одного рівня на інший, людина виявляє нові способи взаємодії з іншими і самою собою, відкриває можливості і потреби, про які навіть не здогадувалася раніше. В. Пекар: «Рух нагору завжди йде через ускладнення життя. Розширюється психологічний простір, широта погляду світ, зростає число «ступенів свободи» і граней особистості, різноманітність альтернативних способів зробити щось, ускладнюються потреби людини. Рух відбувається під впливом і зовнішніх (умови життя, суспільство) і внутрішніх (особистий духовний пошук) факторів» [26].

В деякій мірі, знаходження на тому чи іншому рівні спіральної динаміки є способом прилаштування людини то дійсності, дещо захисним механізмом, який регулює комфортність існування людини. Чим вище рівень – тим вище запит щодо матеріального стану, культурного життя та духовного розвитку. Однак все це нерозривно тягне за собою підвищення відповідальності, необхідність рішуче приймати рішення та відповідати за їх наслідки. В. Пекар так описує перебування людини на певному рівні: «Кожна парадигма мислення диктує певні, лише для неї характерні способи сприйняття світу, прийняття рішень та принципи організації, керівництва та управління. Можна сказати, що різні парадигми мислення – це різні способи пристосування до реальності» [26].

Люди, що знаходяться на одному рівні, краще знаходять спільну мову. Можуть співпрацювати та організовувати діяльність. І навпаки – ті що знаходяться на різних рівнях, не можуть співпрацювати чи хоча б домовитись про щось, В. Пекар: «Парадигми мислення – це система

координат у просторі картини світу. Люди, які мислять у межах різних парадигмах мислення, виглядають (особливо в очах один одного) як ті, що дійсно живуть у різних світах» [24]. Переводячи теорію спіральної динаміки на колектив, можна проаналізувати загальний емоційний фон колективу, адже різнорівневі особи утворюють свої групи в рамках одного колективу чи об'єднання, що створює сприятливі чи несприятливі умови для спільної діяльності – В. Пекар: «Нарешті, парадигми мислення характерні як окремої людини, так колективу і навіть великих соціальних систем, що дозволяє нам говорити про цілі «світи» [24].

Спіральна динаміка здобула свою назву через особливості побудування моделі: рівні розташовані знизу вгору, рух відбувається по черговим переміщенням з права наліво. З одного боку розташовані рівні, на яких відбувається особистий розвиток, з іншого – колективний. Таким чином, особа по чергово проходить процес трансформації власної особистості і пошук свого місця в колективі. З кожним наступним рівнем зростає рівень домагань людини та її значущість у колективі. Всі рівні спіральної динаміки мають кольори: бежевий, фіолетовий, червоний, синій, оранжевий, зелений, жовтий, бірюзовий та кораловий. Кольори допомагають розрізняти рівні на графічних зображеннях та швидко орієнтуватися в їх порядку. Деякі автори вважають, що кольори також несуть символічне значення – В.Пекар: «Клер Грейвз виявив, що парадигми рухаються зигзагом між темами самовираження і самопожертви. Зверніть увагу: теплі кольори маркують парадигми самовираження (індивідуалістичні, матеріалістичні), а холодні – парадигми самопожертви (колективістичні, ідеалістичні). Власне, саме тому він назвав свою теорію «спіральною» — щоразу йде повернення до попереднього, але на вищому рівні. Ще більш важливим у назві теорії є слово «динаміка» — адже для людства характерний розвиток. Рух нагору завжди йде у бік ускладнення життя» [24].

Кожна людина починає шлях свого розвитку з бежевого рівня. В залежності від зовнішніх та внутрішніх умов особа може залишитися на

початковому рівні чи піти далі. Важливо зауважити, що на кожному з рівнів спіральної динаміки людина може знайти щастя, саморозвиток та успіх. Рівні не поділяються на «погані» й «гарні» – вони розкривають різність домагань та широту сприйняття навколишнього світу. Те, що є справжнім щастям для людини на червоному рівні є абсолютним нещастям для «зеленої» людини і навпаки. Індивідуальні особливості кожного зумовлюють просування по рівням спіральної динаміки, розкриваючи більше відомостей для самої людини, демонструючи їй складність побудови людської душі – В. Пекар: «Важливо, що індивідуальний розвиток кожної людини з народження послідовно проходить стадії, починаючи з «бежевої», і зрештою на якомусь рівні «застрягає». В якомусь сенсі «кольорові» рівні — це простір для нашої душі» [26].

Бежевий – рівень базових потреб

Бежевий рівень є рівнем виживання і повної залежності від зовнішніх умов та піклування. Природньо на бежевому рівні знаходяться немовляти та діти до 3-х років: вони повністю залежні від батьківської турботи, бо не мають можливостей зберегти життя іншим чином; маленькі діти не мають інших потреб, ніж тепло, їжа і безпека; про культурні чи соціальні цілі на цьому рівні не йдеться. Ф. Лалу: «Дитяча психологія вивчає те, що зберіглося від цієї стадії у немовлят, що досліджують світ на подібному рівні самосвідомості, коли поняття свого «я» ще не відокремлене повністю від матері та від навколишнього середовища» [22, с.50].

Доросла людина теж може залишатися на бежевому рівні, тоді це свідчить про специфічні для цього рівня цілі, цінності ті рівень домагань. В цих випадках не слід судити про низький інтелект чи несвідомість – знаходження на бежевому рівні не є показником недорозвиненості чи деградації. В. Пекар: «Поведінка на цьому рівні повністю диктується інстинктами: безпека, їжа, тепло, секс. Мета, що усвідомлюється, тільки одна — виживання, соціальна адаптація відсутня» [26]. Людина, що обіймає бежевий рівень, перш за все, не бажає брати на себе більше відповідальності,

чим цього потребує виживання, тому воліє передавати піклування про себе державі, соціальним службам та іншим зовнішнім установам.

Особа, що знаходиться на бежевому рівні, перш за все, піклується про наявність сприятливих умов для виживання – житло, щоб бути в безпеці; їжа щоб підтримувати життєздатність; речі й предмети для мінімального рівня комфорту (меблі, побутова техніка, одяг, взуття та ін.). К. Кован: «Бежевий вимагає задоволення потреб існування, щоб залишатися живими» [25, с.33]. Бежева людина не цікавиться тим, що не є необхідним для виживання – мистецтвом, саморозвитком, освітою, творчістю, тощо.

Бежевий можна описати словом «мінімальний» – саме такий рівень домагань у людини, що знаходиться на цьому рівні. Бежева людина точно знає свої потреби та докладає рівно стільки зусиль, щоб вистачило на їх задоволення, вона охоче приймає допомогу від суспільства та держави, як то соціальні виплати, субсидії, тощо. В свідомості такої людини життя – це боротьба за виживання, тому потрібно приймати будь-яку допомогу. В. Пекар: «Бежевий – це бідний світ, і в ньому дуже непросто задовольнити найнагальніші потреби. На все інше просто не вистачає сил» [24].

Влада на цьому рівні сприймається, як необхідна умова безпеки та постійного рівня комфорту побутових умов. Доки умови спряють – особа не цікавиться тим, хто їх забезпечує та яким чином. Бежевий – рівень власного розвитку, людина одинока й беззахисна, самотійно здобуває ресурси для життя. Постійний стрес бежевого рівня є передумовою для переходу на фіолетовий рівень.

Фіолетовий – рівень сімейних стосунків та зв'язків

Фіолетовий рівень спіральної динаміки є первинною стадією організації та самоусвідомлення особи на рівні частини родини. Ф. Лалу: «У цей час діти навчаються відокремлювати себе від інших і від навколишнього світу як на рівні сенсорно-рухових реакцій (укусити свій палець — не те саме, що вкусити ковдру), так і емоційно (я не мама, але в її присутності я чарівним чином почуваюся в безпеці)» [22, с.51]. Природньо на цьому рівні

знаходяться діти від 3-х років до початку статевого дозрівання: вони відчують себе частиною сім'ї, мають в ній свої обов'язки та права, їх бажання враховуються, як бажання інших членів сім'ї; проте вони не мають повної свободи, бо вимушені підкорюватися лідеру, який визначає правильне й хибне і вказує на пріоритетні цілі громади.

На відміну від бежевого рівня, на фіолетовому немає необхідності власноруч боротися за виживання та довіряти своє життя зовнішнім умовам, що постійно змінюються – достатньо довіритися сім'ї, родині, колективу, громаді. В. Пекар: «Фіолетовий – це світ безпеки, що змінює страшний бежевий світ страху і голоду, жителі якого прагнуть сюди» [24]. Серед сильних якостей цього рівня – колективне піклування про кожного члена об'єднання, спільне досягнення цілей та прагнення загального благополуччя.

Слабкими сторонами є недостатня увага до розвитку кожної окремої особистості та необхідність підкорення лідеру в обмін за надану допомогу. На фіолетовому рівні не має значення, чого бажає кожен окремий член громади, бо в пріоритеті досягнення загальної цілі. Власне бажання можна задовольнити тільки в тому випадку, коли його досягнення не вимагає виокремлення окремих ресурсів або є логічною частиною загального прагнення. Найбільш простою ілюстрацією розподілу благ є передача одягу, взуття, іграшок та інших предметів побуту від старших дітей до молодших. В. Пекар: «Це рівень примітивного племені дикунів — проте вже можна говорити про певну організацію та структуру, початки соціального життя. Плем'я пов'язане спільними уявленнями, ритуалами та табу, містикою родинних зв'язків, круговою порукою, вірністю «духам предків» — і все це заради колективного виживання [...] Заради виживання члени племені не просто відмовляються від індивідуальності — вони хіба що «розчиняють» її у колективі, жертвуючи собою заради родичів і традицій» [26].

На фіолетовому рівні вкрай необхідно дотримуватись традицій та спільних поглядів (культурних, політичних, соціальних, тощо), бо саме це є основою взаємної підтримки всіх членів громади. Людина, що знаходиться

на фіолетовому рівні отримує стабільність та безпеку, за яку треба платити вірністю та самопожертвою, що виражається у відмові від власного розвитку та цінностей на користь загального благополуччя: піклуйся про громаду і громада буде піклуватися про тебе. К. Кован: «Фіолетовий підживлюється через дотримання ритуалів, знаходження впевненості та вираження почуття чарівності таїнствами життя» [25, с.33].

Влада на фіолетовому рівні розглядається, як гарант стабільності й добробуту. Необхідність підкорення чужій волі компенсується постійністю комфортних умов та впевненістю в допомозі, у разі необхідності. Лідер краще знає, як розподіляти ресурси та які кроки в якій послідовності робити. Бути лідером громади – це велика відповідальність та повага. В. Пекар: «Влада — це ярмо обов'язку та відповідальності за благополуччя інших, яке приносить повагу, але не багатство» [24].

Слово, що найкраще описує фіолетовий рівень – «загальний»: всі члени родини, сім'ї чи колективу підкорюються лідеру, дбають про загальні цілі, відмовляються від власної індивідуальності. В. Пекар: «Фіолетова організація – це організація-родина, очолювана вождем. Авторитет вождя ґрунтується не на знаннях, не на силі, але в містичних (нераціональних) характеристиках — наприклад, на старшинстві. Фіолетовим людям працювати у фіолетовій організації дуже добре: вождь піклується і оберігає, він знає все завжди найкраще» [26].

Фіолетовий рівень є колективним рівнем розвитку людини: тут необхідно знайти своє місце в громаді та виконувати обов'язки, щоб залишитися її членом та отримувати ресурси. Необхідність відмови від власного розвитку та сліпе підкорення зовнішнім авторитетам є передумовою до переходу на червоний рівень.

Червоний – рівень конкуренції, змагання

На червоному рівні спіральної динаміки проходить первина самоідентифікація особистості. Природньо цей період припадає на підліткову кризу і обіймає роки статевого дозрівання. Основним мотивом червоного

періоду є пошук власного «я». На фіолетовому рівні не було можливостей дослідити власні бажання, смаки та ідеї – на червоному така можливість з'являється. Ф. Лалу: «Власне «я» (его) до того часу вже оформилося і дозріло, людина відчуває себе повністю окремою від інших і від навколишнього світу. Розуміння злякало: вперше смерть стала усвідомленою. Світ на цій стадії свідомості бачиться небезпечним місцем, де задоволення потреб залежить від того, наскільки ти сильний» [22, с.52].

Так як особа, виходячи з фіолетового рівня, втрачає підтримку сім'ї чи громади, повертається страх самотності та необхідність боротися за життя. На відміну від бежевого рівня, на червоному йде бій за кращі умови, а не мінімальні. Тому основним мотивом перебування на цьому рівні є конкуренція за краще місце життя та роботи, об'єм прибутку, тощо. На попередніх рівнях людина не могла здобути досвіду конкуренції, тому для червоних людей характерна агресія і гнів, як інструменти боротьби. Ф. Лалу: «Емоційний діапазон ще дуже обмежений, і люди часто висловлюють свої потреби через спалахи гніву і насильство. Ніхто не дбає про почуття інших. Люди, як і раніше, орієнтовані здебільшого на теперішнє — я хочу це і прямо зараз!» [22, с.53].

Для людини, що перейшла на червоний рівень, стають актуальними різноманітні тренінги та курси. Перш за все – курси особистого зростання, підвищення впевненості в собі, відкриття і розвитку талантів, тощо. Так як особа поки що нічого не знає про себе, та тільки досліджує власну самотність, а ведучим мотивом є агресія, культурні та соціальні домагання спрямовуються на здобуття найкращих та найдорожчих речей, таких, що демонструють успіх та збуджують заздрість оточуючих. В. Пекар: «Червоний – це світ Его. Зіткнення Его, не обмежене жодними правилами, перетворює світ на джунглі» [24].

На червоному рівні найкращим показником є успіх, перемога в змаганні, здобуття призу уявного чи реального. Особистість, що обіймає цей рівень, поки що не піклується про майбутнє – їй важливіше відчути повноту

життя «тут і зараз». Для цього рівня спіральної динаміки характерні орієнтири на багатих і знаменитих, без логічної чи реалістичної оцінки їх життя. Мірилом успіху є гроші та володіння дорогими речами, коштовностями, автівками та ін., без оцінки їх доцільності та актуальності в майбутньому. Чим більше людина здобуває – тим більше хоче здобути. К. Кован: «Червоний виховується історіями героїв компанії, святкуваннями подвигів, завоювань і свідченням поваги» [25, с.33].

На шляху до успіху червона особа не враховує супутніх збитків чи можливих наслідків. Кожна перемога підкріплює віру в себе, як непереможну людину, кваліфікованого спеціаліста, незамінну одиницю, тощо. Кожна поразка сприймається, як трагедія та руйнування світу. Для людини на цьому рівні не існує півтонів, планування та прогнозування. Такі люди ніби відчують спрагу до життя, квапляться жити в повну силу, забуваючи про турботи та небезпеку. Характерним для цього рівня є захоплення екстремальними видами спорту, вживання алкоголю та наркотичних речовин, хірургічні втручання задля покращення зовнішності, татуювання та інші способи яскравого самовираження. На думку червоної людини, є тільки один шанс показати себе, якщо він не вдався, то прийдеться повертатися на фіолетовий рівень та підпорядковуватися лідеру, що сприймається, як особиста трагедія і рабство. В. Пекар: «Для такої людини світ — це джунглі, де перемагає найсильніший і найхитріший, доля слабкого — рабство у тій чи іншій формі» [26].

Якщо розглядати червоний рівень в колективі, то найкращою ілюстрацією стануть вуличні банди, мафіозні угруповання та інші колективи, де на чолі стоїть найсильніший лідер, що тримає інших силою страху. Зміна влади в таких угрупованнях проходить силовим шляхом, лідери змінюють одне одного через агресивну конкуренцію а інколи, фізичне знищення. Така організація не має перспектив розвитку та з часом розпадається або переходить на синій рівень. Ф. Лалу: «Червоні організації не сильні в плануванні і відверто слабкі в стратегії, але стрімко реагують на нові загрози,

а нових цілей домагаються дуже жорстокими методами. З цієї причини вони краще адаптовані до хаосу (громадянські війни або держави, що розвалюються), але погано пристосовані до досягнення складних результатів у стабільному навколишньому середовищі, де можливі планування та розробка стратегії.» [22, с.53].

Словом, що описує цей рівень можна вважати – «зухвалий», це перші спроби людини зрозуміти себе і сформувати особистість, вони не завжди успішні, часто руйнівні та небезпечні. Червоний рівень має два розуміння влади. Внутрішній – я володію всім, а інші мені підкорюються; та зовнішній – я не підкорююсь нікому. Всі зовнішні сили сприймаються, як обмежуючі чинники, що перешкоджають розвитку і свободі, отже з ними необхідно боротися. Державні установи, закон, соціальні та правові обмеження сприймаються негативно. На червоному рівні є тільки один авторитет – власний, всі інші вважаються хибними та несправжніми. В. Пекар: «У червоному світі влада — це єдине джерело багатства: вона дає право взяти все, чого можна побажати» [24].

Цей рівень спіральної динаміки є рівнем власного розвитку особистості. Головним його пріоритетом є власний успіх, а методом – активна конкуренція. Постійна боротьба за найкращі умови виснажує, а страх втратити здобуті блага спричиняє необхідність перейти на синій рівень спіральної динаміки.

Синій – рівень професійної діяльності

Синій рівень спіральної динаміки розкриває перед особистістю необхідність соціалізації. Після безперервної боротьби за «місце під сонцем» на червоному рівні, приходиться втомитися від агресії та гніву, а також необхідність стабілізувати положення та застосувати власні досягнення для їх збереження. Червоний рівень дуже хаотичний та непередбачуваний, знаходитися в такому стані довго досить важко, тому людина йде на компроміс, при якому готова поступитися деякими власними інтересами заради спокою та стабільності. В. Пекар: «Можна пожертвувати чимось

зараз, щоб здобути нагороду потім. З підйомом на «синій» рівень у соціальній структурі одразу з'являється стабільність та порядок» [26].

Природньо цей рівень припадає на юність, яка спричиняє необхідність йти спочатку на навчання а потім на роботу. На відміну від періоду підліткового протесту та самовираження, період навчання в старшій школі, коледжі чи університеті, потребує підкорення правилам та звичаям. Це підкорення є необхідною умовою майбутньої вигоди: тільки виконуючи всі завдання вчасно, можна здобути хорошу оцінку, а потім влаштуватись на високооплачувану роботу. Так само і на роботі – необхідно дотримуватись професійних, соціальних та етичних норм, щоб зберегти місце роботи та отримати платню. Важливо, що на синьому рівні виконання правил є обов'язковим для всіх, тому створює відчуття справедливості та порядку. К. Кован: «Синій посилюється за рахунок звернення до традицій, загальної справедливості та вшанування стажу служіння та відданості» [25, с.33].

Багато людей залишаються на синьому рівні, тому що він дуже передбачуваний та безпечний, крім того, має всі необхідні можливості для розвитку. Можливо цей розвиток потребує багато часу, але не пов'язаний із ризиком чи постійним стресом. В. Пекар: «Синій – це світ Порядку та Вірного Шляху» [24]. На синьому рівні спіральної динаміки людина розуміє, що кожен вчинок має наслідки та вчиться цим користуватися як в професійному, так і в особистому житті. Синій світ має чіткий і зрозумілий алгоритм розвитку, який спирається на правила і традиції. Краще за все, синій рівень ілюструє будь-яка державна установа: для працевлаштування необхідно здобути певну освіту та мати позитивне соціальне «обличчя»; розвиток починається з низької посади але передбачає певні гарантії та соціальний пакет; виконуючи всі обов'язки та дотримуючись правил – можна здобути більш високу посаду та більшу платню.

У гарантованій стабільності є зворотна сторона, яка полягає в інертності всіх процесів а також чіткій ієрархії. На відміну від червоного рівня, де можна швидко досягти успіху завдяки особистим якостям чи просто

через вдалий збіг обставин, на синьому кожна зміна потребує часу та відповідних умов. Наприклад: неможливо отримати вищу посаду раніше ніж через три роки роботи або до того, як були досягнуті певні результати і збережені протягом певного часу. Правила єдині для всіх і встановлює їх той, хто має владу та певну кваліфікацію. Якщо людина дійшла до найвищої посади, то в синьому рівні це означає, що вона пройшла всі необхідні випробування та показала обов'язкові результати – і тепер є прикладом для всіх інших. Ф. Лалу: «Авторитет, що встановлює, що правильно, а що ні, тепер пов'язаний із соціальною роллю, а не з сильною особистістю» [22, с.56].

Слово, яким можна охарактеризувати цей рівень – «система». Всі правила й вимоги утворюють систему, що чітко і зрозуміло регулює процеси, що протікають в колективі, організації чи навіть в свідомості окремої людини. Через передбачуваність та гарантований рівень комфорту, люди, що обіймають синій рівень, часто втрачають мотивацію для подальшого розвитку: навіщо докладати більше зусиль, якщо мінімальні умови для отримання стандартної зарплатні вже виконані? Знаходження на цьому рівні спіральної динаміки є комфортним, проте не передбачає особистої еволюції: стандартні питання потребують стандартних відповідей, необхідності в творчих рішеннях чи розкритті талантів просто немає. Ф. Лалу: «На цій стадії розвитку організацій співробітники здебільшого ліниві, нечесні, потребують нагляду. Їх треба контролювати, їм необхідно точно казати, що від них потрібно» [22, с.62]. Влада на синьому рівні сприймається, як орган контролю і дисципліни. Задля контролю створюється строга вертикальна ієрархія, коли старші наглядають за молодшими, здійснюють покарання чи заохочення – і так на кожній ланці.

Синій рівень дуже формальний і рутинний. Він не передбачає творчого розвитку чи індивідуального підходу. Правила єдині для всіх і це необхідною умовою стабільного розвитку колективу. Кожен з членів колективу виконує обов'язки сумлінно і отримує заплановане заохочення в свій час. Ф. Лалу:

«Планування та реалізація планів суворо розділені: обмірковування відбувається нагорі, виконання вниз. Рішення приймаються нагорі і спускаються вниз через низхідні рівні управління» [22, с.61]. відсутність можливостей для індивідуальної еволюції особистості є передумовою для переходу на помаранчевий рівень.

Помаранчевий – рівень свободи самовираження

Перехід з синього рівня на помаранчевий є логічним розвитком людини, як професіонала і особистості. Формальність синьої системи обмежує індивідуальність, проте дає змогу опанувати велику кількість стандартних алгоритмів та освоїти стандартні рішення розповсюджених проблем. Якщо особистість вдало пройшла синій рівень – вона готова до створення власного бізнесу, проекту чи реалізації творчої ідеї, з урахуванням всіх помилок та прогалин, що були виявлені на попередньому рівні. В той самий час, помаранчевий рівень надає свободу самовираження та відкриває конкуренцію на новому рівні. Червоний рівень передбачає агресію та натиск, як основні інструменти конкуренції; на помаранчевому рівні це професійні здібності та власні досягнення. В. Пекар: «Помаранчева людина — це підприємець у житті, хоча вона може й не займатися бізнесом, а присвятити себе науці чи культурі, технологіям, спорту чи суспільному життю. Але й у цих сферах вона прагне успіху, виграшу, розглядаючи природу чи соціум як суперника у грі» [24].

Природньо це рівень дорослої людини, що вивчає себе і знаходить своє місце в оточуючому середовищі. Разом з тим прагне дізнатись про себе і світ ще більше, зазирнути ще глибше, знайти в особистій та професійній сфері щось ще цікавіше. Люди, що обіймають помаранчевий рівень, часто перестають розрізняти роботу і життя – для них це нерозривний процес, який вони будують за власними правилами та згідно власних цінностей. Найбільшою цінністю на цьому рівні є свобода: рішень, переміщень, режиму, стосунків та ін. Згідно помаранчевої ідеології, людина може розвиватися тільки в умовах свободи, а створити сприятливі для цього умови має

власними силами – тоді і тільки тоді свобода буде повноцінною. Ф. Лалу: «З помаранчевої точки зору, кожен повинен мати можливість вільно досягати своїх життєвих цілей. Найкращі у своїй галузі роблять це найефективнішим чином» [22, с.70].

Помаранчевий – рівень власного розвитку. Так само, як і на червоному, мірилом є успіх, проте на помаранчевому рівні успіх є не випадковістю, а результатом планомірної роботи та розкриття власних талантів. Особа, що перейшла на цей рівень, самовдосконалення заради кращих результатів лоя самого себе. Помаранчева конкуренція – це конкуренція із самим собою, перш за все. Провали й невдачі сприймаються, як досвід та додатковий привід для подальшого навчання. В. Пекар: «Для помаранчевої людини життя — як партія у шахи: треба знати правила, вибрати вдалу стратегію, обійти конкурента, і виграш забезпечений! Успіх – ось ключове слово помаранчевого світу, і тому символи успіху тут цінуються більше за червону владу і сині правила. Метою помаранчевих є виграш, тому їх кумир — технологія, а спосіб життя і верховний принцип — конкуренція» [24].

Для людей на цьому рівні характерно покращувати умови життя, купувати дорогі речі, коштовності, тощо. На відміну від аналогічних червоних покупок, помаранчеві – осмислені й внутрішньо аргументовані. Червоні купують, щоб продемонструвати статус – помаранчеві заради комфорту і якості. Червоні не знають про себе нічого, тому легко купують модне і популярне; помаранчеві вивчили свої смаки, здобули досвід користування різними видами товарів і визначили для себе найкращі. К. Кован: «Помаранчевий розвивається, демонструючи символи успіху, особистість отримує знання за свої досягнення і подолання труднощів в ім'я вдосконалення» [25, с.33]. Також на цьому рівні з'являється запит на подорожі, екзотичні країни та незвичайний відпочинок. Якщо красні обирають найпопулярніший та найдорожчий курорт сезону, то помаранчеві обирають найкомфортніші для себе умови, незважаючи на ціну.

В колективі помаранчеві одразу помітні: вони завжди мають безліч ідей по вдосконаленню старої системи. Вони володіють технічними новинками та прагнуть автоматизувати чи спростити все, що можливо. Помаранчеві здатні орієнтуватися на загальні правила, при цьому ладні обходити їх за необхідності. Якщо така людина не знаходить відгуку у керівника чи праця здається надто нудною чи одноманітною, то без жалю покидає це місце роботи, незважаючи на перспективи, гарантії чи безпеку. Ф. Лалу: «Менеджери та рядові співробітники мають можливість проявити творчий початок та талант, їм надано широку можливість самостійно вирішувати, як вони хочуть досягти цілей, і це робить роботу значно цікавішою» [22, с.74].

Влада на помаранчевому рівні – це маяк цілі, якої необхідно досягти. Керівник є куратором та помічником, а не караючим органом, що контролює роботу та обмежує творчий потенціал. Ф. Лалу: «Проблема вирішується через управління цілями. Топ-менеджмент визначає загальний напрямок, спускає вниз формулювання цілей та встановлює точки контролю на шляху до бажаного результату. До певного рівня керівництво не турбує, яким чином цілі будуть досягнуті, якщо вони досягаються» [22, с.74]. Щодо державної влади, помаранчеві люди прагнуть віддалитися від зовнішнього контролю, якомога далі: не приймають соціальних виплат і субсидій, не використовують допомогу від держави чи приватних установ, щоб не обмежувати себе в теперішньому і майбутньому. Разом з тим, помаранчева людина охоче вступає у партнерства, коли рівень вкладень, домагань та зусиль обговорюється окремо і не має жорстких рамок.

Слово, яким можна описати помаранчевий рівень – «свобода». Це найбільша цінність, яку особа цього рівня насилу здобула і не згодна її втрачати за будь-яких умов. Помаранчева людина мотивована розвиватися та самовдосконалюватися, змагатися із самою собою та іншими лідерами обраної галузі. Кризою цього рівня, а також передумовою переходу на зелений є усвідомлення власної безпомічності перед великими світовими кризами. Помаранчевий підприємець рано чи пізно приходить до думки, що

того, що він робить – недостатньо: його товар чи послуга не мають необхідного впливу, а його власні прагнення давно вийшли за межі особистості.

Зелений – рівень соціальної свідомості

На зміну індивідуальному помаранчевому приходять колективний зелений рівень. Після досягнення певного рівня самореалізації, опанування цікавої професії, побудови власного бізнесу, подорожей та здобуття високого матеріального рівня, помаранчева людина починає задумуватися про благополуччя оточуючого світу: про екологію, взаємини, людські цінності, збереження культури й самобутності різних народів та ін. Якоюсь мірою можна сказати, що успішна помаранчева людина вдосталь пожила для себе, спожила достатньо різноманітних благ, щоб зрозуміти, що досягненням власного комфорту життя не обмежується. Ф. Лалу: «На цій стадії його прагне інтегруватися, стати частиною цілого, підтримувати з усіма гармонійні та тісні зв'язки» [22, с.86].

З одного боку, зелений рівень спіральної динаміки – це світ гармонії і єднання зі світом. З іншого – це період глибокої кризи, що спричинена усвідомленням важкого положення суспільства та людства в цілому: природні ресурси виснажуються, земля та вода забруднюються, неправильна чи відсутня утилізація відходів робить землю непридатною для землеробства, тощо. Високий рівень свідомості людини на зеленому рівні призводить до усвідомлення марності своїх дій та хибності своїх ідеалів, як одиниці в суспільстві. Тому зелена людина починає шукати шляхи об'єднання зусиль заради спільної суспільно корисної мети. Рівень та масштаб мети можуть варіюватись, в залежності від матеріального стану, місця проживання та інших індивідуальних особливостей, проте зміст завжди однаковий: зробити світ краще – чи то очищати кожен ранок океанічний пляж від сміття, чи то влаштувати «суботник» у найближчому парку, чи то посадити квіти біля власного під'їзду, тощо. К. Кован: «Зелений зміцнюється, коли

підкреслюється важливість людей, сприйнятливість почуттів і відчувається турбота соціально відповідального суспільства» [25, с.34].

Для людини, що обіймає зелений рівень, стає надто важливим знайти однодумців, створити із ними групу заради досягнення високої мети. Така людина згода виконувати будь-яку роботу, навіть складну, брудну або фізично важку, якщо це приближає досягнення спільної мети.

Зелена людина часто відмовляється від власного комфорту, робить пожертви у благодійні фонди, вкладає власні фінанси в екологічні проекти, виступає філантропом. В. Пекар: «Зелений – це світ гармонії та спільного розвитку, побудований на ідеалах кохання та взаєморозуміння. Це світ гуманізму, турботи та духовності. Надані зверху правила тут не потрібні — якщо люди хочуть гармонії, вони домовляться. Тут не місце наживі та егоїзму. Основні цінності тут — не влада, не гроші, а гармонія та взаємини. Це світ консенсусу та екології» [24].

Щодо зеленого колективу – це явище досить рідкісне і трапляється в колі ентузіастів, об'єднаних спільною метою чи захопленням. В такому колективі відсутні лідери і підлеглі, а всі рішення приймаються спільно. Ф. Лалу: «Процеси прийняття рішень повинні йти знизу вгору: враховується думка кожного, суперечки приводяться до консенсусу» [22, с.86].

Слово, яке найбільше розкриває зелений рівень спіральної динаміки – «гармонія», саме вона є тут основною метою та цінністю. Вихід із зеленої кризи – це усвідомлення, що спільної мети можна досягти лише тоді, коли кожен виконує те, що вміє найліпшим чином. Тоді зелена людина перестає жертвувати своїм комфортом, відмовлятися від власних напрацювань та вирішує використати свої професійні здібності заради спільного блага – це є передумовою переходу на жовтий рівень.

Жовтий – не вивчений рівень

Про жовтий рівень спіральної динаміки все ще відомо досить мало. На ньому знаходиться занадто мало людей, щоб можливо було його детально дослідити та зробити висновки. Найголовнішим є те, що на жовтому рівні

знаходяться ті люди, що змогли здолати всі попередні кризи, після чого не повернулися на найближчий комфортний рівень, а пройшли далі заради того, щоб змінювати світ на краще.

На відміну від зеленого рівня, де ця ідея більш утопічна і постійно стикається із різними перешкодами – на жовтому, людина має достатньо ресурсів і влади, щоб здолати перешкоди або мінімізувати їх.

Ті, що обіймають жовтий рівень, мислять не на рівні власного добробуту, а вирішують глобальні проблеми, що актуальні для всього світу та людства: створюють та повністю спонсорують екологічні програми, розробляють та впроваджують медичні програми по діагностуванню та лікуванню онкології, генетичних відхилень, тощо.

Варто зазначити, що таких людей не обов'язково відрізняє талант чи видатні здібності, але вони здатні розпізнати необхідні якості в інших та підтримати чужі ініціативи. На думку жовтих, якщо кожен буде нести відповідальність за свою частину роботи, то весь світ буде жити в мирі і гармонії. Д. Бек: «Жовтий вважає яскравість існування більш важливим, ніж матеріальну власність, і спонукає індивідів жити повним і відповідальним життям, залишаючись чесними із собою» [23, с.87].

1.2.2. Інтерпретація рівнів спіральної динаміки для характеристики особистості

Теорія спіральної динаміки досить нова, тому її потенціал ще не вивчений повністю. Якщо інтерпретувати рівні спіральної динаміки для характеристики потребово-мотиваційної сфери особистості, то варто розглядати систему рівнів максимально об'ємно і всебічно.

Перш за все, слід розглядати рух по рівнях не тільки зверху вниз, а і в зворотному напрямку – це дасть уяву про шлях, який особистість вже пройшла, який досвід вже здобула, та які страхи залишила в минулому або

тільки зустріне в майбутньому. Спіральна динаміка є гнучкою системою, що здатна описати майбутні кризи та минулі здобутки в розвитку особистості.

Для змістовної діагностики, варто звернути увагу на теперішній рівень особи – він опише сьогоденні потреби, мрії, прагнення та проблеми. Піднімаючись за рівнями, людина ніби обростає шарами досвіду, залишаючи ядро минулого рівня, та покриваючи його наступним рівнем, як оболонкою. Минулий рівень-ядро розкаже про мотиви розвитку, а також страхи, комплекси та проблеми, що залишились в минулому і вони є другою важливою складовою діагностики. Так, для особи на фіолетовому рівні, бежевий стане ядром, яке досі має значення, бо містить в собі інформацію про умови перебування там, мотивацію до розвитку та всі перешкоди, які цей розвиток зустріли. Наступний підйом на рівень принесе із собою кризи, пов'язані із зміною «ядра», тому їх також слід враховувати під час діагностики і консультування клієнта. Підйом з фіолетового до червоного рівня принесе зміну ядра на фіолетове, тому жахи бежевого рівня вже не будуть актуальними.

Далі буде розглянуто інтерпретації рівнів спіральної динаміки як характеристики особистості за такими напрямками: актуальний стан жінки (її поточний рівень); страхи та минулі мотивації до розвитку (минулий рівень); прагнення, домагання та майбутня криза (набутній рівень).

Бежевий рівень – матеріальні потреби і безпека

Так як бежевий рівень початковий, на ньому є тільки актуальні проблеми та мотивація для розвитку. Актуальними проблемами є виживання: здобування ресурсів для закриття базових потреб. Людина на цьому рівні має два важливих запита – пошук партнера і власне житло. Партнер розглядається, як опікун, що може надати захист, турботу та забезпечити стабільність матеріального стану. Оскільки бежева жінка, майже завжди, не має власного житла, для неї це болюче питання, яке забирає всю увагу на себе. Житло є необхідною умовою безпеки та передбачуваності майбутнього, тому особа шукає можливі шляхи для його здобуття. Як правило, рівень

доходу на цьому рівні вкрай малий, тому людина не має зайвих коштів на розвиток власної особистості, творчу роботу, подорожі та ін. Дуже часто для бежевої особи привабливим партнером є той, хто має необхідні ресурси для виживання та здатен ними ділитися. Примітно, що бежева особа не прагне до багатства чи високого рівня прибутку – їй достатньо задовольнити базові потреби, щоб відчувати себе щасливою і впевненою.

До цього рівня можна віднести неповнолітніх та повнолітніх осіб, що не мають самостійності (наприклад, студенти), тому вимушені підкорюватися батькам чи опікунам, щоб мати змогу отримувати від них необхідні для життя ресурси – тепло, їжу, безпеку, лікування. Також на бежевому рівні знаходяться самотні жінки, що прагнуть вийти заміж або хоча б знайти постійного партнера, щоб розділити з ним платню за квартиру та інше забезпечення.

Бежева жінка прагне знайти сильного партнера, який замінить їй батька, потурбується про всі її потреби та взагалі візьме вирішення проблем на себе. Для неї позиція підкорення більш сильному та свідомому є нормальною, бо самостійно впоратися із своєю ситуацією важко. Слід зазначити, що жінка, перебуваючи на бежевому рівні, сприймає свого партнера, як дорослого, тому без заперечень приймає від нього покарання та заохочення. На жаль, жінки, що знаходяться на цьому рівні, часто потерпають від домашнього насилля та терплять його роками. Найбільш розповсюдженим поясненням у такому випадку є: «Мені нікуди податися, я маю низьку платню, мені ніде жити, тому потерплю».

Мотивом для розвитку є прагнення стабільності і безпеки. Одному важко виживати, тому потрібен партнер і сім'я, яка здатна підтримати й допомогти в разі необхідності. Задля цього бежева особа охоче підкориться правилам та відмовиться від власних цінностей. Це відбувається тому, що по-перше, власних цінностей бежева особа не має, а по-друге тому, що партнер сприймається як більш сильний та розумний (дорослий) в той час, як сама особа вважає себе слабкішою і дурнішою (дитина).

Фіолетовий рівень – сімейні зв'язки і соціальна реалізація

На фіолетовому рівні особа має базове забезпечення і певний рівень стабільності. До основних інтересів можна віднести партнера, сім'ю, дітей та поліпшення побутових умов до більш комфортних. Основними страхами на цьому рівні є бежевий рівень побуту, тобто людина боїться втратити партнера, родинну підтримку та знову залишитися наодинці із своїми проблемами.

Особа, що обіймає цей рівень, перш за все, прагне встановити максимально доброзичливі стосунки з усіма членами родини, щоб закріпити своє положення та гарантувати собі захист і безпеку. Оскільки на фіолетовому рівні всі підкоряються лідеру родини (це може бути найстарший в сім'ї чи той, хто заробляє найбільше грошей), стосунки з ним є найважливішими, бо саме ця особа вирішуватиме конфлікти, розподілятиме ресурси та будувати побут.

До цього рівня можна віднести жінок, що перейшли з бежевого рівня, після того, як знайшли постійного партнера і одружилися. Важливим на цьому рівні є офіційне одруження, бо тільки так жінка відчує себе в безпеці – чоловік не зможе її просто покинути без грошового утримання, бо має зобов'язання.

Фіолетова жінка прагне показати себе якнайкраще, щоб зберегти шлюб та стосунки із родичами. Це вправні господині, лагідні матері, чуйні і терплячі дружини. Багато жінок залишаються саме на цьому рівні, якщо їх задовольняє рівень матеріального забезпечення і вони точно знають, що у будь-якій ситуації отримають допомогу чоловіка та родичів. До розповсюджених страхів цього рівня можна віднести втрату партнера, подружню зраду, банкрутство чи різке зниження рівню доходів, втрата поваги серед членів родини і суспільства.

Для фіолетової жінки характерний високий рівень внутрішньої напруги через необхідність встигати виконувати побутові обов'язки, догоджати всім членам сім'ї, мати гарний вигляд та хороший настрій на постійній основі.

Основною проблемою є відсутність власного життя та інтересів, бо на цьому рівні смаки, потреби і бажання жінки повністю збігаються із смаками, потребами і бажаннями чоловіка і дітей. Саме на жіночі плечі лягає необхідність задовольнити всі емоційні та побутові потреби партнера у відповідь на матеріальне забезпечення з боку чоловіка. Фіолетова жінка одягається так, як подобається її чоловіку, готує ті страви, які подобаються її чоловіку, має ті самі культурні, політичні та інші погляди, що й у чоловіка. Як результат – особистість жінки повністю розчиняється у побутовому та подружньому житті.

Для багатьох жінок таке положення речей є нормальним і комфортним, тому вони здатні залишатися на фіолетовому рівні надовго, інколи на все життя. В іншому випадку жінка прагне перейти на червоний рівень для пошуку власної особистості. Це болюче перетворення, бо часто руйнує звичне життя: жінка проходить через розлучення, необхідність самостійно заробляти гроші, винаймати чи купувати житло, тощо.

В більшості випадків така жінка не знаходить підтримки чоловіка, дітей і родини, тому залишається один на один із своїм прагненням свободи самовираження. За умови успіху така жінка потрапляє на червоний рівень, в протилежному випадку – на бежевий.

Червоний рівень – конкурування та змагання за успіх

На червоному рівні на перший план виходять питання самовизначення: як людини, жінки, особистості, професіонала, тощо. Зазвичай вихід на червоний рівень є стресовим та емоційно важким. Ведучою поведінкою цього рівня є конкуренція, що для попереднього рівня вважається негідним та недоречним. Така різка зміна ідеалів викликає сильну емоційну реакцію. Якщо ця реакція негативна і жінка почувається ніяково – найчастіше вона повертається на фіолетовий рівень та більше не має намірів його покинути. Якщо реакція позитивна і викликає азарт та натхнення – жінка переходить на червоний рівень свідомо, розуміючи, що шляху назад немає.

Найбільшою надією червоного рівня є самостійність, що досягається через бунт, боротьбу внутрішніх бажань із зовнішніми умовами і умовностями. Це емоціно заряджений період, який спонукає жінку до постійного руху, розвитку, пошуку нових шляхів самопізнання та самоствердження. Найбільшим страхом червоного рівня є повернення на попередній рівень та необхідність підкорюватися чужій волі, підпорядковуватись лідеру, виконувати накази та дотримуватись правил.

Цей рівень одночасно є корисним та небезпечним. Корисним його можна вважати тому, що саме на цьому рівні людина вперше задається питаннями про те, хто вона є насправді, в чому її ідеали, прагнення і бажання. На цьому рівні майже не знаходиться відповідей, проте виникає багато запитань і всі вони адресовані людиною до самої себе. На попередніх рівнях особа не мала змоги сформувати повноцінну картину світу, розглянути альтернативи та віднайти правильне і неправильне особисто для себе – на червоному рівні така можливість з'являється. Перехід на цей рівень часто супроводжується зміною діяльності, професії, місця роботи, інколи – переїздом до іншого міста або навіть країни. Але найчастіше жінка починає експериментувати із зовнішністю, обираючи несподівані рішення, що знаходяться якнайдалі від її попереднього образу. Наприклад: різка зміна довжини і кольору волосся, яскраві кольори у макіяжі і одязі, пірсінг, татуювання, тощо.

Ще однією ознакою переходу на червоний рівень є цікавість до сексуальних експериментів та насиченість сексуального життя. Це не обов'язково спричиняє ріст кількості сексуальних партнерів, проте саме на цьому рівні жінка вперше задається питаннями власного задоволення. На бежевому рівні цнота є цінністю, саме тому молоді дівчата на цьому рівні вважають її втрату трагедією, якщо стосунки не склалися чи чоловік не мав серйозних намірів із самого початку. Там не йдеться про задоволення чи пізнання тілесних відчуттів – на бежевому рівні секс є інструментом підвищення рівня комфорту. На фіолетовому рівні жінка розглядає інтимну

близькість як обов'язок по задоволенню партнера – найголовнішою метою є його задоволення, що стане запорукою її безпеки: якщо вона його задовольняє – він не піде до іншої. На червоному рівні жінка починає шукати задоволення на тілесному рівні: це включає в себе їжу, інтимні стосунки, сексуальні експерименти, спорт, тощо – ніби просинається жага до життя. Інколи це призводить до негативних наслідків, саме тому цей період можна вважати небезпечним. Внутрішня необхідність спробувати життя на смак часто стає причиною вживання наркотичних речовин, алкоголю та небезпечних захоплень. Прагнення самодослідження породжує необхідність самовдосконалення, тому червоні жінки часто вдаються до пластичних операцій. Якщо фіолетова жінка йде до хірурга, щоб стати ще привабливішою для свого партнера, то червона вирішується на хірургічне втручання заради самої себе і свого нового образу, щоб стати тією, ким вона хоче бути, здобути в дзеркалі той образ, який вона вважає привабливим.

Червоний рівень спіральної динаміки розкриває перед психологом необхідність допомогти клієнтці стабілізувати свій емоційний стан, тому що цей етап супроводжується різкими коливаннями настрою, емоційного стану в цілому – від ейфорії до розпачу. Саме ці коливання закладені в основу розвитку на червоному рівні. Червоний рівень запалює ідею та квапить із її виконанням. Якщо результат задовольняє – особа відчуває піднесення, ейфорію, її самооцінка зростає, вона починає вірити у свою особливість та майбутній успіх. Якщо результат не задовольняє – людина падає у емоційну яму розпачу, не має сил на подальші дії, на деякий час зневірюється у своїх можливостях. Після чого знаходиться нова ідея і нова мета, та процес повторюється. Розповсюдженою тенденцією на цьому рівні є заснування власного бізнесу та прагнення до великих заробітків.

Червоний рівень приносить перебільшення в сприйнятті будь-яких подій, найчастіше можна спостерігати катастрофізацію та гіперболізацію в описі стосунків, конфліктів, ситуацій, тощо. Через це зростає емоційна напруга, з часом жінка відчуває себе емоційно виснаженою, знесиленою. Якщо за

період перебування на червоному рівні жінка змогла здобути достатній рівень матеріального забезпечення, то для відпочинку від постійних коливань стану і настроїв, жінка переходить на синій рівень задля здобуття більшої стабільності в житті, доході, стосунках, тощо.

Синій рівень – професійна діяльність та стабільність

Синій рівень характеризується плановим розвитком та врівноваженістю задумів і дій. Після червоного рівня він сприймається незвично, в першу чергу через уповільнення темпу життя: внутрішня потреба якнайшвидшого прогресу знижується, поступаючись місцем прагненню до стабільності та передбачуваності. Також ознакою переходу на синій рівень є усвідомлення того, що великі справи не зробити одному – для цього необхідні інші люди, тому цей період ставить на меті знаходження власного місця в соціумі, колективі, групі однодумців, тощо. Червоний період розкриває перед людиною можливості дізнатися щось нове про себе, встановити цілі, розвинути амбіції. Але згодом боротися за досягнення мрії стає надто важко, враховуючи той факт, що масштабність мрій постійно зростає. Через це червона людина переходить до синього рівня свідомо, розуміючи, що це необхідно для зростання – тоді потреба підкорюватись лідеру не сприймається, як втрата особистості (як при поверненні на фіолетовий рівень), до вже достатньо сформовано відчуття власної цінності.

Перехід до синього періоду є справжнім здобутком, як за матеріальним, так і емоційним змістом, тому найбільшим страхом цього рівня є втрата рівноваги і повернення до імпульсивно-компульсивного способу життя із систематичними коливаннями від розпачу до ейфорії. Найбільшим сподіванням синього рівня є стабільне зростання особистості в професійному, творчому та фінансовому плані.

Цей рівень спіральної динаміки розкриває перед психологом необхідність розібратись із слабкими місцями клієнта, із прогалинами в особистому житті, професійних якостях, рівні освіти та іншими вразливими місцями – саме вони стануть предметом бесід через накопичення

внутрішнього напруження у особи, що звернулась на консультацію. Синій рівень перевіряє людину на міцність, говорячи про жінку, це перш за все проявляється у необхідності працювати на одному рівні з чоловіками, незалежно від того, чи є вони підлеглими, керівниками, партнерами, тощо. Червоний рівень передбачає конкуренцію без обмежень, бо кожен керується власними вигодами і цілями. На синьому рівні конкуренція обмежується спільною метою, тому сприяє накопиченню внутрішньої напруги.

Жінка, що перебуває на синьому рівні, зазвичай, переймається своїм професійним рівнем. Вона вже має певний досвід, здатна оцінити свій рівень досягнень та порівняти його з іншими. Якщо її професійні амбіції продовжують зростати – вона починає сумніватися у власній придатності до бажаної роботи, паралельно з цим починає відстежувати дії конкурентів, зокрема – чоловіків. Основною задачею консультуючого психолога в роботі із клієнткою на синьому рівні є зниження рівня тривоги та створення сприятливих умов для планомірного закриття вразливих місць, що підвищити внутрішнє відчуття безпеки, що підкріплюється обґрунтованою високою самооцінкою.

Розповсюдженою є ситуація, коли жінка, що заснувала бізнес на червоному рівні, через деякий проміжок часу (зазвичай, рік чи два) закриває чи продає його, прагнучі більш спокійного життя. В деяких випадках закриття власної справи та перехід на роботу по найму є спробою навчитися на чужому досвіді, щоб пізніше спробувати відкрити бізнес ще раз, та не робити помилок.

В обох випадках перехід на синій рівень є зваженим рішенням, що сприяє зростанню як особистісному, так і професійному. Проте найрозповсюдженішим прикладом особи синього рівня є держслужбовці – жінки, що обіймають посаду в державних установах, здатні залишатися на такій роботі все життя, так як мають стабільний рівень зростання доходу та планомірний кар'єрний розвиток. В цьому випадку особа буде демонструвати високій рівень занепокоєння через стосунки з колегами та

страх втратити гарантії і соціальний пакет. Такі жінки майже не виявляють інтересу до творчих процесів, звикли працювати за встановленим алгоритмом та прагнуть зберегти своє положення якомога довше.

В залежності від рівня внутрішніх домагань, жінка може залишитися на синьому рівні, задовольнившись повільним проте стабільним зростанням; або зробити спробу перейти на рівень більшої свободи і творчості – помаранчевий.

Помаранчевий рівень – самовдосконалення і самопізнання

Помаранчевий рівень дещо повторює червоний але відрізняється свідомістю вибору. Якщо на червоному рівні особа тільки пробує обрати свій спосіб життя, то на помаранчевий людина приходить точно знаючи, чого бажає і чому. Жінка, що перейшла на помаранчевий рівень відрізняється високим рівнем внутрішньої мотивації: вона свідомо обирає місце роботи, країну проживання, партнера для стосунків, тощо. Така жінка емоційно врівноважена, має високу самооцінку, впевнена в своїх силах та здатна ґрунтовно аргументувати кожне своє рішення.

Для жінки на помаранчевому рівні важливі стосунки з оточуючими, проте вона не схильна до пустих розмов, які не мають корисного для неї змісту. Основною проблемою таких клієнток є трудоголізм, як основний спосіб життя. Весь час, всі ресурси та сили помаранчева жінка направляє на реалізацію задуму, розвиток власного проекту чи чергове досягнення на роботі. Як результат – вона часто має успіх в професійній сфері, проте зазвичай забуває про інші сторони життя – сім'ю, друзів, відпочинок, здоров'я та ін.

Найбільшим страхом помаранчевого рівня є повернення до синього способу життя із повільним темпом і передбачуваністю кожного дня, адже помаранчевий світ дуже швидкий, непередбачуваний, вимагає миттєвої реакції на зміни і готовності до дій. На відміну від червоного рівня, помаранчевий не визиває такого сильного напруження через високий рівень мотивації – людина цього рівня не витрачає час на зайві дії, тому досягає

бажаного результату швидше за інших. Найбільшим сподіванням помаранчевого рівня є масштабність власного проекту, виведення його на більш високий рівень.

Зазвичай жінки, що знаходяться на помаранчевому рівні прагнуть власного розвитку, тому або набагато легше сприймають всі життєві драми, як то розлучення, подружня зрада, смерть близької людини, бездітність, тощо. Особа, що обіймає цей рівень так глибоко занурюється у власні справи, що ігнорує зовнішні подразники або сприймає їх зверхньо.

В деяких випадках помаранчева жінка самотійно приходить до висновку про необхідність відпочинку та перерозподіл уваги – тоді вона звертається по допомогу із зняттям тривожності, так як зниження інтенсивності праці визиває в неї стійке відчуття втрачених можливостей і вона починає корити себе за ледачість та бездіяльність.

Помаранчевий рівень захоплює успіхом, високим рівнем життєвої енергії, відчуттям власної значущості, що має під собою дійсні здобутки. Залишатися на цьому рівні є свідомим рішенням для багатьох людей протягом довгих років. Мотивом для переходу на наступний рівень спіральної динаміки є необхідність піклуватись про оточуючих. Так як на помаранчевому рівні фінансові питання вирішені, збільшення доходу та втілення своїх мрій в життя перестає бути ведучою мотивацією діяльності – з'являється потреба в чомусь більшому, більш масштабному та соціально значущому.

Зелений рівень – соціальна свідомість і відповідальність

Зелений рівень соціальної динаміки є доволі важким для проживання, так як на нього переходять особи, що досягли успіху в житті по обраному напрямку роботи, і або розчарувалися у власних досягненнях, або знайшли їх недостатніми. В обох випадках людина відчуває себе спустошеною через втрачений час, що провела, наздоганяючи хибні ідеали. Часто особи, що

перейшли на зелений рівень, відмовляються від власної реалізації, успіхів, знецінюють досвід та здобутки, переключаючи увагу на соціально корисні завдання та роботи.

Зелена жінка часто відмовляється від власного «я», психологічно повертаючись на фіолетовий, прагнучі стати частиною колективу чи громади, орієнтуючись на їх заявлені цілі та висвітлені завдання. Інколи це призводить до вступу у секти та релігійні угруповання, які користуються психологічною вразливістю жінки та використовують її пригнічений стан задля власного збагачення.

Зелена жінка, зазвичай, фінансово забезпечена, так як пройшла помаранчевий рівень, а криза, що супроводжує зелений перехід розкривається сумнівами саме у власній цінності, віддати гроші задля відчуття корисної дії – це цілком логічний захисний механізм: якщо всі дії для заробітку грошей були марні, то нехай хоча б гроші підуть на добру справу.

Головним страхом не зеленому рівні спіральної є заглиблення у власну нікчемність – людина не боїться повернутися до минулого стилю життя, бо повністю в ньому розчарувалася та не має сил на життя, як таке.

Найбільшим прагненням на зеленому рівні є необхідність віднайти себе знову, встановити істинні цілі і завдання. На цьому рівні жінка втрачає себе, не бачить своєї цінності, ані як жінка, ані як людина. Проте внутрішньо людина прагне віднайти себе, адже для кожного є своє місце в цьому великому світі.

Зелені особи схильні говорити про світові проблеми, екологію, необхідність рятувати природу, океан, тварин, дітей, тощо. Вони охоче беруть участь у екологічних ініціативах, вступають у волонтерські групи, фінансують благодійні фонди, та ін. важливо те, що обіймаючи цей рівень, ігнорують реальні способи допомогти в вирішенні обраної проблеми, тому що погоджуються на низько кваліфіковану працю без оплати, замість того,

щоб використати власний досвід і зв'язки, щоб допомогти на більш високому рівні.

Наприклад, жінка юрист із досвідом роботи в державних і приватних установах відправляється збирати сміття на пляжі, замість того, щоб з'ясувати власника ділянки та притягнути його до адміністративної відповідальності. Такий підхід дає можливість не тільки вирішити питання із більшою продуктивністю, але і зробити це відповідно до власного рівня свідомості.

Успішним виходом з зеленого рівня є усвідомлення особою свого місця в світі (як глобально, так і особистісно), привласнення успіхів, здобутків та визнання досвіду із подальшим планом використання всього усвідомленого для реалізації соціально важливих проектів, які мають додаткову цінність для самої особи. Такий результат є переходом на жовтий рівень спіральної динаміки.

Жовтий рівень – невідомий та невизначений

Нажаль на даний момент на цьому рівні знаходиться мало людей, тому дослідити їх поведінку, мотиви і прагнення не є можливим. Також в типології не представлено бірюзовий і кораловий рівні – вони існують тільки для організацій.

Таблиця 1.2.

Узагальнююча таблиця рівнів спіральної динаміки, як характеристики особистості

Назва рівня	Основні інтереси	Головні страхи	Ведуча мотивація
Бежевий	Поліпшення побутових умов життя та збільшення доходу, стабільність і безпека. Пошук партнера. Вирішення житлового питання.	Залишитися без джерела доходу; не знайти партнера; не мати захисника в критичній ситуації.	Знайти партнера і захисника, що подбає про матеріальне забезпечення та покращення умов життя. Мотив для переходу – готовність підкоритися задля безпеки
Фіолетовий	Стосунки з чоловіком, родиною; виховання дітей; розвиток та	Розлучення, втрата підтримки з боку сім'ї; втрата дитини або	Закріпити продуктивні стосунки в родині; захистити себе від

	закріплення родинних стосунків задля спільного вирішення проблем та поліпшення життя.	неможливість завагітніти; втрата захисту та необхідність вирішувати проблеми самостійно	розлучення і втрати життєвих благ; мотив для переходу – готовність ризикнути безпекою заради самостійності
Червоний	Пошук власних цінностей, ідеалів, смаків та засобів самовираження. Тяга до самостійності та ризику.	Повернутися у родинну ієрархію, необхідність знову підкорюватись, жертвуючи власною особистістю.	Досягти успіху самостійно і швидко; ризикнути всім заради власної справи, думки, ідеалу, тощо; мотив для переходу – бажання стабільності розвитку і менш ризикованого способу життя.
Синій	Стабільний планомірний розвиток, запланований прогрес у кар'єрі, матеріальних і соціальних досягненнях; створення та підкріплення образу надійного члена суспільства, частини колективу.	Втратити надбання та знецінити досвід, втратити соціальний капітал, як працівник, член суспільства, тощо. Необхідність повернутися до постійної конкуренції і програти.	Розвиватися згідно плану, поступово збільшуючи рівень матеріального забезпечення, соціальної значущості, кар'єрного зростання; мотив для переходу – бажання створювати щось самостійно.
Помаранчевий	Створення і розвиток власного бізнесу або більш творча робота в найму. Вільний графік роботи, більше свободи в вирішенні робочих питань; прагнення до самостійності і створення власних правил гри в кар'єрі та в житті.	Повернення до формального стилю спілкування і життя, необхідність обмежувати власну творчість заради чужого успіху; марність зусиль та неоціненність досягнень.	Розробляти свій проект, досягати власних цілей і успіху у в свідомо обраному напрямку діяльності; створення власний правил життя, прагнення до свободи; мотив для переходу – усвідомлення необхідності піклування про інших.
Зелений	Підтримка екологічних та соціальних проектів, відмова від власного досвіду та досягнень заради загального блага, готовність до самопожертви на користь соціально незахищених верств населення, тварин, природи, тощо.	Не знайти способу принести користі або втратити можливість допомогти. Відчуття власної хибності, марності витраченого часу, нездарність.	Припинити витрачати час на власні бажання і звернути увагу на недосконалість світу, страждання людей і світу в цілому; мотив для переходу – допомога світу найбільш доцільним способом.

Висновки до першого розділу

Встановити лінійну залежність між рівнями спіральної динаміки та нео-юнгіанськими архетипами неможливо, тому варто розглядати їх співвідношення за змістом. Так як для обох теорій первинним є спрямованість особистості до задоволення потреб, віднайти зв'язок можна саме за цим критерієм. Також для встановлення співвідношення зв'язку між нео-юнгіанськими архетипами та рівнями спіральної динаміки були проаналізовані егостани та психічні стани (тривожність, фрустрація, агресія, ригідність).

Для наочності результати аналізу потребово-мотиваційної сфери жінки через нео-юнгіанські архетипи та рівні спіральної динаміки представлені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Співвідношення нео-юнгіанських архетипів і рівнів спіральної динаміки

Бежевий рівень			
Кора/Персефона Архетип доньки Егостан – дитина	Характеристика	Мотивація	Страхи
	Потреба в безпеці; Матеріальні потреби (житло, гроші). Тривожність – висока; Фрустрація – висока; агресія – низька; ригідність – низька.	Здобути схвалення від опікуна, задля відчуття безпеки і комфорту	Залишитися без джерела доходу; не знайти партнера; не мати захисника в критичній ситуації.
Фіолетовий рівень			
Гера Архетип дружини Егостан – зріла людина	Характеристика	Мотивація	Страхи
	Матеріальні; Соціальні; Потреба в визнанні.	Здобути схвалення партнера та оточення, задля відчуття власної	Розлучення, втрата підтримки з боку сім'ї; втрата захисту та необхідність
Деметра Архетип матері Егостан - батьківський	Тривожність – висока; Фрустрація – висока; агресія – середня; ригідність – середня.	успішності. Здобуття статусу, поважного положення в суспільстві, створення соціально позитивного образу	вирішувати проблеми самотійно

	Матеріальні; Соціальні; Потреба в визнанні. Тривожність – висока; Фрустрація – висока; агресія – середня; ригідність – середня.	Піклуватися про кого-небудь, щоб відчувати свою значущість та укріплювати владу. Створювати навколо себе атмосферу піклування та турботи задля відчуття власної цінності і затребуваності	Втрата дитини або неможливість завагітніти; втрата захисту та необхідність вирішувати проблеми самостійно
Червоний рівень			
Артеміда Архетип амазонки Егостан – дитина	Характеристика Соціальні; Потреба в визнанні; Самовираження. Тривожність – середня; Фрустрація – середня; агресія – висока; ригідність – середня.	Мотивація Через змагання і ризик довести свою авторитетність; прагнення бути кращою у обраному виді діяльності	Страхи Повернутися у родинну ієрархію, необхідність знову підкорюватись, жертвуючи власною особистістю.
Синій рівень			
Афіна Архетип радниці Егостан – зріла людина	Характеристика Соціальні; Потреба в визнанні; Самовираження. Тривожність – низька; Фрустрація – середня; агресія – середня; ригідність – середня.	Мотивація Укріпити владу і авторитет через професійні досягнення виключно чесним шляхом, дотримуючись всіх правил і суспільних норм	Страхи Втратити надбання та знецінити досвід, втратити соціальний капітал, як працівник, член суспільства, тощо. Необхідність повернутися до постійної конкуренції і програти.
Помаранчевий рівень			
Афродіта Архетип музи Егостан – дитина	Характеристика Потреба в визнанні; Самовираження.	Мотивація Створити нове через саморозвиток та натхнення	Страхи Повернення до формального стилю
	Тривожність – середня; Фрустрація – низька; агресія – низька; ригідність – низька.		необхідність обмежувати власну творчість заради чужого успіху; марність зусиль та неоціненність досягнень.

Зелений рівень			
Гестія	Характеристика	Мотивація	Страхи
Архетип жриці Егостан – зріла людина	Потреба в безпеці; Соціальні. Тривожність – висока; Фрустрація – висока; агресія – низька; ригідність – висока.	Підтримувати внутрішній емоційний баланс через саморефлексію та саморозвиток	Не знайти способу принести користі або втратити можливість допомогти. Відчуття власної хибності, марності витраченого часу, нездарність.

Як можна побачити, потреби розподіляються нерівномірно, як за кількістю, так і за якістю. На бежевому та фіолетовому рівні потреби в безпеці і матеріальному забезпеченні є найнеобхіднішими, в той час як на червоному, синьому та помаранчевому актуальними стають потреби у самовираженні та досягненні соціального успіху. На цьому тлі досить несподіваною є потреба в безпеці на зеленому рівні поряд із необхідністю задоволення соціальних потреб. На фіолетовому рівні розташовані два архетипи: незважаючи на те, що потреби дещо різняться за змістом, за основними напрямками вони співпадають – матеріальні, соціальні, потреби в визнанні. Егостани також проявляються нерівномірно: «батьківська» позиція властива тільки одному з архетипів фіолетового рівня; позиція «зрілої людини» властива для фіолетового, синього та зеленого рівня. Позиція «дитина» – для бежевого, червоного і помаранчевого рівня. Слід зазначити, що для егостан дитини спостерігається виключно на рівнях індивідуального розвитку, в той час, як егостан зрілої людини та батька – на колективних.

Починаючи з фіолетового рівня починає зростати рівень агресії, в той самий час – знижуватись тривожність та фрустрація і підвищуватися ригідність. Для архетипів нижніх рівнів властива висока тривожність та низька самооцінка, для верхніх – навпаки. Для означених психічних станів колективність чи індивідуальність рівня неважлива.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОТРЕБОВО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ІЗ РІВНЯМИ СПІРАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ ТА НЕО-ЮНГІАНСЬКИМИ АРХЕТИПАМИ

2.1. Організація і методи дослідження

Організацію емпіричного дослідження сплановано як метод поперечного зрізу, що підпорядковане дослідницьким цілям та завданням.

Мета емпіричного дослідження: виявити зв'язок між потребами особистості та рівнем прояву нео-юнгіанських архетипів у жінок.

Діагностичний інструментарій включає в себе:

- Діагностика ступеня задоволення основних потреб (Метод парних порівнянь В. Скворцова) (Модифікація І. Акіндінова);
- Самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка;
- Вивчення егостанів (методика модифікована та адаптована Г.Пертико та Г.Кучерявою);
- Авторська анкета «7 архетипів».

Запропоновані методики відрізняються простотою та швидкістю виконання. Їх можна проводити і в індивідуальному, і груповому варіанті.

Для перевірки гіпотези дослідження було застосовано метод збору даних – тестування; метод обробки даних – математико-статистичний аналіз.

Процедура збору даних проходила в такий спосіб: кожен з учасників отримував посилання на Гугл-форму, де було коротко викладено мету дослідження та правила роботи з методиками. Дослідження проводилось суто добровільно, повністю анонімно, а отримані дані використані лише в даній роботі. Всі отримані відповіді за методиками дослідження були підраховані, занесені до зведеної таблиці та піддані статистичній обробці.

База дослідження: проводилася в інтернет просторі

Вибірка: 35 жінок віком 18-54 роки.

Етапи емпіричного дослідження:

1. Підбір діагностичного інструментарію;
2. Діагностика підібраними методиками;
3. Обробка даних;
4. Аналіз даних.

Опис методик дослідження

1. Методика діагностики ступеня задоволеності основних потреб
(Метод парних порівнянь В. Скворцова).

«Ця методика дозволяє виявити базові потреби – мотиватори особи та групи. Її основою є процедура парних порівнянь. Знання таких потреб дозволяє керівнику ефективно будувати систему мотивації у робочій групі, а співробітникам розуміти, заради чого вони готові працювати. Теоретичною основою тесту послужила модифікована піраміда потреб А. Маслоу.

Замість фізіологічних потреб, що лежать на основі піраміди потреб, Скворцов В.В. ввів потребу у матеріальному забезпеченні життя. Особливо слід зазначити, що тест виявляє відносну задоволеність, тобто задоволеність цієї потреби проти іншими потребами» [27, с. 52-53].

«Методика містить 5 шкал-потреб та 15 висловлювань, по 3 на кожному шкалу, які випробуваний повинен попарно порівняти між собою:

1. Домогтися визнання та поваги.
2. Мати теплі стосунки з людьми.
3. Забезпечити собі майбутнє.
4. Заробляти життя.
5. Мати добрих співрозмовників.
6. Зміцнити своє становище.
7. Розвивати свої сили та здібності.
8. Забезпечити собі матеріальний затишок.
9. Підвищувати рівень майстерності та компетентності.
10. Уникати неприємностей.

11. Прагнути нового і незвіданого.
12. Забезпечити собі становище впливу.
13. Купувати добрі речі.
14. Займатися справою, яка потребує повної віддачі.
15. Бути зрозумілими іншими.

Таким чином, для порівняння пропонується 105 пар висловлювань. Шкали: МП – матеріальні потреби, ПБ – потреба у безпеці, СП – соціальні потреби (визнання, прийняття, належність, близькі відносини, любов), ПП – потреба у престижі та повазі, ПС – потреба у самореалізації.

Тест оцінює рівень задоволеності основних потреб людини.

1. Матеріальні потреби.
2. Потреби безпеки.
3. Соціальні (міжособистісні) потреби.
4. Потреби у визнанні»[28, с.64].

«В результаті тесту випробуваний отримує список мотивуючих його в даний момент потреб (незадоволені потреби), а також список задоволених та частково задоволених потреб, які в даний момент не відіграють вирішальну роль в активності індивіда» [27, с. 54]. Повна інструкція до методики наведена у додатку А.

2. Самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка.

«Тест дозволяє оцінити деякі не адаптивні стани (тривога, фрустрація, агресія) і властивості особистості (тривожність, фрустрованість, агресивність і ригідність)» [29, с.76].

Досліджуваний самостійно оцінює твердження, та виставляє відповідну кількість балів, якщо: описане в твердженні для нього властиво и трапляється часто – 2 бали; майже не властиво і трапляється зрідка – 1 бал; зовсім не властиво – 0 балів. Твердження відносяться до опису різних психічних станів тому інтерпретуються групами.

Фрустрація тісно пов'язана із самооцінкою – чим вища самооцінка – тим нижче рівень фрустрації. За результатами тесту можна оцінити рівень

самооцінки/фрустрації, рівень тривожності, агресивності та ригідності. Повна інструкція методики наведена в додатку 2.

3. Вивчення его-станів (методика модифікована та адаптована Г.Пертико та Г.Кучерявою)

Вивчення его-станів передбачає самооцінку власної поведінки респондентами та визначення, який з его-станів превалює: стан зрілої людини (дорослого), батька чи дитини. В залежності від домінуючого его-стану, людина будує стосунки з оточуючими, регулює свою поведінку, мотивує вчинки та оцінює результати власної діяльності.

Для проведення дослідження, респондентам пропонувалось оцінити, наскільки описане в твердженні їм властиво від 0 до 10, де «0» – зовсім не властиво, а «10» – повністю відповідає дійсності, дуже властиво.

Методика містить 21 твердження, по 7 на кожний з его-станів:

- «1. Мені часом бракує витримки
- 2. Я вмію приборкати мої бажання, якщо вони мені заважають
- 3. Батьки, як зрілі люди, повинні влаштовувати сімейне життя своїх дітей
- 4. Я часом перебільшую свою роль у якихось подіях
- 5. Мене провести нелегко.
- 6. Мені б сподобалося бути вихователем.
- 7. Буває, мені хочеться подуріти, як маленькому.
- 8. Думаю, що правильно розумію всі події, що відбуваються.
- 9. Кожен повинен виконувати свій обов'язок.
- 10. Нерідко я роблю не як треба, а як хочеться.
- 11. Приймаючи рішення, я намагаюся продумати його наслідки.
- 12. Молодше покоління має вчитися у старших, як йому слід жити.
- 13. Я, як і багато людей, буваю уразливий.
- 14. Мені вдається бачити в людях більше, ніж вони говорять про себе.
- 15. Діти повинні безумовно слідувати вказівкам батьків.
- 16. Я – людина, що легко захоплюється.

17. Мій основний критерій оцінки людини - об'єктивність.
18. Мої погляди непохитні.
19. Буває, що я не поступаюся в суперечці лише тому, що не хочу поступатися.
20. Правила виправдані лише до тих пір, поки вони корисні.
21. Люди повинні дотримуватися всіх правил незалежно від обставин» [29, с.80-81].

За результатами дослідження можна судити про ведучі его-стани серед респондентів, отримавши 3 варіанта: ЗДБ (зріла людина/дитина/батько), ДЗБ (дитина/зріла людина/батько) або ЗБД (зріла людина, батько, дитина). Поведінка респондентів, відповідно до домінуючих его-станів має знайти свій відбиток під час пошуку співвідношення із нео-юнгіанськими архетипами та рівнями спіральної динаміки.

4. Авторська анкета «7 архетипів»

Авторська анкета містить 21 твердження: по 3 твердження на кожен архетип. Учасниця дослідження обирала для себе ті твердження, які вважала правильними, тобто тими, що відображають її цінності і світогляд. За кожне ствердження, яке респондент вважав правильним, нараховується по 1 балу. Після завершення анкетування підраховується кількість балів в кожній категорії. Таким чином, архетип може бути виражений від 0 до 3, де «0» – архетип не розкрито, а «3» – архетип домінує. Деякі твердження суперечили одне одному, що давало змогу учасниці дослідження перевірити саму себе, а досліднику – впевнитися у правдивості наданих даних. Виходячи з обраних тверджень, можна судити про ступінь розкриття того чи іншого архетипу, а також встановити ведучий архетип та належність особи до рівня спіральної динаміки на момент тестування. Повний текст анкети та ключ для інтерпретації наведено у додатку 2.

Під час обробки емпіричних даних використовувалася програма Microsoft Excel.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

В дослідженні взяло участь 35 жінок різного віку: 18-20 років – 5,72% (2 особи); 21-25 років – 31,43% (11 осіб); 26-35 років – 25,71% (9 осіб); 36-40 років – 25,71% (9 осіб); 41-50 років – 8,57% (3 особи); старші 50-ти років – 2,86% (1 особа). Графічно вік учасників представлено на Рис.2.1.

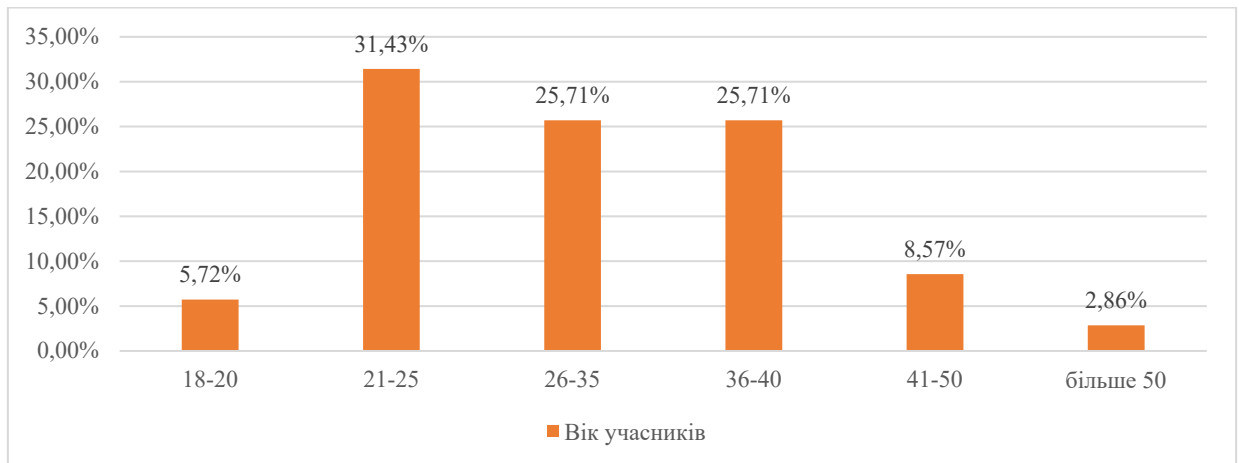

Рис. 2.1. Вік учасників дослідження

Як можна побачить, більшість респондентів в віці від 21 до 40 років, значно молодші чи старші респонденти представлені в меншості. Для діагностики рівня задоволеності основних потреб було використано метод парних порівнянь В.В. Скворцова. Результати дослідження задоволеності основних потреб, дані представлені в таблиці 2.1. (Додаток 3) і на Рис.2.2.-2.6.

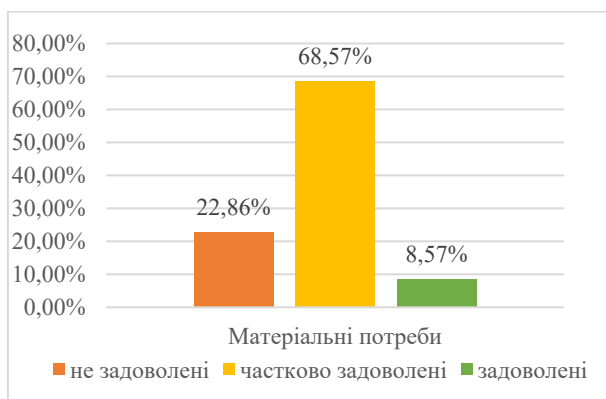

Рис. 2.2. Матеріальні потреби

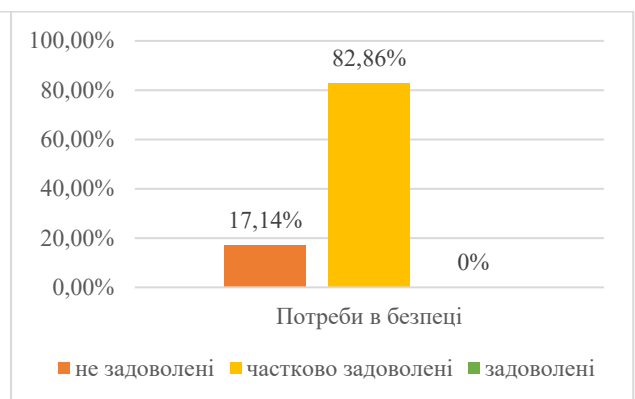

Рис. 2.3 Потреби в безпеці

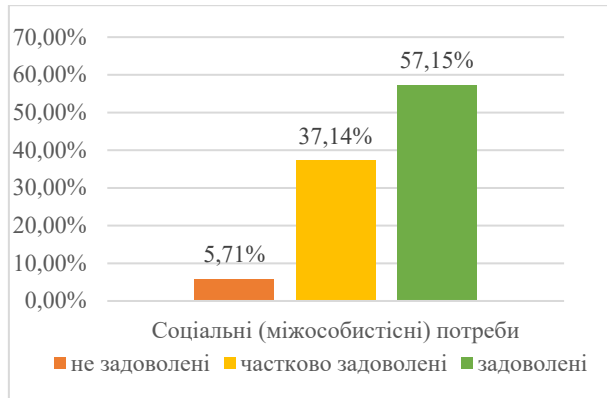

Рис. 2.4. Соціальні потреби

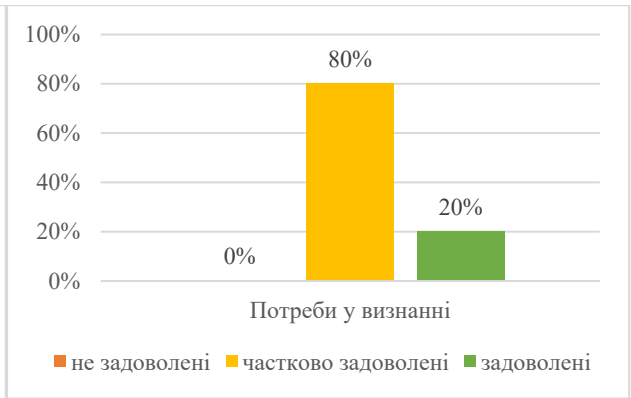

Рис. 2.5. Потреби у визнанні

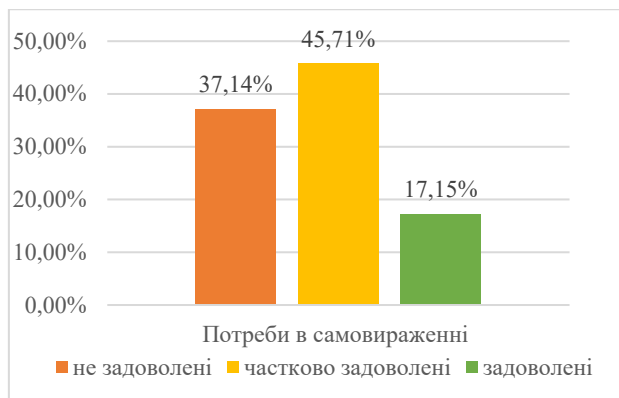

Рис. 2.6. Потреби у самовираженні

Як бачимо з Рис. 2.2. у більшості респондентів – 68,57% (24 особи) матеріальні потреби частково задоволені; у 22,86% (8 осіб) – не задоволені; у 8,57% (3 особи) – задоволені. На Рис. 2.3. бачимо, що серед респондентів немає тих, чиї потреби в безпеці (бажання забезпечити собі майбутнє, зміцнити своє становище, уникати неприємностей) задоволені; частково задоволені у 82,86% (29 осіб), та не задоволені у 17,14% (6 осіб). В контексті дослідження, можемо прогнозувати серед більшості респондентів належність до бежевого та фіолетового рівня з проявом відповідних архетипів.

Соціальні потреби (бажання мати теплі стосунки з людьми, мати добрих співрозмовників, бути зрозумілими іншими) у більшості респондентів задоволені – 57,15% (20 осіб); частково задоволені у 37,14% (13 осіб) і не задоволені лише у 5,71% (2 осіб). В контексті дослідження те може свідчити про високий рівень розкриття архетипів фіолетового, червоного та синього рівнів.

Потреби у визнанні (бажання домогтися визнання та поваги, підвищувати рівень майстерності та компетентності, забезпечити собі становище, вплив) деякою мірою задоволені у всіх респондентів: у 80% (28 осіб) частково задоволені, у 20% (7 осіб) – задоволені. Такий рівень задоволення потреб у визнанні може показувати домінування серед респондентів осіб, що обіймають фіолетовий, червоний і синій рівні.

Потреби у самовираженні і самореалізації (бажання розвивати свої сили та здібності, прагнути нового і незвіданого, займатися справою, що вимагає повної віддачі) задоволені у 17,15% (6 осіб); частково задоволені у 45,71% (16 осіб) і не задоволені у 37,14% (13 осіб). В контексті дослідження, можна прогнозувати наявність серед респондентів осіб помаранчевого рівня.

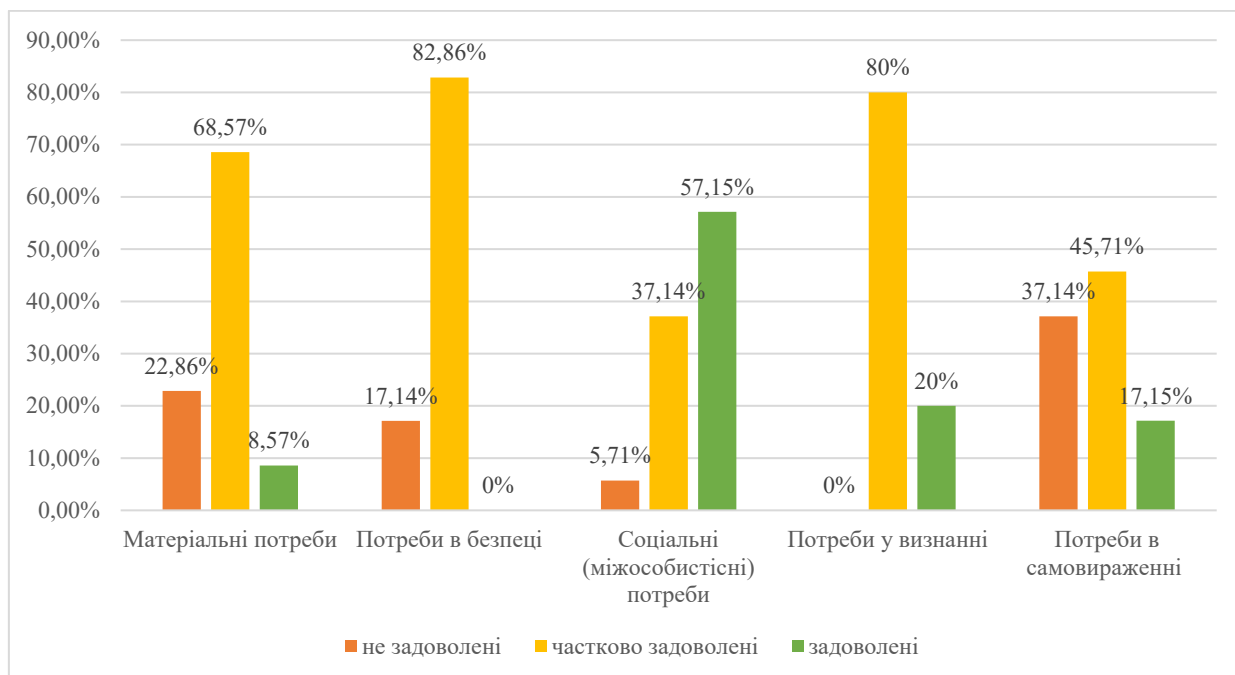

Рис. 2.7. Рівні задоволення потреб

На узагальнюючій діаграмі на Рис.2.7. видно, що більшість потреб задоволена у респондентів на середньому рівні. Відсутність задоволення потреби в безпеці у респондентів може бути реакцією на повномасштабне вторгнення, так як 100% осіб, що брали участь у дослідженні на момент його проведення, перебували на території України.

Самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка показала середній рівень всіх показників: тривожності, фрустрації, агресії та ригідності. 85,71% респондентів показали середній і високий рівень тривожності, лише 14,29% (5 осіб) мають низький рівень. Близькі за показниками результати по шкалі фрустрації: 14,29% (5 осіб) респондентів мають низький рівень фрустрації та високу самооцінку, 54,28% (19 осіб) – середній рівень та 31,43% (11 осіб) – високий рівень фрустрації та низьку самооцінку. Дослідження виявило однакову кількість осіб з низьким рівнем ригідності та агресії – 5,71% (2 особи). При цьому показники середнього та високого рівня відрізняються: 62,86% (22 особи) мають середній рівень агресії та 31,43% (11 осіб) – високий; 71,53% (25 осіб) мають середній ригідності та 22,86% (8 осіб) – високий. Результати дослідження психічних станів за методикою Г. Айзенка графічно представлені на Рис.2.8.-2.11.

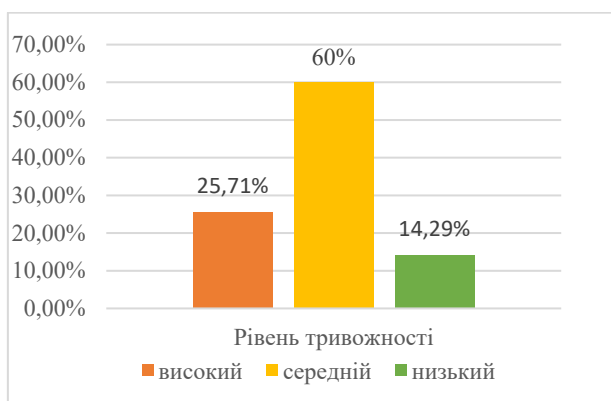

Рис. 2.8. Рівень тривожності

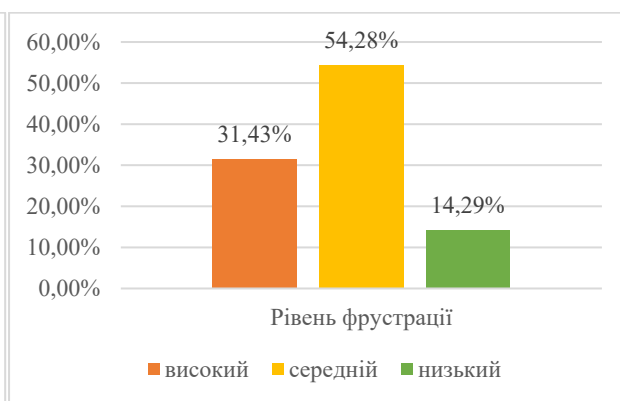

Рис. 2.9. Рівень фрустрації

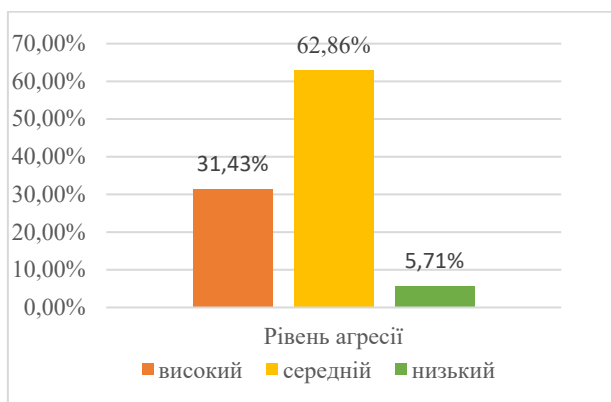

Рис. 2.10. Рівень агресії

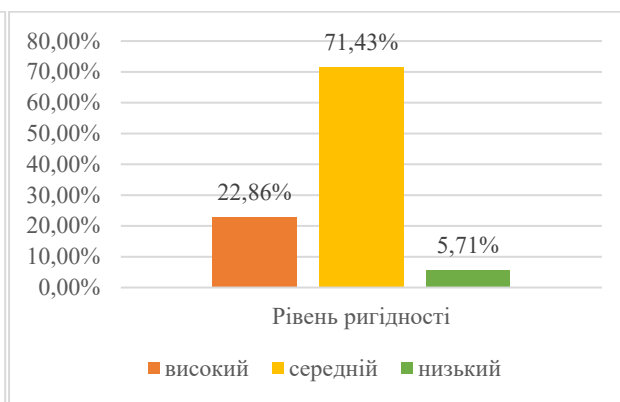

Рис. 2.11. Рівень ригідності

Як видно з Рис. 2.8.-2.11., для більшості респондентів характерний середній і високий рівень тривожності і фрустрації, що підтверджується дослідженням рівня задоволеності потреб, так як більшість учасників показала незадоволеність потреб у безпеці та матеріальній сфері. Середній і високий рівень агресії підтверджує наявність потреб у самовираженні; а високий і середній рівень ригідності підтверджують задоволеність соціальних потреб у більшості респондентів. Отримані результати дослідження за двома тестами дають змогу прогнозувати високий рівень проявлення архетипів бежевого та фіолетового рівня, також вказують на наявність домінуючих архетипів червоного і синього рівнів. Узагальнююча діаграма розподілу рівнів психічних станів представлена на Рис.2.12.

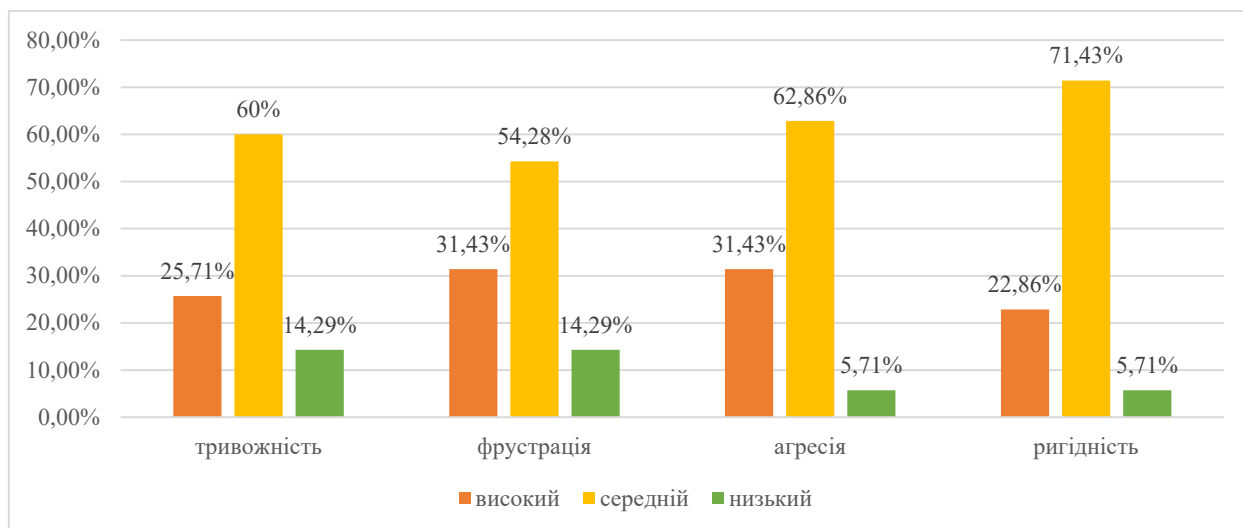

Рис. 2.12. Самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка

Методика вивчення его-станів показала наступні результати: 51,43% (18 осіб) – ЗДБ (зріла людина, дитина, батько); 37,14% (13 осіб) – ДЗБ (дитина, зріла людина. Батько) і 11,43% (4 особи) – ЗБД (зріла людина, батько, дитина). Графічно результати дослідження представлені на Рис. 2.13.

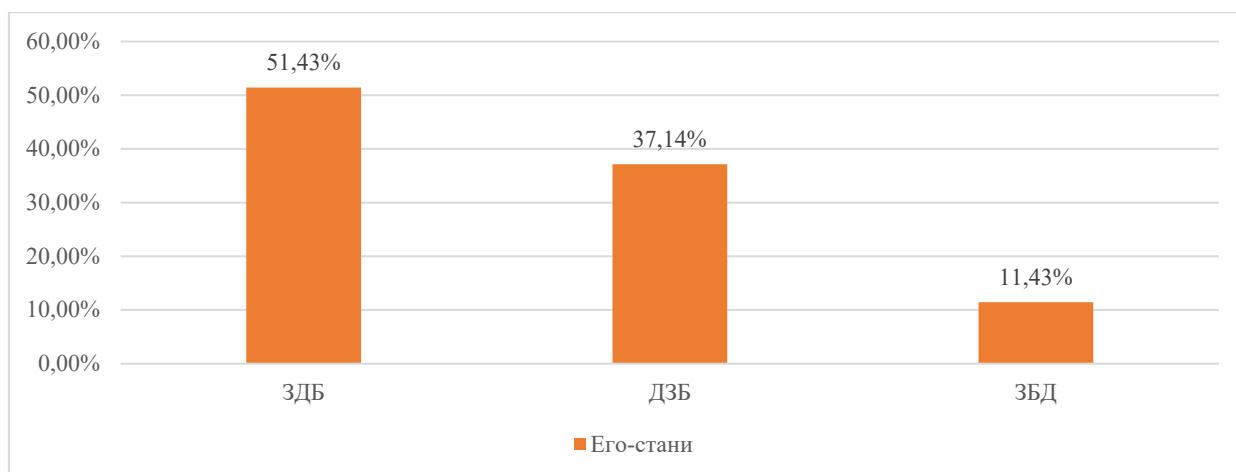

Рис. 2.13 Вивчення его-станів (методика модифікована та адаптована Г.Пертико та Г.Кучерявою)

Домінування его-стану ЗДБ дає змогу прогнозувати високий рівень розкриття архетипів фіолетового та синього рівнів – домінуючий стан зрілої людини; також вказує на розкритті ведучі архетипи бежевого, червоного та помаранчевого рівнів (Персефона, Артеміда, Афродіта) – високий рівень тану дитини. Низькі показники батьківського его-стану прогнозують низький рівень виявлення архетипу фіолетового рівня – Деметри.

Результати проявлення і розкриття архетипів за авторською анкетой представлено на Рис. 2.14. Архетип бежевого рівня (Персефона) проявлений помірно: 51,43% (18 осіб) продемонстрували низький рівень проявлення; 28,57% (10 осіб) – середній рівень і 20% (7 осіб) – високий рівень. В контексті дослідження це свідчить про те, що близько половини респондентів мають потреби в безпеці та покращенні матеріального становища, прагнуть знайти захисника або опікуна.

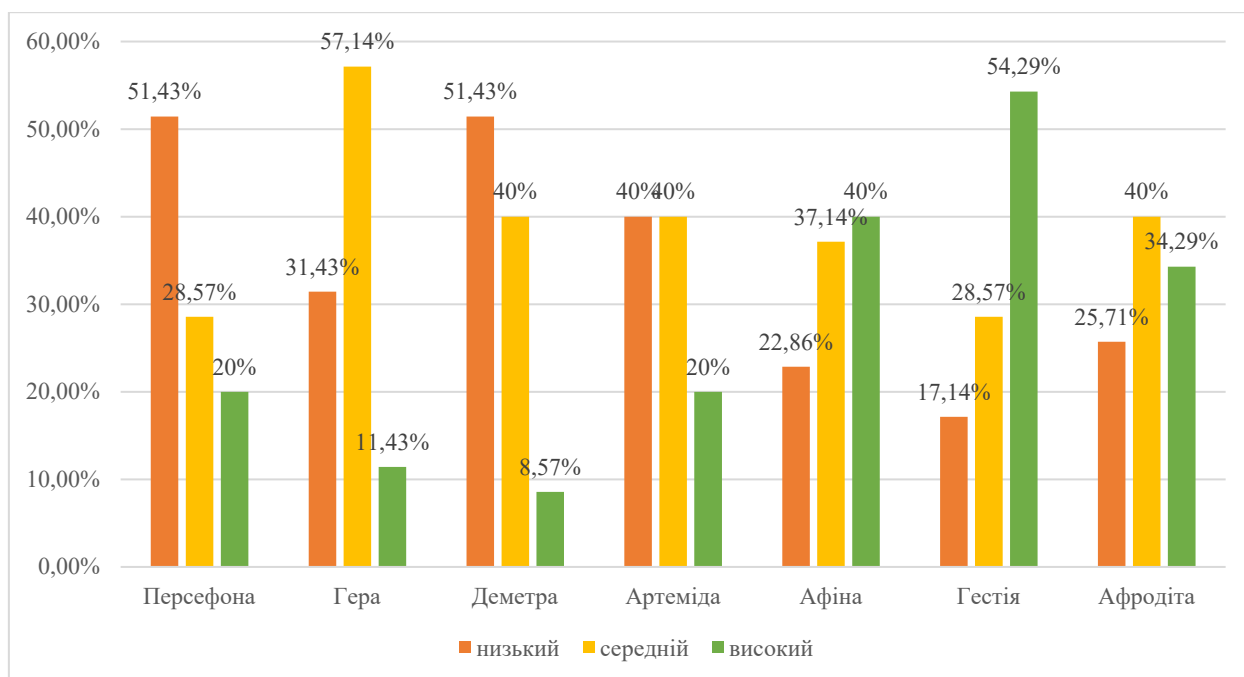

Рис. 2.14 Ступінь вираженості архетипів

Архетип фіолетового рівня Гера яскраво проявлений у більшості респондентів: 11,43% (11 осіб) – високий рівень; 57,14% (20 осіб) – середній рівень; 31,43% (4 особи) – низький рівень проявлення. Це свідчить про наявність потреб соціального, матеріального характеру та необхідність в безпеці у $\approx 70\%$ опитуваних. Проявленість другого архетипу цього рівня – Деметри, свідчить про наявність тих самих потреб у $\approx 50\%$ респондентів, так як: 40% (14 осіб) – середній рівень; 8,57% (3 особи) – високий рівень; 51,43% (18 осіб) – низький рівень розкриття архетипу.

Архетип червоного рівня – Артеміда, має виражений прояв у 60% респондентів: по 40% (14 осіб) – середній і низький рівні, 20% (7 осіб) – високий рівень прояву. В контексті дослідження це може свідчити про наявність у більшості респондентів соціальних потреб а також необхідності у самовираженні та визнанні. Про наявність тих самих потреб свідчить яскраве проявлення архетипу синього рівня – Афін: у 40% (14 осіб) – високий рівень вираженості; у 37,14% (13 осіб) – середній; у 22,86% (8 осіб) – низький рівень.

Архетип помаранчевого рівня – Афродіта, що свідчить про наявність потреб у самовираженні та визнанні у $\approx 75\%$ респондентів: 34,29% (12 осіб) мають високий рівень розкриття архетипу; 40% (14 осіб) – середній; 25,71% (9 осіб) – низький. Архетип зеленого рівня – Гестія також має яскраве проявлення серед учасників дослідження: 54,29% (19 осіб) – високий рівень, 28,57% (10 осіб) – середній і 17,14% (6 осіб) – низький. Це може свідчити про наявність потреб в безпеці та соціальній реалізації.

На Рис. 2.15. можна побачити розподіл домінуючих архетипів серед учасників опитування. Варто зазначити, що ведучих архетипів у деяких респондентів більше одного, про що буде розказано окремо.

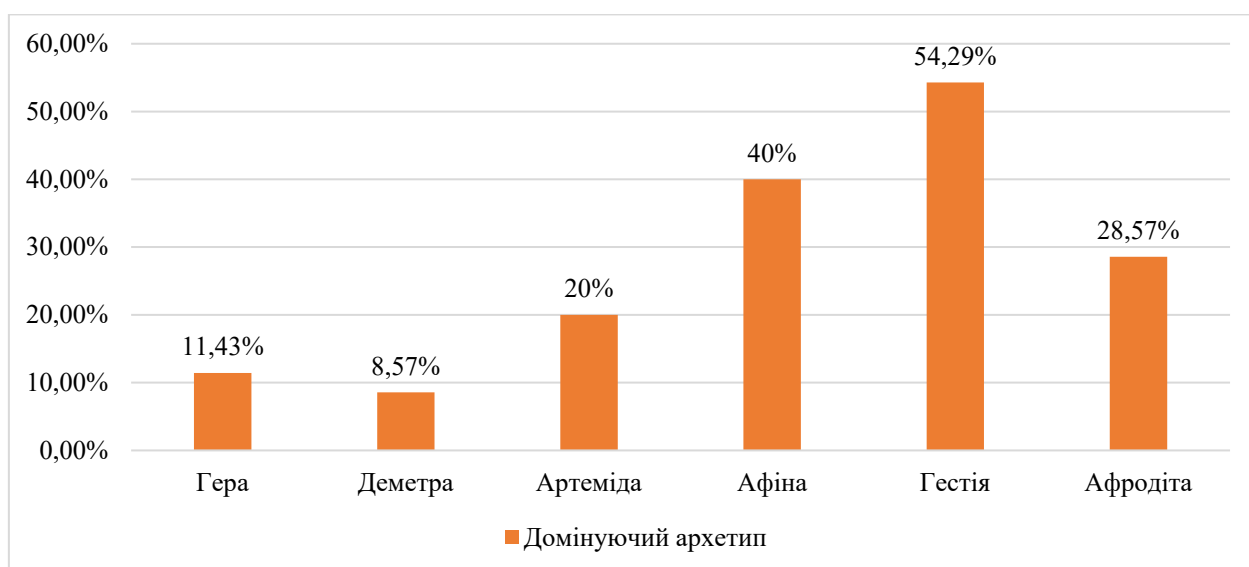

Рис. 2.15. Домінуючий архетип (за авторським анкетуванням)

Серед учасників дослідження у 54,29% (19 осіб) домінуючим архетипом є Гестія, яка відноситься до зеленого рівня спіральної динаміки та має потреби в безпеці і соціальній реалізації. Звертаючись до результатів «Методики діагностики ступеня задоволеності основних потреб», бачимо, що всі респонденти мають потребу в безпеці та близько половини – в соціальній реалізації.

Розглядаючи діаграму домінуючих архетипів, необхідно враховувати, що у деяких респондентів їх було виявлено 2-3, при цьому, вони не суперечили одне одному, а доповнювали:

- у 7 досліджуваних ведучими архетипами одночасно є Гестія і Афродіта, що розкриває помаранчевий та зелений рівні та свідчить про наявність потреб у самовираженні, безпеці, визнанні і соціальній реалізації;

- у 1 досліджуваної одночасно домінують обидва архетипи фіолетового рівня (Гера і Деметра), та ще у однієї – бежевого та фіолетового (Персефона та Гера), що свідчить про наявність потреб соціального і матеріального характеру та безпеки;

- у 3 респондентів домінуючими архетипами одночасно є Артеміда (червоний рівень) і Афіна (синій рівень), що свідчить про наявність потреб у визнанні, самовираженні та соціальних досягненнях.

У всіх означених випадках таке поєднання домінуючих архетипів може свідчити про перехід від одного до іншого, так як попередній рівень становить основу, а наступний – перспективу. Так особистість із домінуючим архетипом червоного рівня переходить до синього, зберігаючи в собі «червоні» патери поведінки.

Висновки до другого розділу

Емпірична частина дослідження забезпечена комплексом психодіагностичних методик та аналітико-синтетичних методів. У дослідженні брали участь жінки в віці від 18 до 54 років в кількості 35 осіб. Було проведено кілька етапів дослідження: на першому етапі аналізувалася література щодо потребово-мотиваційної сфери особистості в теорії спіральної динаміки та окремо – теорії нео-юнгіанських архетипів; на другому етапі було здійснено підбір методичного інструментарію, дано обґрунтування психодіагностичних методик дослідження; на третьому – виконана якісна та кількісна обробка даних.

Емпірично вивчено показники задоволення потреб за методикою парних порівнянь В. Скворцова, яка показала у респондентів середній рівень задоволеності всіх видів потреб, які досліджувалися, а саме: потреба в

безпеці, матеріальні, соціальні (міжособистісні), потреба в визнанні, самовираженні. Серед учасників дослідження не виявлено респондентів, у яких була б задоволена потреба в безпеці та не задоволені потреби у визнанні.

Самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка показала середній рівень всіх показників: тривожності, фрустрації, агресії та ригідності. Автор методики пов'язує стан фрустрації і самооцінки: чим вище рівень самооцінки – тим нижче фрустрація. Для більшості респондентів характерний середній рівень фрустрації, що свідчить про нормальну самооцінку. Також більшість учасників дослідження має середній рівень агресії і тривожності. Тест на оцінку его-станів виявив домінуючою модель ЗДБ (зріла людина, дитина, батько), що свідчить про схильність респондентів до логічних рішень та наявність творчого мислення.

За допомогою авторського анкетування було проведено дослідження ступеню вираженості архетипів та розподіл по рівням спіральної динаміки, яке підтвердило наявність потреби у респондентів у безпеці та вказало на високий рівень задоволеності соціальних потреб та потреб у визнанні через визначення домінуючого архетипу. Ведучими було визначено Архетип Гестії (54,29%), Афін (40%) та Афродіти (28,57%). Важливо зазначити, що для деяких респондентів активними було визначено більше одного архетипу. При цьому вони або належали до одного рівня спіральної динаміки (фіолетовий) і доповнювали одне одного за змістом, або демонстрували перехід з одного рівня на інший (червоний і синій).

Також авторське анкетування показало близьке розподілення его-станів до того, яке виявилось за допомогою методики за авторством Г.Пертико та Г.Кучерявою: домінуюча модель ЗДБ підтвердила наявність високого рівня проявлення зеленого (Гестії), синього (Афіна) і помірного рівня помаранчевого (Афродіта).

Емпірично підтверджена гіпотеза про співвідношення нео-юнгіанських архетипів та рівнів спіральної динаміки на основі аналізу потреб особистості,

характерних его-станів та деяких психічних станів (тривожності, фрустрації, агресії, ригідності). Так як деякі респонденти показали розкриття декількох архетипів різних або суміжних рівнів спіральної динаміки, для більш точної діагностики буде розроблена проєктивна методика на основі отриманих в дослідженні даних.

РОЗДІЛ 3.

РОЗРОБКА АНКЕТУВАННЯ ТА ПРОЕКТИВНОЇ МЕТОДИКИ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТА ПОТРЕБ ЖІНКИ

Оскільки результати дослідження за авторською анкетой показали, що деякі учасники мають домінуючими більше 1 архетипу, отже, не можуть надати чітких вказівок на внутрішню мотивацію, автором було вирішено розробити додаткову методику для виявлення мотивації та потреб жінки.

Мета: розробити адаптивну і просту проективну методику для виявлення актуальних потреб та внутрішньої мотивації жінки на основі авторської анкети, що була задіяна в дослідженні.

Завдання: розширити авторську анкету для аналізу домінуючого архетипу, в разі встановлення більше 1 розкритого; дібрати різноманітні способи подальшої діагностики потребово-мотиваційної сфери жінки на основі виявлення домінуючих архетипів.

3.1. Теоретичні основи проективних методик

Для подальшої роботи з авторською анкетой було прийнято рішення розробити проективну методику, так як саме цей вид діагностики дозволяє максимально широко охопити потребово-мотиваційну сферу особистості та дослідити актуальні потреби і визначити ведучу мотивацію, не вдаючись до складних тестів чи формалізованих досліджень. Копаєва Є.В.: «Проективні методи (лат. *proiectio* – викидання вперед) – сукупність методик, спрямованих на дослідження особистості і утворених в рамках проективного діагностичного підходу. Поняття проєкції для позначення цих методик, вперше було використане Л.Франком (1939 р.), заключається у свідомому або безсвідомому перенесенні суб'єктом власних властивостей, станів на зовнішні об'єкти, тобто не зовсім усвідомлене приписування іншим людям,

подіям і речам власних думок і почуттів людини» [30, с.62]. Таким чином виникає можливість отримати необхідні відомості, а також створити доброзичливу атмосферу для подальшої роботи. Проективні методики базуються на уяві та неусвідомлених образах, що дозволяє однозначно широко і влучно інтерпретувати отримані дані. Максимчук Н. П.: «Проективні методи базуються на процесах фантазії, уяви, в яких розкриваються ті чи інші характеристики суб'єкта» [31, с.3].

Відповідно до існуючої класифікації, яку наводить Максимчук Н. П., слід розрізняти наступні групи проективних методик:

- «1. конститутивні – структурування, оформлення стимулів, надання їм смислу (тест Роршаха); [...]
 - 2. конструктивні - створення із оформлених деталей осмисленого цілого (тест Світу); [...]
 - 3. інтерпретативні – пояснення якої-небудь події, ситуації (тематичний аперцептивний тест - ТАТ); [...]
 - 4. патаретичні – здійснення ігрової діяльності в особливо організованих умовах (психодрама); [...]
 - 5. експресивні – малювання на вільну або задану тему (Будинок – дерево – людина); [...]
 - 6. імпресивні – надання переваги одним стимулам (як найбільш бажаним) в порівнянні з іншими (тести Люшера); [...]
 - 7. адитивні – завершення речення, розповіді, історії (методики, закінчення речення)» [31, с.23-24].
- Відповідно до наданих характеристик, було прийняте рішення розробити адаптивну методику, тобто запропонувати продовжити чи розширити методичний матеріал.

Як стверджує Твердохвалова Ю.Л., спільними для всіх проективних методик є такі признаки:

- «1. Невизначеність, неоднозначність використовуваних стимулів.
- 2. Відсутність обмежень у виборі відповіді.
- 3. Відсутність оцінки відповідей піддослідних як «правильних» та

«помилкових» [32, с.13]. Що дає змогу психологу використовувати одну і ту саму методику для різних випадків, адаптуючи чи змінюючи її за наявності потреби, без додаткової підготовки.

3.2. Проективна методика для виявлення мотивації та потреб жінки

В разі виявлення декількох активних архетипів, для подальшого аналізу потребово-мотиваційної сфери жінки, слід розширити роботу з анкетною та базовими питаннями. Задля отримання максимально докладної інформації про розкриття та проживання кожного архетипу, слід розглянути його вплив в 3 етапи.

Етап 1. Продовження речення

Перш за все, після визначення ведучих архетипів, слід згрупувати питання анкети відповідно до архетипів та запропонувати клієнтці продовжити речення, пояснивши свій вибір.

Інструкція: прочитайте твердження, якщо згодні з ним – продовжіть речення: поясніть, як його розумієте, висловіть свою думку.

Наприклад: «Я роблю те, чого від мене чекають, тому що так легше запобігати конфліктів» або «В мене є харизма, яка приваблює інших, бо мені про це часто говорять». Якщо не згодні з висловлюванням – пропустіть його.

Діагностичний матеріал: розподіл питань авторської анкети по групам архетипів приведено нижче.

1. Персефона:

- Я роблю те, чого від мене чекають;
- Я намагаюся не сердитися та сердити інших людей;
- Я хочу, щоб про мене піклувалися - це значно краще, ніж бути самотійною.

2. Гера:

- Родина - найважливіший осередок суспільства;

- Я відчуваю задоволення, якщо моє життя присвячене моєму чоловікові;

- Я хочу зв'язати своє життя із одним чоловіком довіку.

3. Деметра:

- У мене є стабільна потреба піклуватися про інших;
- Я знаходжу в материнстві свій найважливіший сенс життя;
- Я не можу відмовити, якщо хтось потребує моєї допомоги.

4. Артеміда:

- Я вважаю себе оригінальною;
- У мене сильна потреба в незалежності;
- Зазвичай, я не виявляю слабкості ні в чому.

5. Афіна:

- Я практична і розумна жінка;
- Я приймаю логічні рішення;
- Перш за все, я зорієнтована на кар'єрне зростання.

6. Афродіта:

- Мене приваблюють лише ті чоловіки, якими можна захоплюватися;
- Я – натура творча;
- В мене є харизма, яка приваблює інших.

7. Гестія:

- Я відчуваю себе частиною природи;
- Люди вважають мене співчутливою;
- Я схильна віддалятися від людей та шукати спокою і тиші наодинці з собою.

Інтерпретація результатів: підрахуйте, з якими з тверджень клієнтка згодна, та переоцініть розподіл ведучих архетипів. Ті твердження, які досі актуальні – переведіть для діагностики на наступному етапі.

Етап 2. Асоціації

Після актуалізації тверджень, слід запропонувати клієнтці дібрати будь-які асоціації до кожного окремо, або до групи тверджень, за бажанням.

Якщо виникли складнощі, психолог може задати додаткові питання, надати роз'яснення.

Інструкція: прочитайте твердження, та доберіть 2-3 асоціації для кожного. Намагайтеся відповідати швидко, легко, без довгих розмірковувань.

Приклади питань та роз'яснень, якщо виникли складнощі:

- Згадайте ситуацію, в якій ви почували себе саме так;
- Який предмет, особа чи подія вам згадується, коли ви читаєте це твердження?
- Які слова спадають на думку, коли ви читаєте це твердження?
- Коли ви прочитали твердження, що першим згадалося або виникло в уяві?

Інтерпретація результатів: проаналізуйте асоціації чи спогади, які надала клієнтка. Якщо цього достатньо для виявлення потреб та встановлення домінуючого архетипу – можна завершити діагностику. Якщо ні – переоцініть розподіл ведучих архетипів. Ті твердження, які вказують на домінуючий архетип – переведіть для діагностики на наступному етапі.

Етап 3. Символи

З тих тверджень, що належать до однієї групи архетипів, слід обрати ті, що визвали найбільшу емоційну реакцію чи мають найбільше образів, спогадів чи асоціацій. Для кожного твердження можна запропонувати обрати символ, геометричну фігуру чи ілюстрацію, за бажанням. Подальша робота по діагностиці потребово-мотиваційної сфери жінки може проводитися через аналіз обраного символу. Також на цьому етапі можна залучити до роботи метафорично-асоціативні карти. Наприклад, МАК Ірини Лебідь «Дивовижна пора».

Висновки до третього розділу

Так як деякі респонденти показали наявність більше одного домінуючого архетипу, для більш точного виявлення мотивацій і потреб

жінки, було розроблено трирівневу проективну методику на основі авторського анкетування.

Авторська анкета містить 21 одне питання (по 3 питання на кожен з 7 архетипів). Питання сформульовані таким чином, щоб забезпечити максимально чіткий розподіл по архетипах, не допускаючи двоякості тлумачень. Після проходження анкетування, за умови виявлення двох чи більше домінуючих архетипів, психолог може застосувати проективну методику з метою уточнення ступеню розкриття домінуючих архетипів та перевірки їх актуальності.

Проективна методика розроблена таким чином, щоб за мінімальний час зібрати максимально повну інформацію про актуальні потреби та мотиви жінки, отримати відомості про її самосприйняття та особливості побудови міжособистісних стосунків, не застосовуючи додаткових методів діагностики та не вдаючись до глибокого занурення в інтимні сфери життя жінки, що неприпустимо на перших етапах взаємодії.

Головним принципом методики є постійна актуалізація і уточнення домінуючого архетипу та отримання відомостей про ступінь його розкриття, за рахунок відсікання тверджень, які клієнтка не може аргументувати чи не розуміє повною мірою. Таким чином вдається встановити істинні мотиви та потреби жінки, які насправді її турбують, а не ті, що вона транслює, як соціально бажані чи прийнятні.

Методика допомагає у зборі анамнезу та первинній діагностиці, орієнтує консультуючого психолога у напрямках подальшої роботи, вказує на потенційно проблемні сфери життя клієнтки та актуальні питання. Доповнивши методику МАК, психолог зможе отримати додаткову інформацію про клієнтку, та її потреби і мотивацію.

ВИСНОВКИ

1. Проведений теоретичний аналіз свідчить про відсутність єдиного підходу до жіночих архетипів. На даний момент єдиною впорядкованою системою жіночих архетипів є запропонована Джин Шинода Болен: 7 архетипів, що розрізняються за ступенем залежності від чоловіка – залежні і не залежні; кожен архетип має яскраво виражені потреби, мотивацію та описує особливості побудови міжособистісних взаємин як жінками, так і з чоловіками; для кожного архетипу встановлено вірогідні патологічні прояви та можливості розвитку.

2. Авторами роботи було адаптовано теорію спіральної динаміки для характеристики потребово-мотиваційної сфери особистості, то варто рух по рівнях не тільки зверху вниз, а і в зворотному напрямку – це дасть уяву про шлях, який особистість вже пройшла, який досвід вже здобула, та які страхи залишила в минулому або тільки зустріне в майбутньому. Спіральна динаміка є гнучкою системою, що здатна описати майбутні кризи та минулі здобутки в розвитку особистості. Для змістовної діагностики, варто звернути увагу на теперішній рівень особи – він опише сьогоденні потреби, мрії, прагнення та проблеми. Піднімаючись за рівнями, людина ніби обростає шарами досвіду, залишаючи ядро минулого рівня, та покриваючи його наступним рівнем, як оболонкою. Минулий рівень-ядро розкаже про мотиви розвитку, а також страхи, комплекси та проблеми, що залишились в минулому і вони є другою важливою складовою діагностики.

3. Встановити лінійну залежність між рівнями спіральної динаміки та нео-юнгіанськими архетипами неможливо, тому варто розглядати їх співвідношення за змістом. Так як для обох теорій первинним є спрямованість особистості до задоволення потреб, віднайти зв'язок можна саме за цим критерієм. Також для встановлення співвідношення зв'язку між нео-юнгіанськими архетипами та рівнями спіральної динаміки були

проаналізовані егостани та психічні стани (тривожність, фрустрація, агресія, ригідність).

4. Емпірична частина дослідження забезпечена комплексом психодіагностичних методик та аналітико-синтетичних методів. У дослідженні брали участь жінки в віці від 18 до 54 років в кількості 35 осіб. За допомогою проведеного дослідження, було встановлено і доведено зв'язок між потребами особистості (і ступенем їх задоволеності), его-станами, та проявами деяких психічних процесів і ступенем вираженості архетипів та їх розподілом рівням спіральної динаміки. Результат дослідження показав, що домінуючими було визначено Архетип Гестії (54,29%), Афіни (40%) та Афродіти (28,57%). Важливо зазначити, що для деяких респондентів активними було визначено більше одного архетипу. При цьому вони або належали до одного рівня спіральної динаміки (фіолетовий) і доповнювали одне одного за змістом, або демонстрували перехід з одного рівня на інший (червоний і синій). Також авторське анкетування показало близьке розподілення его-станів до того, яке виявилось за допомогою методики за авторством Г.Пертико та Г.Кучерявою: домінуюча модель ЗДБ підтвердила наявність високого рівня проявлення зеленого (Гестії), синього (Афіна) і помірного рівня помаранчевого (Афродіта).

5. Так як деякі респонденти показали наявність більше одного домінуючого архетипу, для більш точного виявлення мотивацій і потреб жінки, було розроблено трирівневу проективну методику на основі авторського анкетування. Проективна методика розроблена таким чином, щоб за мінімальний час зібрати максимально повну інформацію про актуальні потреби та мотиви жінки, отримати відомості про її самосприйняття та особливості побудови міжособистісних стосунків, не застосовуючи додаткових методів діагностики та не вдаючись до глибокого занурення в інтимні сфери життя жінки, що неприпустимо на перших етапах взаємодії.

Методика допомагає у зборі анамнезу та первинній діагностиці, орієнтує консультуючого психолога у напрямках подальшої роботи, вказує на потенційно проблемні сфери життя клієнтки та актуальні питання. Доповнивши методику МАК, психолог зможе отримати додаткову інформацію про клієнтку, та її потреби і мотивацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Столярченко О. Б. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
2. Варій М.Й. Психологія особистості: навч. пос. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
3. Москалець В. П. Психологія особистості підручник, 3-тє вид., перероб., доповн. / В. П. Москалець. Київ: Ліра, 2020. 364 с.
4. Торба Н.Г. Психологія особистості: електронний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2023. 48 с.
5. Jung C. Die Transzendente Funktion. *Geist und werk. Jeburi stag von Dr Daniel Brody*. Zurich, 1958.
6. Jung C. Individual and Mass Psychology. *Chimera (New York and Princeton, N.J.)*. 1947. Vol. 3. P. 3-11.
7. Юнг К. Нерозкрита самість. Київ: Центр навчальної літератури, 2024. 150 с.
8. Alpini G. From Female Archetypes to Female Stereotypes. Myth and Fantasy: Alienating Modes of Representation. An Interdisciplinary and Comparative Approach to “le fantastique féminin”. *«Annali della Facoltà di Scienze della Formazione»*, 2005. №2, Т. 1. С. 35-46.
9. Ремесник Н.Ю. Взаємозв'язок захисних механізмів та формування Я-концепції особистості *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2018. Психологія обдарованості, Вип. 14. Том VI. С. 388-395
10. Юнг К. AION: Нариси щодо символіки самості. Львів: Астролябія, 2016. 432 с.
11. Relke J. The Archetypal Female in Mythology and Religion: The Anima and the Mother. *Europe's Journal of Psychology*. 2007. №1, Т. 3.
12. Shinoda Bolen J. Goddesses in Every woman: A New Psychology of Women. Вид-во HarperCollins, 1984. 334 с.

13. Iolana P. The Dark Goddess: A Post-Jungian Interpretation. *The Religious Studies Project*. 2018. URL: <https://www.religiousstudiesproject.com/response/the-dark-goddess-a-post-jungian-interpretation/>

(дата звернення: 14.11.2024)

14. Kristina Sarisová: Ženské archetypy. Různé stránky naší osobnosti v sobě nesou vzorce, které mají společný základ. *Projekt Psychologie.cz*. 2022 URL: <https://psychologie.cz/ukr/zhinochi-arhetipi/>

(дата звернення: 09.01.2025)

15. Сиротюк П. Жіночі архетипи в психології: розкриття та дослідження. «Psychologonline», 2023 URL:

<https://psihologonline.pro/zhinochi-arkhetypy-v-psykholohiyi-doslidzhennya/>

(дата звернення: 09.01.2025)

16. Young-Eisendrath P. Hags and Heroes: A Feminist Approach to Jungian Psychotherapy with Couples. Toronto. Вид-во Inner City Publications, 1984. 192 с.

17. Естес К.-П. Жінки, що біжать з вовками. Жіночий архетип у міфах і легендах. Вид-во Yakaboo Publishing, 2019. 480 с.

18. Andrews V. Artemis and the New Feminine Psychology. *Jung Journal*. 2016 №2. Т.10. С. 73-83

19. Saredidine M. Women, Violence, and Jung's Archetypes. *Studies in Asian Social Science*. 2018 №1, Т. 5. С. 14-20

20. Colombos A. Analytical Psychology: The Theory of Carl G. Jung, a Commentary with examples from Greek Myths and archetypes. *International Journal of Engineering, Management and Humanities*. 2024. Вип. 1, Jan.-Feb. Т. 5, С. 91-103

21. Çetin B. Ancient Greek Goddess Archetypes in the Modern World Politics: A Research on Hillary Clinton's Political Discourse Related to Goddess

Archetypes. *Handbook of Research on Narrative Interactions*. / под. ред. Yilmaz R. Ondokuz Mayıs University, 2021. С. 140-162.

22. Лалу Ф., Аппер Е. Відкриваючи організації майбутнього. Ілюстрована подорож у світ організацій нового типу. Вид-во «Манн, Иванов и Фербер», 2017. 176 с.

23. Бек Д., Ларсен Т., Солонін С., Виль'єн Р., Джонс Т. Спіральна динаміка практично. Модель розвитку особистості, організації та людства. Вид-во «Альбіна Паблішер», 2019. 382 с.

24. Пекар В. Різнобарвні світи. Популярне введення в спіральну динаміку [Архівовано 29 грудня 2013 у Wayback Machine.] *«Керування персоналом — Україна»*, № 10 (204) 2010 URL:

<http://www.pekar.in.ua/ColouredWorlds.htm>

(дата звернення: 09.01.2025)

25. Бек Д., Кован К. Спіральна динаміка. Керуючи цінностями, лідерством і змінами в XXI столітті. Вид-во «BestBusinessBooks», 2010. 424 с.

26. Пекар В. Різнобарвні організації. Статті про менеджмент, спіральну динаміку [Архівовано 25 листопада 2013 у Wayback Machine.] URL:

<http://www.pekar.in.ua/ColouredOrganizations.htm>

(дата звернення: 09.01.2025)

27. Сапій Х. Вплив емоційного інтелекту на вибір стратегій задоволення актуальних потреб: квал.роб., 2022. 106 с.

28. Данильченко Н.О., А.В. Вертель. Психодіагностика: практикум. Суми: вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. 140 с.

29. М.В. Лемак, В.Ю. Петрище. Психологу для роботи. Діагностичні методики : збірник. Вид. 2-ге, виправл.: Ужгород, 2012. 616 с.

30. Копаєва Є.В. Курс лекцій з дисципліни Основи наукових досліджень. 112 с.

31. Максимчук Н. П. Основи психолого-педагогічної діагностики (Конспект лекцій): Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2002. 56 с.

32. Твердохвалова Ю.Л. Текст лекції з навчальної дисципліни «Психодіагностика». 2023. 21с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика діагностики ступеня задоволеності основних потреб (Метод парних порівнянь В.В. Скворцова)

Інструкція: Перед вами 15 тверджень, які ви маєте оцінити, попарно порівнюючи їх між собою. Спочатку оцініть 1-е твердження з 2-им, 3-ім і т.д. та результат впишіть в 1 колонку. Так, якщо при порівнянні першого твердження з другим, кращим для себе ви порахуєте друге, то в початкову клітинку впишіть цифру 2. Якщо ж кращим виявиться перше твердження, то впишіть цифру 1. Потім те саме проробіть з другим твердженням, порівняйте його спочатку з 3-м, потім з 4-им і т.д., і вписуйте результат у другу колонку. Подібним чином працюйте з іншими твердженнями, поступово заповнюючи весь бланк «Я хочу.....»

1. Домогтися визнання та поваги
2. Формувати довірчі стосунки з людьми
3. Забезпечити собі майбутнє
4. Заробляти на життя
5. Мати добрих співрозмовників
6. Зміцнити своє становище
7. Розвивати свої знання та здібності
8. Забезпечити собі матеріальний комфорт
9. Підвищувати рівень професіоналізму та компетентності
10. Уникати неприємностей
11. Прагнути нового, незвіданого
12. Забезпечити собі впливовий стан
13. Купувати добрі речі
14. Займатися справою, яка потребує повної віддачі
15. Бути зрозумілим для інших

Методика діагностики самооцінки психічних станів Г. Айзенка

Методика призначена для діагностики таких психічних станів як: тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність.

Інструкція до тесту

Пропонуємо вам опис різних психічних станів. Якщо вам цей стан часто притаманний, поставте 2 бали, якщо цей стан буває, але зрідка, поставте 1 бал, якщо зовсім не буває - 0 балів.

Тестовий матеріал

1. Не відчуваю в собі впевненості.
2. Часто через дрібниці червонію.
3. Мій сон неспокійний.
4. Легко засмучуюся.
5. Непокоюся про лише уявні неприємності.
6. Мене лякають труднощі.
7. Люблю копатися в своїх недоліках.
8. Мене легко переконати.
9. Я недовірливий.
10. Я насилу переношу час очікування.
11. Нерідко мені здаються безвихідними положення, з яких все-таки можна знайти вихід.
12. Неприємності мене сильно засмучують, я падаю духом.
13. При великих неприємностях я схильний без достатніх підстав звинувачувати себе.
14. Нещастя і невдачі нічому мене не вчать.
15. Я часто відмовляюся від боротьби, вважаючи її безплідною.
16. Я нерідко відчуваю себе беззахисним.
17. Іноді в мене буває стан відчаю.
18. Я відчуваю розгубленість перед труднощами.

Додаток Б-1

19. У важкі хвилини життя іноді поводжуся по-дитячому, хочу, щоб пожаліли.

20. Вважаю недоліки свого характеру невинними.

21. Залишаю за собою останнє слово.

22. Нерідко в розмові перебиваю співрозмовника.

23. Мене легко розсердити.

24. Люблю робити зауваження іншим.

25. Хочу бути авторитетом для інших.

26. Не задовольняюсь малим, хочу найбільшого.

27. Коли розгніваюся, погано себе стримую.

28. Волію краще керувати, ніж підкорятися.

29. У мене різка, грубувата жестикуляція.

30. Я мстивий.

31. Мені важко змінювати звички.

32. Нелегко переключати увагу.

33. Дуже насторожено ставлюся до всього нового.

34. Мене важко переконати.

35. Нерідко у мене не виходить з голови думку, від якої слід було б звільнитися.

36. Нелегко зближуються з людьми.

37. Мене засмучують навіть незначні порушення плану.

38. Нерідко я проявляю впертість.

39. Неохоче йду на ризик.

40. Різко переживаю відхилення від прийнятого мною режиму дня.

Обробка результатів тесту

Підрахуйте суму балів за кожну групу питань:

Питання №1-10 - тривожність

Питання №11-20 - фрустрація;

Питання №21-30 - агресивність;

Питання №31-40 - ригідність.

Інтерпретація результатів тесту

I. Тривожність:

0-7 балів - тривожність відсутня;

8-14 балів - тривожність середня, допустимого рівня;

15-20 балів - висока тривожність.

II. Фрустрація:

0-7 балів - маєте високу самооцінку, стійкі до невдач, чи не боїтеся труднощів;

8-14 балів - середній рівень, фрустрація має місце;

15-20 балів - низька самооцінка, уникає труднощів, боїться невдач, фрустрований.

III. Агресивність:

0-7 балів - спокійний, витриманий;

8-14 балів - середній рівень агресивності;

15-20 балів - агресивний, не витриманий, є труднощі при спілкуванні і роботі з людьми.

IV. Ригідність:

0-7 балів - ригідності немає, легка переключаємість;

8-14 балів - середній рівень;

15-20 балів - сильно виражена ригідність, незмінність поведінки, переконань, поглядів, навіть якщо вони розходяться, не відповідають реальній обстановці, життя.

Вивчення егостанів (методика модифікована та адаптована Г.Партико та
Г.Кучерявою)

Інструкція: оцініть кожне висловлювання від 0 до 10. Результати запишіть ліворуч від твердження.

1. Мені часом бракує витримки
2. Я вмію приборкати мої бажання, якщо вони мені заважають
3. Батьки, як зрілі люди, повинні влаштовувати сімейне життя своїх дітей
4. Я часом перебільшую свою роль у якихось подіях
5. Мене провести нелегко.
6. Мені б сподобалося бути вихователем.
7. Буває, мені хочеться подуріти, як маленькому.
8. Думаю, що правильно розумію всі події, що відбуваються.
9. Кожен повинен виконувати свій обов'язок.
10. Нерідко я роблю не як треба, а як хочеться.
11. Приймаючи рішення, я намагаюся продумати його наслідки.
12. Молодше покоління має вчитися у старших, як йому слід жити.
13. Я, як і багато людей, буваю уразливий.
14. Мені вдається бачити в людях більше, ніж вони говорять про себе.
15. Діти повинні безумовно слідувати вказівкам батьків.
16. Я – людина, що легко захоплюється.
17. Мій основний критерій оцінки людини - об'єктивність.
18. Мої погляди непохитні.
19. Буває, що я не поступаюся в суперечці лише тому, що не хочу поступатися.
20. Правила виправдані лише до тих пір, поки вони корисні.
21. Люди повинні дотримуватися всіх правил незалежно від обставин

Ключ до тесту

Позиція дитини (Д): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19.

Позиція дорослої, зрілої людини (З): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20.

Позиція батька (Б): 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21.

Аналіз результатів: підрахуйте суму балів окремо за трьома шкалами, наведеними у ключі. Розташуйте результати (відповідні літери) в порядку їх зменшення і запишіть формулу своїх соціальних ролей.

Формула ЗБД - у вас розвинене почуття відповідальності, ви помірно імпульсивні і не схильні до повчань. Вам можна побажати зберегти ці якості й надалі. Вони допоможуть у будь-якій справі, пов'язаній із спілкуванням, колективною працею, творчістю.

Якщо Б на першому місці - справа гірша. Категоричність та самовпевненість протипоказані, наприклад, педагогові, організаторові - словом, усім тим, хто має справу переважно з людьми, а не з машинами.

Формула БДЗ - може ускладнити життя тому, для кого вона характерна. "Батько" з дитячою прямоотою та безпосередністю "ріже" щиру правду, ні в чому не сумніваючись і не думаючи про наслідки. Але й тут немає причин засмучуватися. Якщо вас не приваблюють організаторська робота, галасливі компанії й ви віддасте перевагу роботі наодинці з книжкою, то все гаразд. Якщо ж ні, і ви захочете перемістити своє Б на друге й навіть на третє місце, то це цілком можливо.

Д на першому місці - цілком прийнятний варіант, скажімо, для наукової роботи. А. Ейнштейн жартівливо пояснив причини своїх наукових успіхів тим, що він розвивався повільно й над багатьма питаннями замислювався лише тоді, коли люди зазвичай уже перестають про них думати. Але дитяча безпосередність є позитивною тільки до певної міри. Якщо вона заважає справі, необхідно контролювати свої емоції.

Авторська анкета «7 архетипів»

Інструкція: оберіть твердження, що відображають Ваш світогляд та відповідають Вашому баченню світу.

1. Я практична і розумна жінка
2. Мене приваблюють лише ті чоловіки, якими можна захоплюватися
3. Я вважаю себе оригінальною
4. Я роблю те, чого від мене чекають
5. Я відчуваю себе частиною природи
6. У мене є стабільна потреба піклуватися про інших
7. Родина - найважливіший осередок суспільства
8. Люди вважають мене співчутливою
9. У мене сильна потреба в незалежності
10. Я - натура творча
11. Я відчуваю задоволення, якщо моє життя присвячене моєму чоловікові
12. Я знаходжу в материнстві свій найважливіший сенс життя
13. В мене є харизма, яка приваблює інших
14. Я схильна віддалятися від людей та шукати спокою і тиші наодинці з собою
15. Зазвичай, я не виявляю слабкості ні в чому
16. Я намагаюся не сердитися та сердити інших людей
17. Я приймаю логічні рішення
18. Я хочу зв'язати своє життя із одним чоловіком довіку
19. Перш за все, я зорієнтована на кар'єрне зростання
20. Я хочу, щоб про мене піклувалися - це значно краще, ніж бути самостійною

21. Я не можу відмовити, якщо хтось потребує моєї допомоги

Ключ: Персефона – 4, 16, 20; Гера – 7, 11, 18; Деметра – 6, 12, 21;
 Артеміда – 3, 9, 15; Афінa – 1, 17, 19; Гестія – 5, 8, 14; Афродіта – 2, 10, 13.

Таблиця 2.1. «Результати дослідження задоволеності основних потреб»

№	матеріальні			безпека			соціальні			визнання			самовираж.		
1	3	3	0	5	5	9	4	8	5	7	13	7	12	10	14
2	6	10	4	10	12	9	3	6	1	2	11	7	10	14	9
3	10	14	0	12	8	0	4	2	4	3	12	8	11	6	9
4	1	11	8	12	7	2	12	11	9	0	5	9	4	2	3
5	13	12	9	6	13	11	7	6	0	5	9	6	8	2	8
6	5	5	1	7	7	2	7	9	0	4	12	8	11	13	14
7	8	11	4	11	9	7	7	4	2	0	13	1	12	7	9
8	7	14	5	12	5	3	4	7	3	4	7	3	11	9	11
9	6	9	1	9	11	4	6	6	5	6	9	3	11	12	6
10	7	13	11	8	10	1	8	3	0	7	13	6	12	4	2
11	9	14	6	13	8	4	4	5	0	3	10	5	12	11	1
12	8	11	13	12	9	14	6	6	6	3	0	9	5	2	1
13	9	11	5	12	9	13	13	6	2	3	8	4	8	2	0
14	9	12	5	12	6	12	12	10	7	6	6	2	4	2	0
15	8	14	2	12	12	1	12	8	3	6	6	7	9	3	2
16	8	14	0	11	9	3	6	6	1	6	11	5	12	2	11
17	6	7	4	10	8	0	3	9	2	1	11	9	12	14	9
18	9	14	7	11	6	4	6	9	4	3	12	5	11	1	3
19	9	12	4	7	8	0	7	10	3	1	14	3	13	9	5
20	8	12	9	9	3	9	8	1	0	2	10	5	14	9	6
21	10	14	7	13	11	5	3	7	1	0	10	2	10	5	7
22	8	12	3	9	10	2	7	7	2	4	13	4	13	11	0
23	13	11	0	14	11	3	10	6	1	5	6	7	10	5	3
24	8	14	5	12	11	0	4	5	2	4	9	12	10	7	1
25	7	14	5	8	6	0	4	2	1	4	12	10	11	9	12
26	1	13	5	10	9	0	5	4	2	7	13	6	13	7	10
27	7	11	5	14	8	3	2	3	2	10	11	6	12	5	6
28	11	14	5	12	10	6	1	3	0	9	6	11	10	5	2
29	16	14	8	10	9	10	7	4	4	1	12	6	9	3	2
30	5	11	2	10	12	0	7	6	1	5	10	9	12	3	12
31	1	5	4	6	8	5	10	11	0	8	12	2	13	14	6
32	3	13	9	5	6	9	6	4	3	0	12	5	14	10	7
33	5	9	4	7	9	3	5	7	1	0	13	7	12	14	9
34	5	9	5	7	9	0	3	6	1	2	13	10	12	14	9
35	7	7	6	9	6	8	9	9	2	6	8	5	7	8	8

Результати дослідження «Самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка»

Психічний стан – тривожність		
Рівень	К-ть балів	К-ть учасників
Низький	0-7	5
Середній	8-14	21
Високий	15-20	9
Психічний стан – фрустрація		
Рівень	К-ть балів	К-ть учасників
Низький	0-7	5
Середній	8-14	19
Високий	15-20	11
Психічний стан – агресія		
Рівень	К-ть балів	К-ть учасників
Низький	0-7	2
Середній	8-14	22
Високий	15-20	11
Психічний стан – ригідність		
Рівень	К-ть балів	К-ть учасників
Низький	0-7	2
Середній	8-14	25
Високий	15-20	8

Результати дослідження «Вивчення егостанів (методика модифікована та адаптована Г.Пертико та Г.Кучерявю)»

№	Д	З	Б
1	41	42	24
2	48	46	37
3	42	49	11
4	62	39	25
5	49	47	34
6	38	35	24
7	39	37	21
8	38	37	29
9	40	37	26
10	36	40	37
11	34	43	31
12	41	42	31
13	34	40	18
14	44	40	24
15	39	45	33
16	45	37	31
17	31	34	32
18	37	42	29
19	30	44	30
20	44	18	3
21	38	54	15
22	19	34	28
23	48	48	33
24	22	33	26
25	32	55	20
26	44	47	25
27	36	42	22
28	32	42	25
29	53	55	50
30	38	58	37
31	48	39	28
32	47	42	20
33	35	46	7
34	40	46	31
35	45	51	22

Таблиця 2.2. «Вираженість архетипів»

	Персефо на	Гера	Деметра	Артемід а	Афіна	Гестія	Афродіт а
1	0	0	1	2	2	3	3
2	0	2	2	1	2	3	1
3	2	2	2	0	2	3	1
4	1	1	1	3	3	3	2
5	2	1	1	2	2	3	3
6	3	0	1	0	2	2	0
7	2	2	1	2	3	3	2
8	2	0	1	3	1	3	2
9	1	3	1	1	3	1	2
10	2	3	3	3	2	3	3
11	1	2	1	1	2	3	3
12	2	1	2	1	1	2	0
13	3	0	1	1	1	3	3
14	3	2	2	2	2	3	2
15	2	2	1	2	3	2	2
16	3	2	1	1	2	1	0
17	3	3	0	0	0	0	0
18	2	2	1	2	3	1	3
19	2	2	2	3	3	2	1
20	1	3	2	2	2	3	2
21	0	2	2	3	2	3	3
22	0	2	0	1	3	2	2
23	0	2	2	2	2	2	3
24	1	2	3	2	3	1	2
25	2	0	0	2	3	2	2
26	0	2	1	2	3	3	2
27	0	2	1	3	3	1	3
28	1	1	2	1	3	2	0
29	0	2	2	3	2	3	3
30	3	2	3	2	1	3	3
31	1	2	2	2	3	2	3
32	3	1	2	2	3	2	1
33	1	1	0	1	1	3	2
34	0	2	2	1	0	3	2
35	1	2	1	1	1	3	2